

4

KB

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΙΔΑΓ. ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ
Αρ. 4,41

ΠΡΟΤΥΠΟ

ΜΑΡΙΑΣ Π. ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Π.Ε.Κ. ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ
Αριθμ. 4/794

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ
Γεν. αριθ. 894
Κατηγορία 127
Ειδ. αριθ. 6

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΕΣ ΚΡΙΣΕΙΣ

“ΟΙ ΣΚΑΡΑΒΑΙΟΙ ΚΑΙ ΤΕΡΡΑΚΟΤΤΕΣ,,

ΤΟΥ κ. Ι. Ν. ΓΡΥΠΑΡΗ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ
Γεν. αριθ. *[signature]*
Κατ. αριθ. *[signature]*
Ειδ. αριθ. *[signature]*

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΙΔΑΓ. ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ
Αριθ. 4241

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΣ Ι. ΒΑΡΤΣΟΥ, ΠΡΑΞΙΤΕΛΟΥΣ 21

1929

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΙΔΑΓ. ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ
Αριθ. 850
4,384

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Δὲν ἔχω ἐπάγγελμα τὴν κριτικὴ καὶ αὐτὲς οἱ σελίδες δὲν ἀπο-
λοῦν τεχνικὴ μελέτη τῆς συλλογῆς ποιημάτων ποῦ μ' ἔχει ἀπα-
σχολήσει. Σὰν ἀπλὸς ἀναγνώστης ἀναφέρω κυρίως ὅσα μὲ συγκί-
νησαν καὶ ὅσα μὲ δυσαρέστησαν ὅταν διάβαζα τοὺς «Σκαρβαίους
καὶ Τεσσακώτες», καὶ προσθέτω κάποτε ἕως τις σημειώσεις αὐτὲς
καὶ γενικώτερες σκέψεις στὶς ὁποῖες μ' ἔφεραν οἱ παρατηρήσεις
μου. Βασίστηκα πρὸ πάντων στὸ καλλιτεχνικὸ μου αἶσθημα, διότι
νομίζω πῶς, ἀφοῦ πολλὰ χρόνια ἢ ἀνάγνωσις ὑπῆρξε ἢ κυριώ-
τερη ἀσχολία μου καὶ στὴν παρακολούθησι τῶν γραμμάτων ἡδῶρα
τὶς βαθύτερες πνευματικὲς μου ἀπολαύσεις, ἴσως ἕμαθα νὰ δια-
κρίνω κάπως τὰ στοιχεῖα ποῦ ἀποτελοῦν τὴ γοητεία τους.

Συνέταξα τὶς σελίδες αὐτὲς στὴ σύγχρονη καὶ φυσικὴ μας
γλῶσσα. Τὸ πρόβλημα τοῦ συγχρονισμοῦ τοῦ γραπτῶ λόγου δὲν
ἔχει λυθῆ ὡς τώρα σὲ μᾶς καὶ ἡ σίασις ποῦ τηρῶ στὸ σπουδαῖο
αὐτὸ ζήτημα ἀπαιτεῖ κάποιες ἐξηγήσεις, τὶς ὁποῖες καὶ θ' ἀνα-
πτύξω ἐκτενέστερα στὴ διατριβή μου. Μερικοὶ λογοτέχναι, τὰ τε-
λευταῖα ἑκατὸ χρόνια, ὁ Κονδυλάκης, ὁ Καβάφης, ὁ Σκληρός,
ὁρισμένοι ἀπ' τοὺς ἐπιφανέστους ποιητὰς καὶ ἄλλοι, μ' ὄλο ποῦ
ὠδηγήθησαν ὁ κάθε ἓνας ἀπὸ ἄλλες σκέψεις, ἐφήρμοσαν ὅμως,
περίπου, τὶς ἀρχὲς ποῦ κι' ἐγὼ δέχομαι. Ἀπὸ τοὺς νέους μας
συγγραφεῖς ἀπεναντίας ἐλάχιστοι μόνον πῆραν τὴν κατεύθυνσι αὐτὴ
καὶ οἱ περισσότεροι καταπολέμησαν μάλιστα τελευταίως, ἐν ὀνόματι
ἐπιστημονικῶν, καθὼς ἰσχυρίζονται, νόμων, μιὰ τέτοια λύσι τοῦ
γλωσσικοῦ μας ζητήματος. Ἐγὼ σχημάτισα, ὕστερα ἀπὸ πολλὴ
μελέτη, τὴ γνώμη ὅτι ἡ γλῶσσα, ἢ γενικὰ κι' ἀνεπιτήδευτα ὀμι-
λουμένη στους ἀνεπτυγμένους κύκλους, στὴν ὁποίαν ἀκούεται, ἐναρ-
μονισμένος στους παλμούς τῆς ζωῆς ὁ ἀντίλαλος αἰῶνων ὀλο-

κλήρων διανοητικῶν πόθων καὶ πολιτισμοῦ, μόνη ἀποτελεῖ τὸ ἀρμόζον ὄργανον συνεννοήσεως ἐνὸς ἔθνους πὸν κληρονόμησε τόσο λαμπρὴ καὶ μακροχρόνια πνευματικὴ παράδοσι.

Παραδέχθηκα, χωρὶς νὰ δεσμευθῶ ἀπὸ θεωρίες, οὔτε ἀπὸ τίς παλιὰς προλήψεις, τίς ζωντανότερες μορφές τῆς γλώσσας αὐτῆς*. Μεταχειρίστηκα—ἀλλὰ μόνον σπανίως—διπλοὺς γραμματικούς τύπους. Φρονῶ πὼς ἡ λογοτεχνία ὀφείλει βεβαίως νὰ ἐπιδιώξη τὴν ἐνοποιήσιν τῶν γραμματικῶν τύπων, πάντοτε ὁμῶς δίχως νὰ βιάσῃ τίς μεταβατικὰς περιόδους τους.

Μεταχειρίστηκα τὴν πρόθεσι «εἰς» ὅταν θέλω ν' ἀποδώσω τὴν ἔννοια τῆς παλιᾶς δοτικῆς. Ἔγραφα δηλαδή: ἔδωσαν εἰς, προτείνω εἰς. Ἀποφεύγεται κάπως μὲ αὐτὸ ἡ μονοτονία καὶ ἡ φτώχεια πὸν προέρχονται ἀπὸ τὴ συχνὴ ἐπανάληψιν τῆς προθέσεως «σέ».

Ζήτησα συγχρόνως νὰ εὔρω καὶ νὰ ἐφαρμόσω κάποιους αἰσθητικούς νόμους στὸ ὕφος. Προσπάθησα ἀφ' ἐνὸς ν' ἀποφύγω τὸ ἀπότομο καὶ νὰ ἐκφρασθῶ μὲ τὴν ἀπαλότητα τὴν ἀπαραίτητη στὴ φιλολογία—πὸν τόσο λείπει ἔς τοὺς περισσότερους ἀπ' τοὺς σημερινούς μας συγγραφεῖς,—ἀφ' ἑτέρου νὰ ἐπιτύχω κάποια εὐφωνία. Φρόντισα π. χ. νὰ μὴν ἐπαναλάβω ἀλλεπαλλήλως καὶ συχνὰ τοὺς ἴδιους φθόγγους στίς τονισμένες συλλαβές τῶν διαφόρων λέξεων. Γιατὶ μοῦ φαίνεται, ὅταν ἐξετάξω τὸ ζήτημα προσεκτικὰ, πὼς αὐτὲς οἱ χτυπητότερες συλλαβές, ἐπειδὴ καὶ τὰ φωνηεντά μας προσφέρονται πολὺ ἀνοικτὰ, ἀντηχοῦν, στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἰδιαιτέρως δυνατὰ ἔς τὸ αὐτὸ καὶ ὅτι ἡ μονοτονία τους βλάπτει τὴ φωνητικὴ χάρις στὰ φιλολογικὰ κείμενα.

Ἄν ἄλλαξα σχεδὸν τίποτε ἀπ' τὴν καθιερωμένη ὀρθογραφία, ἂν καὶ φρονῶ πὼς θέλει συγχρονισμό καὶ αὐτὴ, καὶ ὁ πὸ ἐπίγων θὰ ἦταν ἡ κατάργησις τῶν πνευμάτων**, καθὼς καὶ ἡ ἐνοποιήσις τῶν τόνων. Μιὰ τέτοια μεταρρυθμῖσις θὰ μᾶς βοηθήσῃ, μόνον ὅταν γίνῃ μεθοδικὰ καὶ πρέπει νὰ τὴν ἀναλάβουν εἰδικοί.***

* Ἐφήρμοσα γραμματικούς κανόντας πὸν θὰ διατυπωθῶν ὕστερα ἀπὸ ὀλίγο σὲ μικρὸ τεῦχος.

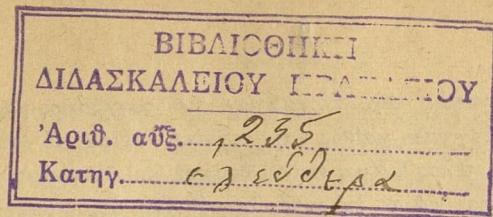
** Παρέλεψα ἤδη τὴν ὑπογεγραμμένην σὲ κείμενό μου.

*** Ὁ καθηγητὴς κ. Χατζιδάκης ἔχει προτείνει τελευταίως τὴ μεταρρυθμῖσιν αὐτὴ καὶ εὔχομαι νὰ γίνῃ ἀργὰ ἢ γρηγορὰ δεκτὴ.

Ἄρκοῦν, νομίζω, αὐτὲς οἱ ἐξηγήσεις μου ἐν σχέσει μὲ τὴ γλῶσσα πὸν μεταχειρίστηκα. Ὁ ἀναγνώστης θὰ ἔχη ἀντιληφθῆ τὴ σκέψιν μου, ἂν μὲ παρακολούθησε μὲ προσοχή.

Ἄν παραβλέπω ὅτι στὴν προσπάθειά μου νὰ μεταχειρίζομαι τὴ σημερινὴ γλῶσσα μετριῶς μόνον ἐπέτυχα. Τὰ νεοελληνικὰ γράμματα πρέπει νὰ φθάσουν σὲ ὕφος ἀσυγκρίτως ἐκφραστικώτερο ἀπὸ τὸ ὕφος πὸν παρουσιάζουν οἱ γραμμὲς μου. Ἄς σκεφθῆ ὁ ἐπιεικὴς ἀναγνώστης πὼς διαβάζει ἔργον μὴ εἰδικῶν πὸν δὲν ἦταν καταρτισμένος γιὰ νὰ δημιουργήσῃ πρωτότυπο καὶ πλούσιο ὕφος. Ἡ μελέτη μου δὲν εἶναι παρὰ τολμηρὴ ἀπόπειρα ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἔκφρασιν καὶ αὐτὲς οἱ σελίδες δὲν πρέπει νὰ θεωρηθοῦν κριτήριον τῶν λογοτεχνικῶν μου ἀντιλήψεων. Ἐλπίζω ἐν τούτοις πὼς οἱ παρατηρήσεις καὶ οἱ σκέψεις μου θὰ γίνων ἀφορμὴ γιὰ ἄλλους πὸ ἀρμόδιους ἀπ' ὅ,τι εἶμαι ἐγὼ νὰ δοκιμάσουν τίς ἀρχές στίς ὁποῖες κατέληξα καὶ νὰ φθάσουν σὲ πὸν πραγματικὰς ἐπιτυχίας.

Διότι μ' ὅλη τὴ συναίσθησιν πὸν ἔχω ὅτι ἀνεπιτήδεια ἐφήρμοσα τίς ἀρχές μου, διατηροῦ ἀκέραια τὴν πεποίθησιν πὼς αὐτὲς μόνον θὰ ὠφελήσουν τὴ φιλολογία μας. Μόνον αὐτὲς θὰ ἐμποδίσουν νὰ μᾶς γίνῃ βάρος στὴ γλῶσσα ἡ ἐθνικὴ παράδοσις καὶ δὲ θὰ μᾶς ἀναγκάσουν συγχρόνως νὰ ἐγκαταλείψουμε ὅ,τι πολυτιμο κληρονομήσαμε ἀπ' τὸ μακροχρόνιό μας πολιτισμό. Πιστεύω σταθερὰ πὼς αὐτὸς ὁ δρόμος θὰ μᾶς πάει στὸ τέρας πὸν ὅλοι ποθοῦμε νὰ φθάσουμε. Ἡ ἀπήχησις τοῦ μεγάλου παρελθόντος θὰ φανῆ τότε ἀνεπιτήδευτη στὴ φιλολογικὴ μας γλῶσσα. Δὲ χρειάζεται μόνον τὸ ~~πλοῦστο~~ τεχνικὸ ὄργανον τῆς σημερινῆς Ἑλλάδος νὰ στολίζεται μὲ τὴ χάρις πὸν διακρίνει τίς ζωντανὰς γλῶσσας, πρέπει ἐπίσης νὰ διατηρῆ τὴν ἀντανάκλασιν τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ μεγαλειώδους πολιτισμοῦ τοῦ ἔθνους πὸν παρουσιάζεται στὴν ὁμιλία μας.

ΟΙ ΣΚΑΡΑΒΑΙΟΙ ΚΑΙ ΤΕΡΡΑΚΟΤΤΕΣ

ΤΟΥ κ. Ι. Ν. ΓΡΥΠΑΡΗ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΕΣ ΚΡΙΣΕΙΣ

Ὁ κ. Γρυπάρης κατέχει στήν ομάδα τῶν νεωτεριστῶν μίαν ἀπ' τῆς πρώτης θέσεις. Τά ἔργα του εἶναι ὀλίγα. Ἐξέδωσε τὸ 1919, μὲ τὸν τίτλο «Σκαραβαῖοι καὶ Τερρακνόττες», μικρὴ συλλογὴ ποιημάτων, τῶν ὁποίων τὰ περισσότερα εἶχαν ἤδη διαδραστησέσθαι ἐν περιοδικῶν καὶ ἡμερησίων, καὶ ἀπὸ τότε δὲ δημοσίευσε σχεδὸν τίποτε*. Ἀλλὰ τὸ τεύχος αὐτὸ τοῦ συγγραφέως, ἀπὸ ἑκατὸν εἴκοσι μόλις σελίδες, ἔγινε γρήγορα αὐχμηρὸν ὠρισμένων φιλολογικῶν κύκλων. Ἐπαινέθηκε ἡ αὐστηρὴ του τέχνη, τὸ λεξιλόγιόν του, θαυμάστηκαν οἱ ποιητικὲς του ἐμπνεύσεις, ποὺ ξεχωρίζουν ἀπ' ὅσα εἶχε παραγάγει ὡς τότε ἡ φιλολογία ἐν τῇ Ἑλλάδι, καὶ πολλοὶ ἀνακήρυσαν τὸν κ. Γρυπάρη ἕξοχο τεχνίτη τοῦ λόγου, ἕναν ἀπ' τοὺς ἀρτιώτερους ἑλλήνας ποιητὰς, ἰδίως ὅσον ἀφορᾷ τῇ μορφῇ.

Οἱ «Σκαραβαῖοι καὶ Τερρακνόττες» περιλαμβάνουν σονέττα, διάφορες συνθέσεις καὶ μερικὲς μεταφράσεις ἔς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου. Ὁ ρυθμὸς, ἐν ταῖς ποιήματι αὐτά, εἶνε καλὸς, οὔτε βραδύς, οὔτε καὶ ὑπερβολικὰ ζωηρός. Ὁ ἀναγνώστης δὲν παρατηρεῖ σχεδὸν καμμία μετρικὴ ἀμέλεια σ' ὅλο τὸ τεύχος, ἡ ὁμοιοκαταληξία τηρεῖται αὐστηρῶς, κάποτε μάλιστα γίνεται καὶ πλούσια, ἡ σύνταξις εἶναι μελετημένη, καὶ ἀναμφιβόλως ὁ ποιητὴς μᾶς παρουσιάζει, μὲ τὸ ἔργον αὐτό, στίχους πολὺ ἐπεξεργασμένους ἐν τῇ

* Ὁ κ. Γρυπάρης ἐξέδωσε μεταφράσεις ἀρχαίων ποιητῶν.

προσωδία. Ἡ σύνθεσις τῶν ποιημάτων του συγχρόνως μαρτυρεῖ συχνὰ ἐπίμονη ἐργασία, καθὼς καὶ τεχνικὴ πείρα, τὸ λεξιλόγιό του ἔχει ποικιλία, τέλος ἀκόμη καὶ τὰ θέματά του φανερώουν πολλές φορὲς προτίμησι γιὰ τὸ ἐκλεκτό, ἀσυνήθιστη στοὺς συγχρόνους του λογοτέχνας.

Τὸ βιβλίον τοῦ κ. Γρυπάρη εἶναι βεβαίως ἀξιόλογη προσπάθεια, ἔργον ἐξαιρετικὰ δουλεμένο. Μολαταῦτα σπανίως μόνον μᾶς συγκινεῖ, καὶ δὲν προκαλεῖ ποτὲ τὸν ἀνεπιφύλακτο θαυμασμὸν ποὺ μᾶς κυριεύει, ὅταν διαβάσουμε τοὺς στίχους τῶν μεγάλων ποιητῶν. Ἐν ἐξέτασιν κανεὶς μὲ προσοχὴ τοὺς «Σκαραβαίους» καὶ εἶναι ἐξοικειωμένος μὲ τὴν τέχνην τῶν γραμμάτων, βλέπει ὅτι εἶναι πολλοὶ οἱ λόγοι γιὰ τοὺς ὁποίους οἱ συνθέσεις τους, ἂν καὶ τόσο ἐπεξεργασμένες καὶ σοβαροῦ χαρακτήρος, ἀντηχοῦν ὅμως ἀδύνατα ἔς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀναγνώστου. Στὰ ἐλαττώματα αὐτὰ προδιαθέτουν τὸ συγγραφέα, ὅπως νομίζουμε, ὠρισμένες ἀρχὲς ποὺ παραδέχεται σήμερα σὲ μᾶς μία ὀλόκληρη σχολή. Θὰ μελετήσουμε πιδό κάτω καὶ αὐτὲς τίς ἐσφαλμένες ἀντιλήψεις καὶ θὰ δεῖξομε ἔς τὸν ἀναγνώστη τὴν ἐπίδρασιν ποὺ ἔχουν, τόσο στὴ μορφὴ τῶν ἔργων ὅσο καὶ στὸ περιεχόμενό τους.

Ἡ εὐκολὴ ὑποταγὴ ἔς τίς θεωρίας νοθεύει δυστυχῶς συχνὰ στοὺς σημερινούς Ἕλληνας τὸ κριτικὸ πνεῦμα, θολώνοντας τὸ καλλιτεχνικὸν τοὺς αἶσθημα. Αὐτὸ εἶναι συνέπεια τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖο γίνεται ἡ πνευματικὴ διαπαιδαγώγησις τοῦ ἔθνους καὶ ἡ περίοδος τῶν τελευταίων χρόνων, μὲ τίς πεισματώδεις τῆς συζητήσεως γιὰ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα, ἔκανε πιδό αἰσθητὸ τὸ σπουδαῖο αὐτὸ ἐλάττωμα στίς λογοτεχνικὰ κρίσεις. Οἱ δύο σχολῆς—ἴσως θὰ δικαιολογεῖτο γὰρ τίς ὀνομάσομε τὰ δύο ἐχθρικά στρατόπεδα—θέλησαν γὰρ ἐπιδείξουν ἢ κάθε μιά σημαντικούς συγγραφεὶς ποὺ γὰρ βοηθήσουν στὴν ἐπικράτησιν τῶν γλωσσικῶν τῆς ἀντιλήψεων καὶ πολλοὶ στὸ κοινόν μας, προσηλωμένοι ἔς τίς θεωρίας, ξεσυνήθισαν ὅλως διόλου σχεδὸν γὰρ προσέχουν τίς ἄμεσες καὶ ζωντανὰς τοὺς ἐντυπώσεις. Ὁ κριτικὸς ἐπομένως ἔχει ἀποστολὴν πρὶν ἀπ' ὅλα στὴν Ἑλλάδα γὰρ καταπολεμῆσιν, ὅσο ἴσως περιεσσότερο, τίς προκαταλήψεις καὶ τὸ φανατισμὸν, γὰρ ἀφυπνίσιν συγχρόνως τὸ μισοναρκωμένο φιλολογικὸν αἶσθημα καὶ γὰρ τοῦ δώσῃ βαθύτερη συγχαίτησιν τοῦ ἑαυτοῦ του.

Ἐν τῷ ἄρτι ἐξετάσομε εἰδικώτερον τὸ περιεχόμενον τῶν ποιημάτων τοῦ κ. Γρυπάρη, παρατηροῦμε πρῶτον ἀπ' ὅλα πῶς τὰ δημιουργήματα τῆς φαντασίας προβάλλουν δυσαναλόγως, καὶ συχνὰ εἰς βάρος τῆς παρατηρητικότητος, ἀκόμη καὶ τοῦ αἰσθηματος. Στὴ φιλολογικὴν τέχνην ἡ φαντασία ἔχει κυρίως δύο προσορισμούς: γὰρ κἀν ἄπτές τίς ἐντυπώσεις καὶ τὰ αἰσθηματικὰ τοῦ συγγραφέως καὶ δεύτερον γὰρ συμπληρῶσιν τίς παρατηρήσεις του. Ἄμα ἐνεργεῖ μὲ τῷ τοιοῦτο τρόπον ἐπιτυγχάνει γὰρ δημιουργήσῃ λεπτομέρειες ποὺ δύνουν πλοῦτον καὶ δύναμιν ἔς τοὺς καλλιτεχνικοὺς ἤχους*. Ἀπεναντίας μόλις ἡ φαντασία περάσῃ τὰ ὅρια αὐτά, ἄμα δηλαδὴ φθάσῃ στὸ σημεῖον γὰρ διευθύνῃ τίς σκέψεις καὶ τὰ συμβάντα, τότε ἡ λογοτεχνία νοθεύεται καὶ ἐκφυλίζεται εὐκολὰ σὲ ἄψυχη ρητορικὴ. Αὐτὸ συμβαίνει δυστυχῶς συχνὰ εἰς τοὺς συγχρόνους μας λογοτέχνας.

Παρόμοιον ἐλάττωμα παρουσιάζουν καὶ πολλὰ ποιήματα τῶν «Σκαραβαίων». Θὰ περιορισθῶμε γὰρ ἀναφέρομε μερικὰ χωρία καὶ συνθέσεις στίς ὁποῖας φαίνονται ἰδιαιτέρως οἱ ἐλλείψεις τοῦ εἶδους αὐτοῦ. Πότε τὰ θέματα, ὑπερβολικὰ φαντασιώδη, ἐμφανίζονται δίχως πραγματικότηταν, καὶ πότε, ἐνῶ εἶναι ζωντανά, δὲ μᾶς συγκινοῦν, διότι οἱ λεπτομέρειες ποὺ ἀναφέρει ὁ ποιητὴς δὲν προσαρμόζονται ἀρκετὰ ἔς τὴν εἰδικὴν περίστασιν γιὰ γὰρ προσδώσῃ εἰς τὰ φιλολογικὰ τοῦ ἔργου ἐντονώτερη ζωὴν.

Ἀπ' τίς στροφὰς τῆς σελίδας 52 λ. γ., στίς ὁποῖας ὁ συγγραφεὺς μᾶς παριστάνει ρεμβασμούς του, λείπει, νομίζομε, ἡ ἀπαραίτητη συνοχή, καθὼς καὶ ἡ ἄρμονία. Ἡ τέχνη ποὺ ἀποδίδει περαστικὰς μόνον ἰδέας, ἀπαιτεῖ ὅλως διόλου ἰδιαίτην ἀκρίβειαν στὴν παρατήρησιν καὶ συνάμα λεπτὴν ἐκτέλεσιν. Ἡ πρώτη στροφή τῆς συνθέσεως ἐμφανίζεται κάπως ἀσυμβίβαστη μὲ τὴν ἀκόλουθον, διότι ἡ περιγραφή τοῦ πρωτοβροχιοῦ «δέρνοντας τὰ φύλλα» δὲ συμφωνεῖ μὲ τὸ «ψιχάλισμα» γιὰ τὸ ὁποῖο γίνεται λόγος στὸν ἔξοχον στίχον. Δὲ ἴσως ἴσως γὰρ ἀλλοῦ γὰρ ἐξελιχθῇ, καὶ μὲ τὴν ζωηρότερην φαντασίαν, ὁ ἤχος τοῦ σιγαλοῦ «ψιχάλισματος» πρὸς τὸν ἠχηρὸν κρότον ποὺ προξενοῦν «ἀρματωμένοι καθάλ-

* Ἐπιτρέπεται φυσικὰ τὰ θέματα γὰρ μὴν ἔχουν ἀντιληθῆ ἀπὸ τὸ περιβάλλον τοῦ συγγραφέως, εἶναι ὅμως πάντοτε ἀνάγκη γὰρ χρησιμοποιοῦνται στὴν ἐκτέλεσιν στοιχεῖα τῆς ζωντανῆς πείρας του.

λάρηδες περνώντας επάνω σε πλακόστρωτο». 'Ο ποιητής έχει χάσει το συναίσθημα των συμβάντων που αναφέρει και ο νοῦς του πλανάται άσκοπα στους στίχους αυτούς. 'Όσα μᾶς λέει δὲ γεννήθηκαν ἀπὸ τὶς ἀναμνήσεις τῆς ζωντανῆς του πείρας, εἶναι μόνον νεκρὰ πλάσματα τῆς ἐπινοήσεώς του.

Καὶ ἡ διατύπωση μᾶς φαίνεται ἀτελῆς στὸ ποίημα αὐτό: «'Η στάλα ἢ στάλα τὸ ψιχάλισμα ποῦ θὰ βάλῃς στὸ σκοποτραγούδιμά σου». 'Ο συγγραφεὺς ζήτησε πιθανόν, μὲ τὸ ἀράδιασμα τῶν λέξεων «ἢ στάλα ἢ στάλα τὸ ψιχάλισμα», ν' ἀναπαραστήσῃ τὴ συνέχεια τῶν σταγόνων. Νομίζουμε ὅμως πὼς ἀπέτυχε. 'Επίσης βρίσκουμε ἀκαλαισθητὴ τὴν ὀγκώδη λέξι σκοποτραγούδιμα* σὲ μικρὸ ποίημα ὅπως εἶναι αὐτὸ ἐνοχλεῖ φοβερά, ἀφοῦ δὲν εἶναι καὶ ἰδιαιτέρως ἐκφραστικῆ.

Στὸ σονέττο «'Υπνου Δάκρυα» (σ. 11) μᾶς φαίνεται ἀφύσικη ἢ στοργῆ ποῦ ἐκδηλώνει ὁ συγγραφεὺς γιὰ τὰ παθήματα τῆς 'Εκάβης, ἐνῶ προσδίδει μὲ στωϊκότητα τὰ ἰδικά του. 'Ισως γι' αὐτὸ νὰ μὴ μᾶς συγκινῆ.

'Ενα ποίημα ποῦ πραγματεύεται αἴσθημα σφοδρότατης λύπης «Λαχτάρα» (σ. 37) δὲν εἶναι, οὔτε αὐτό, ἀρκετὰ μελετημένο. Στους πρώτους στίχους γίνεται λόγος γιὰ τὶς περιστάσεις ποῦ βρίσκεται ὁ συγγραφεὺς. Αὐτὲς ὅμως περιγράφονται πολὺ ἀόριστα καὶ δύσκολα θὰ ἴμποροῦσε κανεὶς νὰ τὶς ἐντοπίσῃ στὸ πλαίσιον μιᾶς ἀνθρώπινης τύχης. Βεβαιωμένες ἀναλύσεις τῶν συμβάντων συντελοῦν ἀκόμη νὰ μειώσουν τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστου. 'Ο ποιητὴς μᾶς λέει πὼς τὰ κακὰ ὄνειρα τὸν ἔξυπνοῦν μὲ καρδιὰ πιὸ βαρειά, —ἐνῶ ὁ πόνος πρὶν ἀκόμη ἀποκοιμηθῆ τοῦ ἔχει «κόψει χέρια, πόδια καὶ ἦπατα» —τόσο ποῦ δὲ ἴθυμάται τοὺς ἐφιέλτας του. Λεῖπει κάπως, μᾶς φαίνεται, ἡ σημασία ἀπὸ τὴν τελευταία αὐτῆ λεπτομέρεια. Τὸ νὰ λησμονιέται ἕνα κακὸ ὄνειρο δὲ λογαριάζει πολὺ σὲ βαθὺ πόνος καὶ δὲν ἔχει τὴν ἀπαιτουμένη βαρύτητα γιὰ νὰ τελειώσῃ ἕνα τέτοιο σονέττο.*

* 'Ο Heine ἔχει ('Buch der Lieder) πολλὰ ποιήματα ποῦ ἐξιστορεῖ ὄνειρά του. Εἶναι ὅμως πάντοτε δυνατὰ καὶ μᾶς συγκινοῦν. 'Ενα ἀπ' τὰ ποιήματα τοῦ «Lyrisches Intermezzo» ἴμοιάζει κάπως μὲ τὸ σονέττο «Λαχτάρα». 'Αλλὰ ὁ συγγραφεὺς μᾶς διηγεῖται πὼς ξεχνάει τὰ γλυκὰ λόγια ποῦ τοῦ

'Ο ποιητὴς δὲ βλέπει ζωηρὰ καὶ μὲ δύναμι τὸ θέμα του. Δὲν ἔχει ἀτενίσει, καθὼς φαίνεται, καὶ αὐτὴ τὴ φορὰ ἀκόμη, κάποια συγκεκριμένη περίστασι καὶ μᾶς ἐκθέτει ἀχρωμάτιστα, θὰ λέγαμε μάλιστα ἄψυχα τὰ γεγονότα. Παρασύρεται στὴν ἐξόγκωσι τῆς κάθε λεπτομέρειας καὶ συμβαίνει ἔτσι τὰ διάφορα περιστατικὰ ν' ἀντικρούωνται σχεδὸν μετὰξὺ τους καὶ τέλος τὸ ἕνα νὰ σβύνη τὸ ἄλλο. Τὰ σφάλματα αὐτὰ νεκρώνουν τὸ σονέττο ποῦ δὲν ἀποτελεῖ, μ' ὅλη τὴ συσσώρευσι ποῦ κάνει ὁ ποιητὴς ἀπὸ σφοδρὲς ἐκφράσεις, παρὰ μίαν ἀόριστη ἀναπαραστάσι πραγμάτων.

Τὸ ἴδιο ἐλάττωμα περίπου παρουσιάζουν οἱ στροφὲς τῆς σελίδας 51, καθὼς καὶ ἡ σύνθεσις «'Ωρα Θλίψεως» (σ. 77) ποῦ ἀπεικονίζει κάποιες στιγμὲς ἀόριστης μελαγχολίας στὸ ὕφος τῆς περιβόητης Lorelei τοῦ Heine. Οἱ περιπέτειές τους ἐκθέτονται τόσο σβυσμένα ὥστε δὲ ἴμποροῦν οὔτε αὐτὲς νὰ ἐντοπισθοῦν καὶ τὰ ποιήματα, ἂν καὶ ἡ «'Ωρα Θλίψεως» ἔχει ἐκφραστικούς τόνους περιγραφῆς, σχεδὸν δὲν κινοῦν τὸ ἐνδιαφέρον μας. 'Ο στίχος: «ἡ ὦρα τῶν ὥρων ποῦ κρένει μὲ ἀρχαῖες παρηγοριές» τῆς «'Ωρας Θλίψεως» εἶναι ἰδιαιτέρως ἀόριστος καὶ μᾶς φαίνεται νὰ προσκροῦη μάλιστα στὴν ἰδέα ποῦ ἐκφράζει ὁ ἴδιος ὁμιλητὴς πὼς μᾶς «βαραίνει ἡ ὦρα ποῦ θρέφει μόνον μὲ παλιὲς ἀναμνήσεις».

'Όλα τὰ ποιήματα τῶν «Σκαραβαίων» δὲν ἔχουν φυσικὰ ἐλαττώματα τοῦ εἶδους αὐτοῦ. 'Αλλὰ εἶναι στερεώτερα στὴ σύνθεσι, δὲν εἶναι θολὰ, οὔτε οἱ λεπτομέρειές τους παρουσιάζονται ἀταίριαστες. 'Αλλά, ἴσως διότι δὲ γράφηκαν μὲ ὄρμη, ἢ ἐκτέλεισι, συχνά, δὲν ἀναδείχνει τὶς ποιητικὲς ἐμπνεύσεις καὶ ἐμφανίζονται κάπως ἀναίμικα.

Στὴ «Ζουχραὲ» λ. χ. (σ. 19), ἡ σύνταξις εἶναι ἐπιμελημένη, τὸ θέμα συγκινητικὸ, ἂν καὶ πολὺ γνωστὸ, τὸ περιβάλλον πρωτότυπο. 'Εν τούτοις—κι' αὐτὸ φαίνεται ἰδιαιτέρως ὅταν τὸ παραβά-
λουμε μὲ ὀρισμένα ποιήματα ξένων λογοτεχνῶν, τοῦ Ronsard π. χ. ἢ τοῦ Villon—ὄλο τὸ σονέττο δὲν ἔχει βαθεῖς παλμούς.

Στὸ ποίημα «Δικό μου Φῶς» (σ. 31) ἐπίσης ὁ ποιητὴς πράγ-

ψιθυρίζει, στὰ ὄνειρα, ἡ ἀγαπημένη του καὶ ἡ ἀφήγησις αὐτῆ ἔχει δραματικὸ χαρακτήρα.

ματεύεται ψυχρά ένα θέμα που θ' απαιτούσε κάποια συγκίνηση και δυνατώτερους ήχους.

Ο κ. Γρυπάρης, που και που, δημιουργεί έκφραστικές εικόνες, καθώς και γραφικούς στίχους:

*Τώρα σὰ μάτια τὸν θωροεὶ βαθιά, σὰ νὰ ρουφάη
μὲ τρελλὸ πόθο ποιητοῦ τὰνέγγιχτο φεγγάρι:
βλέπει στοῦ Γέρον τὴ μορφή—τὸ γυιὸ του πάγαπάει.—*

*...κι' ἀκούω τὸ γέλοιο μου... νὰ τρέξη...
σὰν τὸ κρεμάμενο νερὸ ἀνάμεσ' ἀπ' τὰ βράχη.—*

Μὲ φῶς χλωμὸ καὶ ἄροωστο οἱ κάμποι ἀντιφεγγίζουν.

Καὶ εἶναι παράξενο νὰ εὔρη κανεῖς, κοντὰ ἔς αὐτούς, εἰκόνες ἐλαττωματικές που δείχνουν ἀμέλεια στίς παρατηρήσεις τοῦ καλλιτέχνου: ἀκόμη καὶ πράγματα δίχως νόημα, ὅπως π. χ.: «σ' ἔναν κρίνο λευκὸ σὰν τὸ χαλάζι» * ἢ «μὲς στὴν κορφὴ τῆς θάλασσας»**. Ἡ εἰκόνα: «δάκρυα ἀρχινᾶς... νὰ χύνῃς... σὰν σταλαχτίτες τοῦ γκρεμοῦ ἀπ' τῆς σπηλιάς τὰ δάθη» δὲν ἀρμόζει οὔτε ἐκεῖνη. Καὶ τ': «Σὰ μιὰ σταλαματιὰ νερὸ τὸλόγιομο φεγγάρι» μᾶς φαίνεται βεδισμένη παρατήρησης, χωρὶς γραφικότητα καὶ δύναμι.

Οἱ «Σκαραβαῖοι» ἔχουν κάποτε μελετημένες περιγραφές τοπείων. Στὸ «Μελτέμι» (σ. 18) λ. χ., ὁ συγγραφεὺς ἀποδίδει ζωνρὰ καὶ ἔμορφα χρώματα. Συμβαίνει ὅμως καὶ νὰ πραγματεύεται τὴ φύσι χωρὶς καμμία ὄλως διόλου πρωτοτυπία. Τὸ ἀκόλουθο μέρος εἶναι τόσο ἀχρωμάτιστο καὶ τετραμμένσ που θυμίζει ἐκθεσι μαθητοῦ:

* Ἄς σημειώσουμε πὼς οἱ κ. κ. Στεφανίδης καὶ Κατσιμπαλης που μετέφρασαν στὴν ἀγγλικὴ γλῶσσα ποιήματο τοῦ κ. Γρυπάρη, τροποποίησαν κατ'ἀλληλα τὴν εἰκόνα αὐτή. Ἀποδίδουν μὲ frozen snow (παγωμένο χιόνι) τὴ λέξι χαλάζι.

** Ὁ συγγραφεὺς ἐννοεῖ πιθανὸν τὴν κορυφὴ τοῦ κύματος.

*... τὸ χιόνι
ἀπ' τὰ λειβάδια φεύγει τάνθισμένα,
κάθε δεντρὸ μὲ νέο χυμὸ φουσκώνει.*

*Γλυκοσαλιάζουν τὰ πουλιὰ κουμμένα
στὰ νιόβλαστα κλαδιά· λαλεῖ τ' ἀηδόνι
γυρνάει στὴν πρόμη ζέστη ἀπὸ τὰ ξένα
νὰ βοῆ παλιὰ φωλιὰ τὸ χελιδόνι.*

Ὅταν ἐξαίρεσουμε τὸ «γλυκοσαλιάζουν», μὲ τὸ ὅποιο ὁ λογοτέχνης ἐπιζητεῖ νὰ φθάσῃ σὲ γραφικότητα, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ τὸ ἐπιτύχῃ κατὰ τὴ γνώμη μας, διότι αὐτὴ ἡ ἰδέα δὲ μᾶς φαίνεται διόλου καλαισθητική, δὲν παρατηροῦμε στοὺς στίχους αὐτοὺς τὴν παραμικρὴ πρωτοτυπία. Ὁ συγγραφεὺς ἀρκεῖται νὰ παρουσιάσῃ μὲ στίχους πράγματα που ἔχουν ἀναμνησθῆ παντοῦ χίλιες φορὲς καὶ δὲ φροντίζει καθόλου νὰ ξαναβρῆ μιὰν πρωτότυπὴ του ἐντύπωση καὶ νὰ ἀποδώσῃ τὴν ξεχωριστὴ τῆς ἀπήχησι.

Οἱ ἐλλείψεις που σχολιάζουμε μᾶς φαίνονται σοβαρές. Ἀπὸ τὰ παραδείγματα που ἀναφέρουμε εἶναι εὐκολο νὰ συμπεράνῃ κανεῖς πὼς κρίνουμε τὸ συγγραφέα: ἔχουμε δυστυχῶς τὴν ἐντύπωση ὅτι, ἐνῶ πασχίζει πραγματικῶς νὰ δημιουργήσῃ ἀνώτερη τέχνη, ὡς τόσο δὲν ἀπέκτησε τὴν ἱκανότητα νὰ συλλαμβάνῃ μὲ δύναμι τ' ἀληθινὰ του αἰσθήματα. Γι' αὐτὸ καὶ τὰ ποιήματά του, ἄς συνοψίσουμε τὴ γνώμη μας, εἶναι κάπως ἀδύνατα κι' ἄλλες φορὲς σχεδὸν κενά.

Ἡ πρώτη δυσκολία που παρουσιάζεται στὴ φιλολογικὴ τέχνη εἶναι νὰ ξεχωρίσῃ ὁ συγγραφεὺς μέσα του ἀκριβῶς τί αἰσθάνεται καὶ πὼς βλέπει τὸ κάθε ἀντικείμενο. Οἱ σοβαροὶ Ἕλληνες κριτικοὶ θ' ἀναγκασθοῦν συχνὰ σήμερα νὰ ἐπαναλάβουν τὴν κρίσι που τόσο πολὺ τόνοισε ὁ Boileau στὴ Γαλλία τὴν ἐποχὴ που γεννιοῦνταν ἡ κλασσικὴ φιλολογία: Le vrai seul est aimable (Τὸ ἀληθὲς μόνον μᾶς ἐλκύει). Αὐτὴ ἡ σκέψις τοῦ μεγάλου κριτικοῦ εἶναι θεμελιώδης ἀρχὴ στὴν τέχνη καὶ τὴν βρῖσκουμε καὶ σὲ συγγραφεῖς ἄλλων ἐποχῶν. Ὁ Flaubert τὴν διατυπώνει ἐκφραστικώτατα: Il faut avoir devant soi le modèle qui pose (Εἶναι ἀνάγκη ὁ λογοτέχνης νὰ βλέπῃ μπροστά

του τὸ ἀντικείμενο), καθὼς καὶ ὁ Goethe στὸ Α' μέρος τοῦ Faust : Wenn Ihr 's nicht fuehlt, Ihr werdet 's nicht erjagen. Καὶ σήμερα ἐπίσης ὁ κ. R. Fernandez, σ' ἕνα κριτικὸ τοῦ ἄρθρου, ἀναλύει λαμπρὰ τὴν ἰδέα αὐτή, γράφοντας : Certains artistes modernes ont compromis de beaux talents. Ayant compris ou senti qu' un chef-d' oeuvre n' est nullement la copie de la nature, ils ont oublié qu' il en est la transfiguration et qu' il ne s' affirme chef-d' oeuvre que parce qu' il a mis l' esprit, si on peut dire, en possession de l' objet.—Il y a une certaine nécessité artistique à l' origine de tout chef-d' oeuvre qui est faite pour une part de la pression de l' objet. (Μερικοὶ ἀπ' τοὺς σημερινούς καλλιτέχνους ἔδλαψαν τὸ ὄρατο τους τάλαντο. Ἐνῶ ἀναγνώρισαν ἢ αἰσθάνθηκαν ὅτι ἕνα ἀριστοῦργημα δὲ δημιουργεῖται μόνον μὲ τὴν ἀντιγραφή τῆς φύσεως, ξέχασαν ἐν τούτοις ὅτι δὲ γεννιέται ποτὲ παρὰ ἀπὸ μετάπλασὶ τῆς καὶ πὼς τὰ καλλιτεχνικὰ ἔργα ἀξίζουσιν νὰ ὀνομασθοῦν ἀριστοουργήματα μόνον ὅταν κάνουν ἀπὸ ἕνα ζωντανὸ ἀντικείμενο. Ὑπάρχει κάποια θεμελιώδης ἀνάγκη γιὰ τὴ δημιουργία ἐνὸς ἀριστοουργήματος τὴν ὁποῖαν ἐπιβάλλει ἐν μέρει τὸ ἀντικείμενο). Γιὰ νὰ δημιουργηθῆ ἕνα ἀριστοῦργημα, πρῶτος ὅρος εἶναι λοιπὸν ν' ἀποβλέψῃ ὁ καλλιτέχνης στὴν ἀπόδοσι μιᾶς ἀληθινῆς του ἐντυπώσεως ἢ συγκινήσεως. Καὶ—μὲ αὐτὸ θίγουμε πάλι τὴ σκέψι πὸ διατυπώσαμε ὅταν ἀρχίσαμε τὴ μελέτη μας αὐτὴ—ἡ φαντασία ἔχει προορισμὸ μόνον νὰ συντελέσῃ στὴ μετάδοσι τῶν ἤχων αὐτῶν.

Ὑπάρχουν στὸ βιβλίον τοῦ κ. Γρυπάρη καὶ στίχοι πὸ ἀποτελοῦν σχεδὸν ἀπλὲς μεταφράσεις ξένων ποιητῶν. Τὸ «ν' ἀκούη τὸ χαῖρε πὸ θὰ κλαίῃ ἡ Κρήνη» εἶναι, καθὼς τὸ εἶπαν καὶ ἄλλοι, στίχος τοῦ H. de Régnier. «Σιγοβρέχει μιὰ πίκρα στὴν καρδιά μου» ἰμοιάζει τόσο πολὺ μὲ μιὰ στροφὴ ἀπ' τὴς Ariettes oubliées τοῦ Verlaine, ὥστε νὰ φαίνεται ὡς μία—ἀποτυχημένη κιόλας—παράφρασις τῆς. Ὅλοι διάβασαμε τοὺς στίχους τοῦ γάλλου ποιητοῦ : «Il pleure dans mon coeur comme il pleut sur la ville». Καὶ τό : «καὶ πάω καὶ γὼ τοὺς πόνους μου τραγούδια νὰ σοῦ κάμω» δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ μιὰ σβυσμένη ἐπανάληψις τῆς σκέ-

φews τοῦ Heine : «Aus meinen grossen Schmerzen mach' ich die kleinen Lieder».

Ὅσο γὰρ τὶς εἰκόνες πὸ δημιουργεῖ ὁ συγγραφεὺς κατὰ τὸ λαϊκὸ ὄφος, φρονοῦμε ὅτι προκαλοῦν παραφωνία μὲς στὰ τόσο δουλεμένα ποιήματά του : «σκοπὸς γιὰ κάποια μάτια πὸ φιλοφιχαλίζουσιν καὶ μέσα στὸ ψυχάλισμα φρεγάδες ἀρμενίζουσιν» (σ. 77). Αὐτὴ ἢ παρὰ πολὺ τολμηρὴ εἰκόνα εἶναι σχεδὸν ἀκατάληπτη ἐδῶ κι' ἀποτελεῖ παράξενο ὄγκο, ἀφοῦ μὲ αὐτὲς τὶς λέξεις μόνον χαρακτηρίζεται ἕνας σκοπὸς τὸν ὁποῖον ἀναφέρει ὁ ὁμιλητής. Ἄλλοῦ ὁ ποιητὴς γράφει : «Γιατὶ ἂν ξεσπάσῃ ὁ πόνος σου... φοβοῦμαι τὸ φεγγάρι μας μὴν ταραχτῆ καὶ λυγιστῆ καὶ σκόρπιο ἐμπρὸς μου πέσῃ». Ἡ ἀφέλεια τῆς λαϊκῆς Μούσας πὸ παριστάνει τὴν ἀψυχη φύσι ὡς νὰ συμμερίζεται ἀληθινὰ σχεδὸν τὰ αἰσθήματα τοῦ ἀνθρώπου, δὲ συμβιδάξεται διόλου μὲ μελετημένη φιλολογία.* Καὶ οἱ εἰκόνες τοῦ δημῶδους ρυθμοῦ μᾶς ξαφνίζουσιν ἰδιαιτέρως στὸ συγγραφέα, ἐπειδὴ παρατηροῦμε σ' ἄλλους στίχους τοῦ μικροῦ του βιβλίου : «Ὁρα Θλίψεως», στροφὲς τῆς σελίδας 53 κ.λ. πολυσύνθετες καὶ ἐξαιρετικὰ δύσκολες ἀναλύσεις.

Αὐτὰ τὰ φιλολογικὰ δημιουργήματα, οἱ συσχετίσεις τῶν φευγαλέων ἐντυπώσεων καὶ τῶν σκέψεων,—καθὼς τὸ δείχνουν οἱ ἀταίριαστες λεπτομέρειες σὲ πολλὰ «συμβολικά» ποιήματα τῶν «Σκαραβαίων», ἀπ' τὶς ὁποῖες ἀναφέραμε μερικά—δὲ ζοῦν στὴν ψυχὴ τοῦ συγγραφέως, ἀλλ' ἐμφανίζονται μᾶλλον ὡς ἀδύνατες κάπως ἀπηχῆσεις ἀπὸ ξένες ἐμπνεύσεις, ἀπ' τὴ σχολὴ τοῦ Mallarmé καὶ τοῦ Rimbaud. Οἱ περαστικὲς ἐντυπώσεις τὶς ὁποῖες περιγράφουσιν κάποτε οἱ σύγχρονοι λογοτέχναι τῆς Δύσεως ἀπαιτοῦν ἐξασκημένη ἀναλυτικὴ ἱκανότητα καὶ ἴμποροῦν μόνον πολὺ ἐξαιρετικῶς, μᾶς φαίνεται, νὰ συλλαμβάνωνται ἀπὸ τοὺς σημερινούς ἑλληνας συγγραφεῖς. Τέτοιες φιλολογικὲς ἰδέες δὲν ἀνθίζουσιν παρὰ στίς πολὺ ἐξελιγμένες κοινωνίες. Εἶναι προϊόντα μακρᾶς καλλιτεχνικῆς παραδόσεως, ἐνῶ ἡμεῖς ξαναρχίζομε μόλις σήμερα νὰ πα-

* Ἡ προσωποποίησις τῶν φυσικῶν στοιχείων στὸν ἀρχαῖο μῦθο ἔχει βεβαίως ὅλος διόλου ἄλλο χαρακτῆρα, ἀφοῦ συνδέεται μὲ θρησκευτικὴς πεποιθήσεις.

ράγουμε μελετημένη λογοτεχνία, ἀφ' ὅτου βγήκαμε ἀπὸ τῆ μακροχρόνια τουρκικῆ καταδυναστευσι πού εἶχε σταματήσει στὸ ἔθνος μας κάθε διανοητικὴ καὶ πρωτότυπη δράσι. Νομίζουμε ἐξ ἄλλου ὅτι ἡ ἐπιπόλαια ἀπομίμησις τῶν λεγομένων συμβολιστῶν εἶναι ἐξαιρετικὰ ἐπικίνδυνη γιὰ τοὺς λογοτέχνους μας. Στὰ ἔργα τῶν γάλλων αὐτῶν συγγραφέων τὸ φτωχὸ αἶσθημα καὶ ἡ κάπως χαλαρὴ σύνθεσις, διορθώνονται συχνά, ἐν μέρει, μετὰ τῆ θαυμασία τέχνη τῆς μορφῆς, τοὺς κρυστάλλινους φθόγγους, τὶς περιγραφὰς τὶς τόσο λαμπερὰς καὶ τέλος μετὰ μιὰ λεπτότητα στίς ἐκφραστικὰς ἀποχρώσεις στὴν ὁποίαν εἶναι σχεδὸν ἀδύνατον νὰ φθάσῃ μία γλῶσσα ἀλάξευτη ὅπως εἶναι τώρα ἡ δική μας. Καὶ πραγματικῶς πολὺ ὀλίγες μόνον, καμμία σχεδὸν ἀπ' αὐτὰς τὶς σπάνιες ἀρετὲς τῆς μορφῆς δὲν ἔχουν τὰ ποιήματα τοῦ κ. Γρυπάρη, παρουσιάζουν ὅμως—θὰ τὸ ξαναδοῦμε καὶ πῶς κάτω—τὰ τρωτὰ τῶν συμβολιστῶν συγγραφέων, ὅταν ὁ λογοτέχνης ἀσχολεῖται μετὰ δυσκολόπιστα θέματα, ὅπως εἶναι τὰ θέματα τῆς σχολῆς τους.

Ἐπιβάλλεται νὰ παρατηρήσουμε ἐδῶ πῶς ἓνας λογοτέχνης, ὅταν ἀντλή ἀπὸ τόσες καὶ ποικίλες πηγὰς, μαρτυρεῖ πῶς δὲν ἀσχολεῖται μετὰ τὶς ἀτομικὰς τοῦ ἀντιλήψεις κι' αὐτὸ ἀποτελεῖ δευτέρη καὶ σπουδαία ἀδυναμία. Ὁ διάσημος συγγραφεὺς Marcel Proust διατυπώνει σ' ἓνα ἀπὸ τὰ τελευταῖα τοῦ βιβλίου τὴν ἀκόλουθη σκέψι καὶ μᾶς φαίνεται πῶς θὰ ὠφελοῦσε ἰδιαίτερος νὰ τὴν προσέχουν οἱ συγγραφεῖς μας: «Sans doute quand on est amoureux d'une oeuvre, on voudrait faire quelque chose de tout pareil, mais il faut sacrifier son amour du moment et ne pas penser à son goût, mais à une vérité qui ne nous demande pas nos préférences et nous défend d'y songer». (Βεβαίως ὅποιος ἀγαπᾷ ἐξαιρετικῶς ἓνα ἔργον θὰ ἤθελε νὰ κάνη κάτι τὸ ἐντελῶς ὅμοιο· ἀλλὰ πρέπει νὰ συγκρατοῦμε τὸν ἐνθουσιασμὸ τῆς στιγμῆς, νὰ μὴ λογαριάζουμε τὴ διάθεσί μας αὐτὴ καὶ νὰ ἐξυπηρετοῦμε τὴν ἀλήθειαν πού δὲν προσέχει τὶς προτιμήσεις μας καὶ μάλιστα ἀπαιτεῖ ἀπὸ μᾶς νὰ μὴν τὶς σκεπτόμεθα).

Ὅταν διαβάξῃ κανεὶς τὸ μικρὸ τεῦχος τῶν «Σκαραβαίων» καὶ ἀνασκοπῇ τὸ περιεχόμενό του, παρατηρεῖ πολλὰς ἀνομοιοτή-

τες καὶ διαφορὰς αἰσθηματικὰς ἀποχρώσεις πού ἀντικρούονται μετὰξὺ τους. Αὐτὴ ἡ ἑλλειψις-ἐνόητος στὸ ἔργον ἀρκεῖ γιὰ νὰ φανερώσῃ τὴν ἀδυναμίαν τῆς καλλιτεχνικῆς ἐμπνεύσεως τοῦ ποιητοῦ καὶ τὴν ὑπερβολικὴν του τάσιν νὰ δεχθῆ ξένες καὶ διαφορετικὰς ἀντιλήψεις. Ὁ κ. Γρυπάρης ἀποφαίνεται κάποτε μετὰ πικρία καὶ σκεπτικισμὸν, καθὼς καὶ μετὰ κάποιο στωϊκὸ πνεῦμα, γιὰ τὶς περιπέτειες τῆς ἀνθρώπινης τύχης (σ. 60), καὶ κάποτε ἠμιλεῖ ὅπως θὰ ἠμιλοῦσε μιὰ αἰσθηματικὴ καὶ ἀφελὴς νέα (σ. 33) ἢ παραπονιέται ἀσυγκράτητα (Λαχτάρια, Χωρισμὸς κ.λ.). Πότε ἐκφράζει λεπτὸ αἶσθημα ἀγάπης (Σὺν Παραμύθι, σ. 39, Κρίνος καὶ Ψυχὴ) καὶ πότε μᾶς δείχνει σκληρὰς ὄψεις τοῦ ἔρωτος (σ. 64) ἢ πραγματεύεται φιλήδονα θέματα, ὅπως τὸ «Στὸν Ἦσκιο τῆς Καρυδιάς». Προσπαθεῖ συχνὰ ν' ἀπεικονίσῃ σκηναὶς καθ' ἑαυτὸ παραστατικὰς κατὰ τὸν τρόπο τοῦ Hérodias (Σαλώμη, Ἀπάμη ἢ Βαρτάκου κ.λ.) κι' ἄλλες φορές τὸν βλέπουμε νὰ γίνεται αἴθλος, γεφελώδης κι' ἀσύλληπτος (σ. 77, 50, Τὰ Ρόδα τοῦ Ἡλιογάβαλου) ἢ νὰ παραδίδεται εἰς σκέψεις καὶ ἀναλύσεις (σ. 28, 59, 65). Ἐπιζητεῖ τὴν ἀφέλεια τοῦ ὕφους τῶν ἀγροτῶν μας (ὁ Πραγματευτὴς) κι' ἀμέσως ὕστερα καταγίνεται μετὰ τὶς συνθετώτερες συλλήψεις. Δὲν ἀκούεται, στὸ τεῦχος αὐτό, ἢ φωνὴ ἐνὸς καλλιτέχνου πού κατανόησε τὶς τάσεις του, ἀλλὰ μᾶς παρουσιάζονται κυρίως ἀντανακλάσεις ἀπὸ μύριες καὶ ξένες ἀπείψεις, τόσο πού θὰ ἦταν ἀδύνατον νὰ δώσῃ κανεὶς ὀρισμὸν τοῦ καλλιτεχνικοῦ ὕφους τοῦ κ. Γρυπάρη ἢ νὰ καθορίσῃ τὶς προσωπικὰς τοῦ ἀντιλήψεις.

Ἀπὸ τὸ «Σὺν Παραμύθι» (σ. 94), ἓνα γραφικὸ διηγηματάκι τὸ ὁποῖο ὁ λογοτέχνης ἐξίστορεῖ χαριτωμένα, μετὰ εὐστροφίαν καὶ ἀγνότητα αἰσθήματος, φθάνουμε στὴ σκέψιν ὅτι ἴσως τὰ θέματα αὐτὰ εἶναι τῆς φιλολογικῆς τοῦ ἰδιοφυΐας καὶ ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ τὰ εἶχε προτιμήσει. Θὰ εἶχε πιθανώτατα ἐπιτύχει καλύτερα στὸ λιτότερον αὐτὸ εἶδος, πού χρειάζονται περιγραφικὰ προσόντα καὶ τρυφερὸ αἶσθημα περισσότερο παρὰ σοφὴ σκέψις κι' ἐξασκημένο ἀναλυτικὸ πνεῦμα.

Ἡ θάλασσα, ἀπ' ὅλες τὶς μορφὰς τῆς φύσεως, εἶναι ἐκεῖνη πού φαίνεται νὰ ἐμπνέη ζωηρότερα τὸν ποιητὴν. Ἀναφέραμε καὶ πρωτότερα τὴν ὠραία περιγραφὴν τοῦ γιαιλοῦ στὸ «Μελτέμι». Ἡ «Ἐρुकίνη» (σ. 12), ἓνα θαλασσινὸν θέμα, εἶναι δροσερὸν καὶ ἐξαι-

ρετικά ἐπιτυχημένο ποίημα: συνδέει μὲ ιδιαίτερη χάρη τὴν ἀρχαία λατρεία πρὸς τὴν Ἀφροδίτη μὲ τὶς περιπέτειες τῆς ζωῆς τῶν ναυτῶν. Ἐπίσης καὶ τὸ «Ἀπόδροχο» (σ. 103) στὸ ὁποῖο ἡ πρωϊνὴ καὶ ἠλιόλουστη θάλασσα γίνεται, στὴ σκέψι τοῦ ποιητοῦ, εἰκόνα τῶν ψυχικῶν του διαθέσεων, μᾶς φαίνεται ἀπαλλαγμένο ἀπὸ τὰ σφάλματα ποῦ κατακρίνουμε. Ἡ ποιητικὴ ἔμπνευσις διατηρεῖ ὡς τὸ τέλος τὴ γραμμὴ τῆς ἢ περιγραφῆ τοῦ λιμανιοῦ εἶναι φωτεινὴ: οἱ παρατηρήσεις τοῦ συγγραφέως γίνονται πρὸ δυνατὲς καὶ παρὰ τὰ λεπτομερειακὰ ἐλαττώματα τοῦ ποιήματος, ἢ προσοχὴ τοῦ ἀναγνώστου προσηλώνεται ἔς τὸ θέμα ποῦ εἶναι πρωτότυπο: οἱ στίχοι αὐτοὶ μᾶς ἀναπαριστάνουν μίαν ἀπ' τὶς στιγμὲς τῆς ζωῆς ποῦ ἐκδηλώνεται ἢ καταπληκτικὴ καὶ σχεδὸν παράλογη ἰκανότης τῆς καρδιάς μας νὰ ξαναγεωμετρήσῃ καὶ νὰ ἐλπίζῃ πάλι.

Μὲ χαρὰ ἐπαινοῦμε τοὺς δροσεροὺς ἤχους τῶν ποιημάτων αὐτῶν καὶ θὰ ἐπιθυμοῦσαμε πρὸ συχνὰ νὰ σημειώναμε τέτοιους στὸ ἔργον τοῦ κ. Γρυπάρη. Ὁ τὸν ποιητὴ, ὅπως καὶ ἔς ὅλους σχεδὸν τοὺς λογοτέχνους τῆς σχολῆς του, λείπει δυστυχῶς πολλὰς φορές, καθὼς τὸ εἶπαμε, ἢ ἀυθόρμητη φωνή: καὶ αὐτὸ εἶναι κεφαλαιώδης ἔλλειψις ποῦ πνίγει τὸ βαθύ αἶσθημα καὶ ἀφαιρεῖ συνάμα καὶ τὴ δύναμι ἀπ' τὰ φιλολογικὰ ἔργα.

I I

Ἄν τώρα, ἀφοῦ μελετήσαμε τὸ περιεχόμενο τῶν συνθέσεων τοῦ κ. Γρυπάρη, ἐξετάσουμε τὴ μορφή τους, παρατηροῦμε πρῶτα τὶς ἀτέλειες ποῦ παρουσιάζουν στὴν εὐφωνία ἀπ' τὸ ἓνα μέρος καὶ στὴν παραστατικὴ δύναμι ἀπ' τὸ ἄλλο. Ἡ ποίησις αὐτῆ, συχνὰ, μ' ὅλη τὴν ἐπιμελημένη τῆς ὁμοιοκαταληξία καὶ τὸν εὐγενῆ τῆς ρυθμὸ, δὲν ἀντηχεῖ εὐχάριστα ἔς τὸ αὐτὶ μας, καθὼς τὸ δείχνουν χτυπητὰ οἱ ἀκόλουθοι στίχοι:

Τοῦ κάκου! στὴ χλιὰ χόβολη καὶ μὲς στὴ στάχτη πλιά
σπίθας ἰδέα οὐδ' ἔλπιση δὲν ἔχει μείνη... (σ. 106)
Δὲ στήνω γι' ἄγρη τοῦρανοῦ

καὶ σύροζα στῆς ἀστοιβῆς τὸ φράχτη,
κράχτη δὲ δένω κότσουφα
δὲ δένω τὴ γαλιάντρα κράχτη... (σ. 49)
Μὲ στρῦχνους κ' εὐσκύαμους
τῆς πλέκει ὁ πνίχτης ὁ βραχνᾶς στεφάνι... (σ. 47)
Βαθειὰ ἄκροαχτα μεσάνυχτα, τρισκότεινοι οὐρανοὶ... (σ. 105)
μοῦ ψάχνει
τῶν σπλάχνων μου τὸ σπλάχνη—μὰ οὔτε ἄχνη... (σ. 71)

Ἄς διαβάσῃ κανεὶς καὶ τὸ πρῶτο σονέττο τῆς συλλογῆς. Τὸ αἶσθημά του εἶναι θερμό, — ἀν ἐξαιρεθοῦν μερικὲς ἀταίριαστες ἢ πολὺ φανταχτερὲς εἰκόνας, π. χ. τό: «κόκκινη ψυχὴ» καὶ τό: «θὰ σ' ἀνανοιώσῃ ἢ φλόγα του» ποῦ ἄλλωστε ἀποτελεῖ κάπως παραφωνία μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ μπάτη—ἀλλὰ¹⁰ εὐφωνικὰ ἐλαττώματα ἀδικοῦν σοβαρὰ τὴ σύνθεσι. Μερικὰ ὁμολογουμένως ἀρμονικὰ λόγια, ὅπως: «τέτοιος καὶ μὲς στὴ σιγαλιὰ τῆς νύχτας τῆς δροσάτης, καὶ ἂν κάτι μάθης γύρω σου θερμὰ νὰ φτερουγίσῃ», δὲν ἀρκοῦν γιὰ νὰ ἐξαλείψουν τὴ δυσάρεστη ἐντύπωσι ποῦ μᾶς προξενοῦν τὰ κακόχηχα: «μὲ οὐδ' ὅσον ἤχο θᾶκουες, πῶχει, σὲ Σέ.» * καὶ ἔτσι πνίγεται τὸ θέμα ποῦ θ' ἀπαιτοῦσε ἰδιαίτερος μουσικὴ ἀπόδοσι.

Σ' ἄλλες σελίδες τῶν «Σκαραβαίων» βρίσκουμε: «τὰ τόσα τὰ γητέματα, τὰ τόσα χλωρὰ κάλλη — καλῶς ναρθῆ σὰν ἔρθ' ἢ στερνῆ ὥρα — μὰ ἔδωκε καὶ ξημέρωσε». Πολλοὶ ποιηταὶ ἔχουν μεταχειρισθῆ ἐπιτυχῶς τὴ λεγομένη παρήχησι. Ἡ ἐπανάληψις, σὲ μικρὸ διάστημα, τοῦ ἴδιου φθόγγου γίνεται ἐξαιρετικὰ ἐκφραστικὴ σ' ὄρισμένα χωρία, ὅταν ὁ ἤχος αὐτὸς ὑποβάλλει στὴ φαντασία τὸ αἶσθημα ποῦ ἀπεικονίζεται. Ὁ ἀκόλουθος στίχος τοῦ Goethe λ. χ. Wenn sich lau die Luefte fuellen... ἀποδίδει καὶ μὲ τοὺς φθόγγους του τὴν ἀπαλότητα τῆς στιγμῆς ποῦ

* Τὸ σὲ Σέ ἀντηχεῖ ἄσχημα ἔς τὸ αὐτὶ καὶ δὲν ἔχει τὴν κίνησι τοῦ: πρὸς Σέ. Πολλοὶ ἀπ' τοὺς δημοτικιστὰς συγγραφεῖς ἀποφεύγουν τὸ πρὸς. Ἡ λέξι πρὸς εἶναι ὅμως ζωντανὴ καὶ ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸ ἀναγκαία, διότι ἂν ἀφίσομε στὴ γλῶσσα μονάχα τὸ σὲ γιὰ ν' ἀποδώσομε ὅτι γαλλικὰ καὶ γερμανικὰ ἐννοεῖται μὲ τὶς προθέσεις: dans, en, vers, à, chez sur—in, nach, zu, bei, auf, θὰ τὴν φτωχύνουμε ὑπερβολικὰ.

περιγράφει. Ὁ κ. Γρυπάρης δὲν ἐπιδιώκει πάντοτε νὰ φθάσῃ σὲ τέτοια ἄρμονια. Οἱ στίχοι τῶν «Σκαραδαίων» ἔχουν κάποτε ἐκφραστικούς καὶ χαριτωμένους συνδυασμούς ἤχου καὶ σκέψεως, ὅπως: «στενάζουν στίς κλαψάρες των κιθάρες... πού ἀποτρύγατε τὸ ἄρρωστο ὄνειρό μου...» Ἡ ἀλλὰ τὰ ρ τοῦ στίχου: «καλῶς ναρθῆ σὰν ἔρθ' ἢ στερνὴ ὥρα», καθὼς καὶ τ' ἄλλεπάλληλα τ στό: «τὰ τόσα τὰ γητέματα, τὰ τόσα χλωρὰ κάλλη», ἢ τὰ πολλὰ ο στὴν πρώτη στροφή τοῦ σονέττου «Λαχτάρα»: «Σιμώνει ἢ ὥρα κι' ὁ καιρός, χαρά μου, κι' ἀπέκρυφος καρδιοσωμὸς μὲ λυώνει», δὲν εἶναι παρὰ μονότονα ὡς τὸ αὐτὶ καὶ πληκτικά.

Ὅταν θέλῃ ν' ἀποφύγῃ τὴ συνάντησι δύο φωνηέντων, ὁ ποιητὴς (ἂν καὶ δὲν τηρεῖ αὐστηρὰ τοὺς σχετικούς κανόνες) καμμιά φορά δὲ φροντίζει νὰ μὴν κἀνῆ βαρὺ τὸ λόγο του. Γράφει λ. χ.: «στὰ στενεμένα στήθια μου ἢ καρδιά μου». Θὰ προτιμούσαμε ἴσως νὰ εἶχε γίνεῖ ἐδῶ ἢ χασμωδία: στὰ στενεμένα στήθια ἢ καρδιά μου, καὶ διερωτώμεθα—χωρὶς νὰ ἐκφράσουμε γνώμη, γιατί οἱ κανόνες τῆς προσωδίας πρέπει νὰ καθορισθοῦν ἐμπειρικῶς ἀπὸ τοὺς ἰδίους τοὺς ποιητὰς—ἂν μερικοὶ σὲ μᾶς δὲ δύνουν δυσανάλογη σημασία ὡς τὴ λεγομένη χασμωδία. Κάμποσες ἀπ' τὶς ξένες προσωδίαι, ἢ γερμανικὴ λ. χ., δὲν τὴν ἀποφεύγουν. Στὴ γλῶσσα μας, στὴν ὁποίαν πολλὰς λέξεις ἀρχίζουν ἢ τελειώνουν μὲ φωνήεντα, ἢ στενοχώρια πού προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀπαγόρευσι τῆς χασμωδίας εἶναι τόση πού οἱ στίχοι περισσότερο βλάπτονται παρὰ ὠφελοῦνται ἀπὸ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ κανόνος αὐτοῦ. Οἱ φθόγγοι στὴν ἑλληνικὴ ἄλλωστε δὲν ἔχουν ἰδιαιτέρως μεταλλικὸ ἦχο, οὔτε προφέρονται πολὺ ξεχωριστὰ οἱ συλλαβὲς τῶν λέξεων, ὅπως γίνονται σὲ μερικὰς ἄλλες γλώσσας, στὴ γαλλικὴ λ. χ., κι' ἐπομένως ἢ συνάντησις δύο φωνηέντων δὲν προσβάλλει καὶ τόσο τὸ αὐτὶ.

Βεβαίως ὅμως οἱ ποιηταὶ ἔχουν καθήκον νὰ προσέχουν οἱ χασμωδίαι νὰ μὴν κατανοῦν βαρεῖαι καὶ ἀκομφες. Οἱ ἀκόλουθες χασμωδίαι: «Τὸ κρίμα τους ἐστάθηκε μὲ ἀβουλή ἀναμελιὰ—μοῦ φάχνει τῶν σπλάχνων μου τὰ σπλάχνη—μὰ οὔτε ἄχνη...», πού βρίσκουμε στοὺς «Σκαραδαίους», δὲν ἔχουν τὴν ἀπαιτουμένη φωνητικὴ χάρι.

Πάντως θὰ θέλαμε νὰ παρουσίαζε ἠλιγώτερες κράσεις, ἀπο-

κοπές κ.λ. ἢ ποιήσις μας. Ὁ συγγραφεὺς κάνει κατάχρησι αὐτῶν καὶ πολλὰς φορές εἰς βάρους τῆς εὐφωνίας. Τὰ πῶπλεξε, πούπες, πάκουμπᾶ, εἶναι κακόηχα. Ὁ κ. Γρυπάρης ἀκολούθησε παρὰ πολὺ πιστά, στὸ σημεῖο αὐτὸ ὅπως καὶ σὲ ἄλλα, τὴν αἰσθητικὴ τοῦ λαϊκοῦ στίχου. Οἱ ἀγράμματοι ἔχουν τάσι ν' ἀφαιροῦν πολλὰ φωνήεντα ἀπὸ τὶς λέξεις. Ὁ λαὸς τῆς Γαλλίας προφέρει τὰ je vais, voilà, tu es: j' va, v' là, t' es. Ὁ γερμανὸς χωριάτης λέει: druff, uff, ἀντὶ darauf, auf. Τὸ δημοτικὸ μας τραγοῦδι ἔχει ἐπίσης πολλὰ στοιχεῖα τοῦ εἶδους αὐτοῦ: νὰ σὰς σ' χωράω, μὰ γώ, τί νὰ ν' κείνα, πῶπινα, πούσαι. Τέτοιαις μορφὰς ὅμως δὲν ἱκανοποιοῦν πάντοτε τὶς καλαισθητικὰς μας ἀπαιτήσεις καὶ οἱ συγγραφεῖς μὲς θὰ ἔπρεπε νὰ μὴν παραδεχθοῦν εὐκόλα παρόμοιαι στὰ ἀνώτερα φιλολογικὰ εἶδη. Ἡ δίφθογγος λ. χ. πού ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸ ου καὶ τὸ α, ὅταν τὰ συμπροφέρουμε στίς λέξεις: πού ἀκουμπᾶ, μὲς φαίνεται ἀπείρως ἄρμονικώτερη ἀπὸ τὴ συνεπτυγμένη μορφὴ: πάκουμπᾶ.

Τὸ μέτρημα δύο συλλαβῶν σὰν νὰ ἦταν μὲ μόνον καμμιά φορά ἀντηχεῖ εὐχάριστα κι' ἄλλες φορές ὄχι. Οἱ συγγραφεῖς θὰ ἔπρεπε ἴσως νὰ βροῦν τοὺς κανόνες πού διέπουν τὸ ζήτημα αὐτό. Ἡ χάρις τέτοιων στοιχείων ἐξαρτᾶται, νομίζουμε, ἀπὸ τὰ συγκροτήματα τῶν ρυθμῶν καὶ ἀπὸ τὴ ρυθμικὴ ἀξία τῶν συλλαβῶν στίς λέξεις. Οἱ ἀκόλουθοι ἦχοι εἶναι δυσάρεστοι ὡς τὴν ἀκοή: τυφλή καὶ σὲ ἠῦρα, φῶς μου—μὰ ὅταν τὶς νύχτες μου περνῶ—μὰ ὄρες περνοῦν καὶ νὰ φανοῦνε—μὰ εἶδαν καὶ ἀπόειδαν οἱ ξανθοὶ—ἐνα ἦσκιο κάποιον σύννεφο—ἄς ἔμπη ὁ φόβος του ἄγνωμοι—μὰ ἔδωκε καὶ ξημέρωσε, ἐνῶ τὰ ἴδια εἰ, αο, αει, οα, αε σχηματίζουν ἀπεναντίας σ' ἄλλα μέρη χαριέστατες διακυμάνσεις: κοιμάται ἢ Μοῦσα... ἢ Μοῦσα—μαζὺ μὲ μύρια ὄνειρατα—ἄξαφνα ὀρθὸς ὁ Σαλπικτῆς—καὶ τοῦ Λευκάτα ἢ θάλασσα—πού ἀποτρύγατε τὸ ἄρρωστο ὄνειρό μου—καὶ στὴ δροσιὰ τοῦ ἀπόδροχου λουσιμένη—μὰ ἐσύ, καρδιά μου, πέτρινη γιὰ τὰ δικὰ σου πάθη...

Ὁ κ. Γρυπάρης, ὅπως καὶ πολλοὶ ἀπ' τοὺς συγχρόνους ἑλληνας ποιητὰς, ἔχει ἰδιαιτέρη κλίσι νὰ μεταχειρίζεται σύνθετες λέξεις. Εἶναι ὅμως ἀπαραίτητο, ἰδίως στὴ γλῶσσα μὲς πού σπανίως μόνον χρησιμοποιοῦνται παρόμοιαι λέξεις ἐκτὸς ἀπ' τὶς σχετικῶς ἠλίγες καθιερωμέναι καὶ γνωστῆς, οἱ συνθέσεις πού σχηματίζει

ὁ λογοτέχνης νὰ εἶναι ἐξαιρετικῶς εὐηχῆς καὶ ἐκφραστικῆς, ἀλλικῶς βλάβπτουν τὴ χάρη τοῦ λόγου ἀντὶ νὰ τὴν αὐξάνουν. Ἄλλωστε καὶ οἱ λέξεις αὐτῆς, ἀναγκαστικῶς πολυσύλλαβες, γίνονται δυσάρεστες ὅταν ἐμφανίζονται συχνά. Μερικὲς ἀπ' τὴς σύνθετες λέξεις τοῦ ποιητοῦ εἶναι ἐπιτυχημένες, ὅπως: ἀργοσβύνει, λιανοτρέμει καὶ ἄλλες. Ἄλλὰ σὲ μιὰ στροφὴ τοῦ σονέττου: «Ἵπνου Δάκρυα» γίνεται ὁμοιοκαταληξία μὲ τὴς λέξεις ὄνειροξεδιαλύτρα καὶ νυχτοπαρωρίτρα*. Ἄμφιδάλλουμε ἂν κανεὶς θὰ βρῆ χάρη στοὺς δύο αὐτοὺς ὄγκους ποὺ εἶναι τόσο χτυπητοί. Εἶπαμε ἤδη προηγουμένως τὴ γνώμη μας γιὰ τὴ σύνθεσι σκοποτραγοῦδισμα. Δὲ μᾶς ἀρέσουν ἐπίσης τὰ χαϊδογαργαλίσματα καὶ γυαλοπερίγυαλα. Ἄλλου βρίσκουμε: γλυκοχαρამέρι. Ἄν τὸ χαρამέρι εἶναι ἐδῶ στὴ θέσι τοῦ χαριτωμένου χαράματος, ὁμολογοῦμε ὅτι μᾶς διαφεύγει ἢ αἰτία τῆς παραμορφώσεως αὐτῆς, ἢ ὁποία οὔτε ἐκφραστικὴ εἶναι καὶ κάθε ἄλλο παρὰ εὐηχῆ. Παρατηροῦμε σ' ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ σονέττο «Ροδόπη», ἐκτὸς ἀπὸ τὴ λέξι γλυκοχαρამέρι, τὴς συνθέσεις ἀσπρογαλιάζει, ἐφτάδιπλο, ποροφάραγγα, χαμοσυρτός, δροσόπαγο, δροσοστάλαγα καὶ δροσοσταλίδα. Αὐτῆς οἱ τῶσες, μικρὺς καὶ κάποτε ἐξεζητημένους λέξεις δὲ συντελοῦν νὰ προκαλέσουν τὴν ἐντύπωσι δροσιᾶς στὴν ὁποίαν ὁ συγγραφεὺς ἀκριβῶς θέλει νὰ φθάσῃ στὴ «Ροδόπη» καὶ βαραίνουσι συνάμα καὶ τοὺς στίχους.

Ὁ τελείως μελωδικὸς ἦχος εἶναι φυσικὰ προνόμιον ὠρισμένων μόνον ἀπ' τοὺς μεγάλους ποιητάς. Μὰ κάθε τελειοποιημένη ποιησις ἔχει ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη ἀπὸ λεπτοὺς ἦχους καὶ ἀπὸ ἀρμονικὴ ἀπόδοσι. Ἡ σύγχρονη ποιητικὴ μας τέχνη σπανίως μόνον ἔχει τὰ ἀπαραίτητα αὐτὰ προσόντα. Παρουσιάζει διαρκῶς ἀπεναντίας συγκροτήματα λέξεων ἢ ὀλόκληρους στίχους ποὺ ἀποτελοῦν ἀληθινὴ κακοφωνία. Καὶ ἢ αἰτία τοῦ ἐλαττώματος αὐτοῦ εἶναι πρὸ πάν-

* Τὸ νυχτοπαρωρίτρα θέλει ἐρμηνεῖα. Σχηματίστηκε πιθανὸν ἀπὸ νύχτα καὶ πάρωρα καὶ ὁ συγγραφεὺς ἐννοεῖ μὲ αὐτὴν παρὰκαιρα.

των, μᾶς φαίνεται, ἢ ἀνεπιφύλακτη ἐφαρμογὴ ὠρισμένων ἀρχῶν ποὺ ριζώθηκαν στὰ πνεύματα.

Πολλοὶ ἀπ' τοὺς σημερινοὺς συγγραφεῖς, ἢ ὁμάδα τῶν λεγομένων δημοτικιστῶν, ἔχουν πεισθεῖ πὺς τὸ λαϊκὸ μας τραγοῦδι ἔχει τὰ ἀπαιτούμενα προσόντα γιὰ νὰ μᾶς γίνῃ ὑπόδειγμα στὴ φιλολογικὴ τέχνη καὶ κοπιᾶζουσι μὲ ἀληθινὸ ζῆλον νὰ συγγρατήσουσι ὅσο ἴκανοι περισσότερο τὸ ὕφος του. Ἡ ἰδέα ὅμως αὐτὴ μᾶς φαίνεται μονομερῆς, καὶ μάλιστα ἐσφαλμένη. Γιὰ νὰ κρίνῃ κανεὶς ὀρθῶς τέτοιο πρόβλημα χρειάζεται νὰ προσέξῃ ὅτι τὸ ποιητικὸ μας αἶσθημα διαφέρει σημαντικὰ ἀπὸ τὴν ἔμπνευσι τοῦ λαοῦ· κλίνει ἀσυγκρίτως περισσότερο στὴν ἀνάλυσι καὶ στὴ σκέψι καὶ ἐπομένως ἐκδηλώνεται συχνὰ πλατύτερα, πῶς παθητικὰ καὶ μὲ πολὺ ἐπιβλητικώτερον ὕφος. Ἡ ποίησις τοῦ λαοῦ ἀπεναντίας ἔχει πάντοτε σχεδὸν διηγηματικὴ καὶ ἰδιαίτερη μορφή καὶ δὲ γνωρίζει τὴς μεγάλης ὀρμῆς, οὔτε τὴς ὑψηλῆς πτήσεως τῆς μελετημένης λογοτεχνίας. Ἡ αἰσθητικὴ τῆς, γι' αὐτό, δὲν ὑπόκειται εἰς τοὺς καλαισθητικοὺς νόμους ποὺ ἰσχύουσι στὴν ἐξελεγχμένη ποίησι, ὅπως φαίνεται ἰδιαίτε- ρως ἀπ' τ' ἀκόλουθα παραδείγματα: «Τούτ' ἢ χαρὰ ποῦ ἴχομ' ἐμεῖς σὲ λύπη θὰ μᾶς φέρη...—Ποκεῖ οἱ Τοῦρκοι δὲν πατᾶν, φοβοῦνται τὰ κλεφτόπλα...—Καὶ κείνονεν ὅπου ἀγαπᾶς γιὰ διπλοκέρασέ τον... Γιὰ νὰν τὸ πίνω βράδου αὐγῆ, αὐγῆ καὶ μεσημέρι, νὰ κατακάτῃ ὁ σεβντῆς, σεβντᾶς ποῦχω γιὰ σένα». Ἄν λοιπὸν δεχθῶμε τυφλὰ ὠρισμέ- νους ἰδιότητες τῆς τεχνοτροπίας τοῦ λαοῦ στὰ φιλολογικὰ μας ἔργα— ἀντὶ νὰ διδαχθῶμε ἀπὸ τὴν πρωτοτυπία τῆς δημοτικῆς τέχνης, ἀπὸ τὴς ζωντανῆς παρατηρήσεως στὰ λαϊκὰ τραγοῦδια καὶ ἀπ' τὸ αὐθόρμητον τοῦ λόγου τους—ὁ μεγάλος καλλιτεχνικὸς παράγων, ἢ ἀρμονία, θὰ λείπῃ πάντοτε ἀπὸ τὰ ἔργα μας.

Οἱ δημοτικισταὶ ἀπέδωσαν κάπως ἐπιτόλαια, νομίζουμε, ἢ τὴς προλήψεις μόνον τοῦ κοινοῦ τὴ δυσάρεστη ἐντύπωσι ποὺ προξενεῖ εἰς τοὺς περισσότερους ἀναγνώστας τὸ καλλιτεχνικὸ ὕφος τῆς σχολῆς τους, τὸ παρὰ πολὺ πιστὰ ἀντιγραμμένο ἀπ' τὸ λαϊκὸ στίχο. Πολλὰ στοιχεῖα πράγματι ἀπ' ὅσα χαρακτηρίζουσι ἰδιαίτερος τὴ στιχογραφία τοῦ λαοῦ δὲν ἀρμόζουσι διόλου σὲ ἔργα ἐνσυνείδητης καὶ δουλεμένης λογοτεχνίας. Ἄς ἀποσπάσουμε, γιὰ νὰ γίνουμε πῶς καταληπτοὶ ἢ τὸν ἀναγνώστη, ἀπ' τὸ βιβλίον τοῦ κ. Γρυπάρη, — διότι στίς ὑπερβολὰς τῆς ἀπομιμήσεως ποὺ σχολιάζουμε ἔφθασε καὶ

ὁ ποιητής, — μερικούς στίχους ποῦ προβάλλει καθαρώτερα ἢ ἐπιρροή τῆς λαϊκῆς τέχνης κι' ἄς γράψουμε ἀντίκρυ τοὺς ἄλλους οἱ ὅποιοι δὲν παρουσιάζουν ἀπεναντίας παρόμοιο χαρακτηῖρα, ἀφίνοντας τὸ φιλολογικὸ μας αἶσθημα νὰ ἐκδηλωθῇ ἀνεπηρέαστως.

Στίχοι ποῦ παρουσιάζονται οἱ κάποτε πυκνοὶ φθόγγοι τῆς λαϊκῆς τέχνης.

Μ' οὐδ' ἀνεπιπὰ γοικῶ τὸ με-
[σανύχι.—

...καὶ πὰ ἢ ὠραία ἢ Χήρα δὲ
[βαστῆ.—

Ὅσο κορνιαχτὸ ἔχει ἢ στράτα
τὸν σηκώνουνε καὶ μοιάζει,
ὄσο πᾶνε—νά τα, νά τα!—
πῶς ξοπίσω τους βραδυνάζει.—

Τοῦ ἥσκιου τ'ἀνάερο παγνοῦ-
[φασμα

ἔχει μονάχα φορεσιά της,
στὰ τροφαντὰ ξώσαρα στήθια
[της

παραπατάει ὁ μεσημεριάτης.

Κάθε λεπτὰ μορφωμένος Ἕλληγ, ἐκτὸς μόνον ἂν μὲ κάποια αὐτεπιβολὴ ἔχει ξεσυνηθίσει τὸ νοῦ του νὰ δέχεται ἄμεσες ἐντυπώσεις, θὰ αἰσθανθῇ τὸ χάσμα ποῦ χωρίζει αὐτὲς τὲς δυὸ σειρὲς στίχων. Οἱ δεῦτεροι, μὲ τοὺς ἀπαλοὺς ἤχους τους, ἀρμόζουν ἔς τὴ φιλολογικὴ τους ἐμπνευσι καὶ μᾶς ἐλκύουν. Στους πρώτους ἀπεναν-

Στίχοι χωρὶς βαρεῖς φθόγγους.

Κι' ἀπλώθη κρύφια συνοχὴ
πέρα καὶ πέρα,

σὺν τῇ μονότονη βροχῇ
στὴν ἄδεντρον ἔξοχῇ
σὲ φθινοπώρον ἡμέρα.—

Ν' ἀκούη τὸ χαῖρε ποῦ θὰ
[κλαίη ἢ Κοήνη.—

Ἀχνὲς ὑστερικὲς Νύφες παδιά-
[ρες

ποῦ μὲ τὸ νόθο φῶς της ζῆ ἢ
[Σελήνη

στενάζουν στὲς κλαυῖδες των
[κιθάρες

τὸ μοιρολόι τῆς γενεᾶς ποῦ
[σβύνει.

τίας ὠρισμένα φωνήεντα μᾶς φαίνονται πολὺ βαρεῖα καὶ ἀποτελοῦν παραφωνία στὰ ποιητικὰ εἶδη καὶ στὴ νοστροπία τοῦ ποιητοῦ.

Μὰ ἡ παραδοχὴ τῆς αἰσθητικῆς τοῦ λαοῦ ἔχει καὶ ἄλλο τρωτό: Ὅτι αὐτοὶ οἱ καλαισθητικοὶ νόμοι δὲν ταιριάζουν μὲ τὸ αἶσθημά τους, οἱ λογοτέχναι τοὺς ἀκολουθοῦν συστηματικῶς καὶ τυφλά, δηλαδὴ δὲν παίρνουν γιὰ γνώμονα τὲς προσωπικὲς ἐντυπώσεις τους καὶ φθάνουν μ' αὐτὸ στὸ σημεῖο νὰ μὴν κάνουν τὸν ἀπαραίτητο στὴν τέχνη καλαισθητικὸ ἔλεγχον. Τοῦτο μόνον μᾶς ἐξηγεῖ τὰ βαρεῖα—ἄς μᾶς ἐπιτραπῇ ἡ λέξις—εὐφωνικὰ λάθη ποῦ παρατηροῦνται στοὺς περισσότερους δημοτικιστὰς λογοτέχνας. Καὶ τὸ ἐλάττωμα αὐτὸ βεβαίως δὲν εἶναι ἀσήμαντο. Ὁρισμένη εὐφωνία—θὰ ἦταν ἀρά γε ἀνάγκη νὰ τὸ σημειώσουμε ἂν δὲν ἐμφανίζονταν τόσο σοβαρὰ σφάλματα;—δὲν ἐπιτρέπεται νὰ λείπη ἀπ' τὴ λογοτεχνία καὶ χρειάζεται ὅπως διόλου ἰδιαίτερος, καθὼς τὸ εἶπαμε καὶ παραπάνω, σὲ ὠρισμένα λογοτεχνικὰ εἶδη καὶ στὴν ἀνώτερη ποίησι.*

Τὸ κυριώτερο ~~προτέρημα~~ τοῦ κ. Γρυπάρη εἶναι ἀναντιρρήτως ὁ ρυθμὸς του. Δὲν ἐπηρεάζεται στὸ σημεῖο αὐτὸ καὶ ὠρισμένοι του στίχοι, ὅπως οἱ ἀκόλουθοι, πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ἄριστοι στὸ ρυθμὸ τους:

Τώρα γυρνάει φαιδρὸς ὁ ναύτης κι' ὁ καρaboκύρης
καὶ πρὶ σιμῶση ὀλότελα τὸ πλοῖο ἐκεῖ στὸ βράχο
τοὺς περιμένουν ἢ Μαργῶ, ἢ Γαλανθὶς κ' ἢ Φλύρις.—

* Δίνουμε ἴσως καὶ ἐξαιρετικῶς μεγάλη σημασία ἔς τὸ εὐφωνικὸ στοιχεῖο, ἅμα πρόκειται γιὰ στίχους, διότι μᾶς φαίνεται ὅτι δὲ θὰ ἦταν παράλογο νὰ λεχθῇ πὼς ὁ ρυθμὸς καὶ οἱ γλυκεῖς ἤχοι ποῦ οἱ ποιηταὶ ἀποδίδουν μὲ τὴν τέχνη τους, εἶναι κάπως ὁ ἀντίλαλος τῆς μέθης καὶ τῆς ἐντάσεως τῶν σφυγμῶν τὲς ὁποῖες προκαλοῦν στὸν ἄνθρωπον τὰ αἰσθήματα καὶ οἱ ρεμβώδεις σκέψεις. Ἄν ἀρμόζη αὐτὴ ἢ ἐξηγησις, ὁ προορισμὸς, στοὺς στίχους, τοῦ μελωδικοῦ στοιχείου θὰ ἦταν νὰ συντελέσῃ στὸ νὰ μεταδώσῃ αὐτόματα εἰς τὸν ἀκροατὴ τὲς ψυχικὲς διαθέσεις τοῦ ποιητοῦ.

Και σύ 'σαι στοῶμα ἐνὸς φτωχοῦ μανῆς νυχτιᾶς πορφύρα,
γιὰ τὴ ζωὴ μου δλάκερη μιὰ ἐρωτικὴ βραδιά.

Γουλέττα καλοθάλασση καὶ γοργοταξιδεύτρα
μὴ μπιστευθῆς στὴ ξενητεία κι' ἡ ξενητεία εἶναι ψεύτρα.—

Στὸ μυριοθοροβούμενο κι' ἠλιόβολο γιαλὸ
οἱ ναῦτες τὰ πανιὰ τῶν πλοίων ἀνοίγουν
καὶ ἰδές! φαντάζουν τ' ἄρμενα στὸ κῆμα τὸ ψηλὸ
πῶς πρίμα καρτεροῦνε τὸν καιρὸ νὰ φύγουν.

Ὁ ρυθμὸς τοῦ ποιητοῦ δὲν παρουσιάζει σχεδὸν ποτὲ ἀπότομα
ἀλλαγὰ, οὔτε εἶναι νωθρός. Σ' ὅλο τὸ τεῦχος ἴλιγο μόνον εἶναι οἱ
στίχοι μὲ ἀτελῆ ρυθμὸ. Ἐδῶ κι' ἐκεῖ μερικὰ ἐλαττώματα: οἱ σελί-
δες 62, 63 κι' 64, τῶν ὁποίων ὁ ρυθμὸς μᾶς φαίνεται πολὺ γοργός,
καὶ τὸ τέλος τῆς σελίδας 59 ρυθμικῶς ἀκαλαίσθητο. Τίποτε ἄλλο.

Ἀπ' τὸ ρυθμὸ τοῦ ποιητοῦ λείπει μόνον κάποια ποικιλία.
Ἦσως νὰ μὴν ἐπωφελεῖται ἀρκετὰ σ' ὠρισμένα ποιήματα ἀπὸ τὴ
μουσικὴ συναρμολόγησι τῶν μέτρων (cadence) ποὺ γεννᾷ τόση
χάρη στὸν ἐλληνικὸ στίχο, ὅπως τὸ δείχνουν πολλὰ ποιήματα τοῦ
Σολωμοῦ. Μὰ πρέπει φυσικὰ στὸ σημεῖο αὐτὸ νὰ μὴν παραβλέψουμε
τὴν ἰδιαίτερη κλίσι τοῦ κάθε ποιητοῦ.

Συνοφίζουμε τὴ γνώμη μας ἐν σχέσει μὲ τὴν εὐφωνία στοὺς
«Σκαρβαλοῦς»: ὁ κ. Γρυπάρης πιθανὸν νὰ μὴν εἶναι ἐκ φύσεως
ἀπὸ τοὺς μελωδικοὺς ποιητὰς γιὰ τοὺς ὁποίους κάναμε λόγο προη-
γουμένως. Νομίζουμε ὅμως πῶς, μὲ τὴν ἐργασία του καὶ μὲ
τὰ ρυθμικὰ του προσόντα, θὰ εἶχε ἐπιτύχει πρὸ μιλῶντος ἤχους
καὶ περισσότερῃ χάρη, ἂν δὲν ἐντροφεῖτο τόσο ἔς τὴν ἀπομίμησι
τῆς δημώδους τεχνοτροπίας. Τὸ καλαίσθητικὸ του αἶσθημα φαίνε-
ται νὰ ἔχη κάποτε παραλύσει ἀπὸ τὴ δεισιδαιμονικὴ, θὰ λέγαμε,
παραδοχὴ ἐνὸς ὠρισμένου συστήματος.

*
*
*

Οἱ δημοτικισταὶ συγγραφεῖς δὲ σφάλλουν μόνον στὸ ζήτημα
τοῦ καλλιτεχνικοῦ ὕφους. Ἡ σχολὴ τους δὲ λογαριάζει ἀρκετὰ καὶ
τὸν υποβλητικὸ παράγοντα, δηλαδὴ τὸ εἶδος τῶν παραστάσεων μὲ
τις ὁποῖες συνδυάζονται οἱ λέξεις στὴ φαντασία τοῦ ἀναγνώστου
καὶ παρασύρει ἐπίσης σὲ κακὸ δρόμο τὸ λογοτέχνη ὅταν τοῦ ἐπι-
βάλλει στενὴ συμμόρφωσι μὲ τὴν ἐξωτερικὴ ἐμφάνισι τοῦ λαϊκοῦ
λόγου.

Τὸ ζήτημα τοῦ συγχρονισμοῦ τῆς φιλολογικῆς γλώσσας ἔχει
κριθῆ κάπως ἐπιπόλαια, νομίζουμε, στὴν Ἑλλάδα καὶ εἶναι ἀνάγκη,
γιὰ νὰ προσδεύσῃ ἡ λογοτεχνία μας, νὰ ἐξετασθῇ λεπτομερέ-
στερα. Ἡ φιλολογικὴ μας τέχνη, εἶναι ἀναμφισβήτητο, ἔκανε ἕνα
σημαντικὸ βῆμα πρὸς τὰ ἔμπρός, ὅταν, στὴν ἀρχὴ τοῦ τελευταίου
αἰῶνος, ἐγκατέλειπε τὴ νεκρὴ γλῶσσα ποὺ γράφονταν ἀπ' τοὺς πε-
ρισσότερους ὡς τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Οἱ λογοτέχνη ὅμως δὲ ζήτησαν
ἀπὸ τότε ν' ἀποκρυσταλλώσουν τὴν καθημερινὴ τους ὁμιλία, ἀλλά,
ἀφοῦ οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτοὺς παραδέχθηκαν πῶς ἡ δημώδης
ἐλληνικὴ εἶναι ἡ μόνη κατάλληλη στὴ φιλολογία, προσπάθησαν νὰ
μεταχειρισθῶν αὐτὴν πρὸ πάντων στὰ ἔργα τους. Καὶ αὐτὴ ἡ τά-
σις ἔγινε πρὸ ἔντονη ἀργότερα σὲ μιὰ σχολή, τὴ λεγομένη ψυχα-
ρικὴ, ἔς τὴν ὁποῖαν ἀνήκει, μᾶς φαίνεται, καὶ ὁ κ. Γρυπάρης.

Ἡ ἀποψις τῶν νεωτεριστῶν εἶναι ἀναμφισβήτως ὀρθή, ὅταν ξε-
χωρίζεται ἡ σύγχρονη ὁμιλουμένη ἀπὸ τὴ γραπτὴ «ἀρχαῖζουσα».
Ἄν ὅμως μὲ σύγχρονη γλῶσσα ἐννοῆ κανεὶς τὴν καθ' ἑαυτὸ λαϊκὴ
λαλιά κι' ἂν ἀποβλέψῃ στὴν ἀνεπιφύλακτη παραδοχὴ μιᾶς ἀπ' τις
γλώσσας τοῦ πλήθους, ὀφείλουμε νὰ ἔχουμε τὸ θάρρος ν' ἀντιστα-
θῶμε ἔς τὸ ρεῦμα ποὺ σχηματίστηκε καὶ νὰ δηλώσουμε πῶς αὐτὸ
μᾶς φαίνεται θεμελιώδης πλάνη.

Ἡ ἀπαρχὴ τῆς ἐσφαλμένης, καθὼς κρίνουμε, ἀντιλήψεως
τῶν μεταρρυθμιστῶν εἶναι στὸ ὅτι οἱ Ἕλληνες ποιητὰὶ ποὺ πρῶτοι
σχεδὸν ἔκαναν χρῆσι τῆς νέας ἐλληνικῆς, εἶχαν διαβάσει τὴ συλ-
λογὴ τῶν λαϊκῶν μας ποιημάτων, ἡ ὁποῖα εἶχε ἐκδοθῆ τότε ἀπὸ
τὸ Γάλλο Faugier, καὶ συμμερίστηκαν τὸ θαυμασμὸ ποὺ εἶχε προ-

καλέσει ἔς αὐτὸν τὸν ξένο σοφὸ ἢ δημοτικὴ μας Μούσα.* Οἱ ποιηταὶ ἐκεῖνοι δὲ ζήτησαν νὰ ἐπιβάλλουν ἔς τὴ λογοτεχνία μας τόσο πιστὴ ἀπομίμησι τῆς λαλιᾶς τοῦ λαοῦ ὅση γνωρίσαμε ἀργότερα. Εἶναι ὅμως βέβαιον πὼς μὲ τὴ συγκίνησι ποῦ ἀκολούθησε τὴν ἐπανεύρεσι τοῦ ζωντανοῦ λόγου δὲν ἔγινε ἀρκετὴ διάκρισις μεταξὺ τῆς συνήθους ὁμιλουμένης στοὺς γραμματισμένους κύκλους καὶ τῆς γλώσσας τοῦ ἀμόρφωτου λαοῦ.** Πράγματι ὅποιος μελετήσῃ προσεκτικὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ παρατηρεῖ πὼς οἱ ποιηταὶ, σ' ὅλες τῆς μεγάλης ἱστορικῆς περιόδου καὶ στὶς προηγμένες χώρες—τὸ ἴδιον βλέπουμε σήμερον καὶ στὰ ἔθνη τῆς Δύσεως—παραδέχθησαν τὴ μορφὴ τῆς γλώσσας ποῦ μεταχειρίζονται οἱ μορφωμένοι. Καὶ τὴν προτίμησι αὐτὴ ἐπιβάλλουν βαθιῶς καὶ ἀναλλοίωτες ἀνάγκαι τῆς λογοτεχνίας.

Ὁ καλὸς συγγραφεὺς, εἴτε πεζογράφος, εἴτε στιχογράφος, ζέει, μὲ δυνατὰ παρατηρήσεις καὶ σκέψεις, νὰ κινήσῃ τὸ ἐνδιαφέρον μας γιὰ περιπέτειες φανταστικῶν ἢ ξένων ὑπάρξεων. Οἱ σκέψεις καὶ οἱ παρατηρήσεις του αὐτές, ἀφοῦ θίγουν τοὺς βαθύτερους νόμους ποῦ διέπουν τὴν ἀνθρώπινη φύσι, ξυπνοῦν στὸ νοῦ μας τὴν

* Ὁ Fauriel προέτρεψε τότε τοὺς Ἕλληνας νὰ γράφουν στὴ σύγχρονή τους γλῶσσα.

** Αὐτὴ ἡ διάκρισις ἔγινε καὶ στὴν Ἰταλία τὸν XIV αἰῶνα. Ὁ γλωσσολόγος κ. Vendryes περιγράφει μὲ τὸν ἐξῆς τρόπο τὴν ἰταλικὴν τοῦ Dante: «Le nom de lingua toscana n' implique nullement que l'italien des livres provenne de l'extension d'un dialecte provincial. Le dialecte toscan lui même présente certaines particularités qui n'ont point passé dans la langue littéraire; p. ex. il change en spirante le c intervocalique, disant fuoho pour fuoco, la hasa pour la casa, La langue que Dante éleva au rang de langue littéraire et qui devait devenir l'italien commun, est essentiellement celle d'une ville, Florence, et de la bonne société de cette ville». (Le Langage). (Ἡ ὄνομασία lingua toscana δὲ σημαίνει πὼς ἡ γραπτὴ ἰταλικὴ γλῶσσα προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐξάπλωσι μιᾶς ἐπαρχιακῆς διαλέκτου. Ἡ τοσκανικὴ διάλεκτος ἔχει ὀρισμένες ιδιότητες ποῦ δὲν ἐμφανίζονται στὴ φιλολογικὴ γλῶσσα μεταβάλλει π. γ. σὲ πνευματώδη τὰ c τὰ μεταξὺ δυὸ φωνηέντων· τὸ fuoco γίνεται fuoho, casa γίνεται hasa. Ἡ ἰταλικὴ τὴν ὁποῖαν ὁ Dante ἔκανε φιλολογικὴ γλῶσσα καὶ ποῦ προορίζονταν νὰ γίνῃ ἡ κοινὴ γλῶσσα τῆς Ἰταλίας ἦταν ἡ γλῶσσα μιᾶς πόλεως, τῆς Φλωρεντίας, καὶ μάλιστα ἡ γλῶσσα τῆς ἀνεπτυγμένης κοινωνίας τῆς πόλεως αὐτῆς).

ἀνάμνησι γεγονότων ποῦ ζήσαμε οἱ ἴδιοι ἢ πραγμάτων ποῦ παρατηρήσαμε, κί' ἐπίσης, σ' ἄλλες καὶ διαφορετικὰς περιστάσεις, κάθουν συγκεκριμένα στὴ συνείδησί μας συμβάντα ποῦ, ἀόριστα κάποτε, εἴχαμε φαντασθῆ στοὺς ρεμβασμούς μας. Ἡ προαισθηθῆ. Οἱ ἀτομικῆς μας ἀναμνήσεις ἢ ὄνειρα καὶ τὰ πλάσματα τοῦ λογοτέχνου συμπληρώνονται συχνὰ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν καὶ φωτίζουν τὸ ἕνα τ' ἄλλο, καὶ ἡ διάνοιά μας ἀποκτὰ σαφέστερη ἀντίληψι τῶν περιπετειῶν τῆς ζωῆς καὶ τῶν κρυμμένων ἐλατηρίων τῆς ἀνθρώπινης δράσεως. Ἄν σκεφθῆ κανεὶς πὼς μόνον ὅταν γίνουν αὐτὲς οἱ συσχετίσεις ἰδεῶν ἢ ἀνάγνωσις μᾶς φέρει σὲ πῶς βαθιῶς συγκινήσεις, ἀντιλαμβάνεται εὐκόλως, γιὰ νὰ μᾶς ἐλκύσουν μὲ δύναμι τὰ ἀνώτερα λογοτεχνικὰ ἔργα, πρέπει καὶ ἡ ἐμφάνισις τους—ποῦ ἐπιχερᾷ σιμαντικὰ τὸν ἀναγνώστη στὸ σημεῖον αὐτό,—νὰ ἐναρμονίζεται στὴ μορφὴ καὶ στὸ ὕφος τῶν ἰδικῶν μας σκέψεων, καθὼς καὶ τῶν ἀνωτέρων συλλογισμῶν ποῦ ἔχουμε ἀκούσει γύρω μας. Ὅσα ἔργα, μολονότι περιέχουν δυνατὰ ἀναλύσεις ἢ κάπως ὀξεῖς στοχασμούς, εἶναι ὅμως συντεταγμένα σὲ ἰδίωμα λαϊκὸ καὶ μὲ χωριάτικο ὕφος, δὲ μᾶς συγκινοῦν βαθιά, διότι τὸ ὕφος αὐτό, ἐπειδὴ δὲν εἶναι τὸ ὕφος τῆς σκέψεώς μας, οὔτε τοῦ ὄλου ἀνεπτυγμένου περιβάλλοντος στὸ ὁποῖον ζοῦμε, εἶναι ἀσυνδύαστο μὲ μελετημένες ἀντιλήψεις τῶν πραγμάτων καὶ τοῦ λείπει, γιὰ νὰ τὴς ἀναπλάσῃ, ἡ ὑποβλητικὴ δύναμις. Ὁ «δημοτικισμὸς», ἅμα ἐφαρμόζεται ἀνεπιφυλάκτως, ἀφαιρεῖ ἀπ' τὴν ἐνσυνείδητη τέχνη ἕναν ἀπαραίτητον παράγοντα.

Τὸ βιβλίον τοῦ κ. Γρυπάρη, γιὰ νὰ γυρίσουμε στὸ θέμα μας, παρουσιάζει μεγάλο ἀριθμὸ λαϊκῶν τύπων καὶ μορφῶν. Ἰδοὺ μερικὰ παραδείγματα: δεξιά, παρεθύρι, ἀρρεθωνιαστικιά, ἐδικῶν, μεσανύχτι, δαχτύλια, ἀνεπνιά, ἀναμελιά. Καὶ τέτοιαι παραμορφώσεις λέξων βλέπουν ἀναμφιβόλως σημαντικὰ τοὺς στίχους του.

Ὁ ποιητὴς γράφει συχνὰ ἐπίσης λέξεις ὅπως: λογῶ, καρτερῶ ἀγνάντια, μηδέ, οὐδὲ* κ. λ. ποῦ εἶναι ἀσυνήθιστες στοὺς κύκλους

* Τὰ οὐδέ, μηδέ εἶναι ἀρχαῖα, ἔχουν γίνῃ ὅμως διαλεκτικὰ.

μας, καὶ σπανιώτερα μόνον, σχεδὸν ποτὲ δὲ βρίσκουμε στοὺς «Σκιαραθαίους» τὰ συνώνυμά τους: νομίζω, περιμένω, ἀπέναντι, οὔτε, μήτε, ἀν καὶ εἶναι πανελλήνια καὶ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία πῶς ὁ ἴδιος ὁ συγγραφεὺς αὐτὰ μεταχειρίζεται συχνότερα ἢ καὶ ἀποκλειστικὰ στὶς καθημερινές του ὀμιλίες. Οὔτε ἀξίζουσιν λέξεις ὅπως: λογῶ, ἀγνάντια κ. λ. νὰ ὀνομασθοῦν ποιητικὴ γλῶσσα. Ὁ ποιητικὸς λόγος ἀποτελεῖται πρὸ πάντων ἀπὸ κάποιες ἐμφατικές, συνήθως ὀλίγο παλιότερες λέξεις καὶ οἱ συγγραφεῖς καταφεύγουν σ' αὐτὰς ὅταν θέλουν νὰ δώσουν εἰς τὰ θέματά τους ἐξαιρετικὴ μεγαλοπρέπεια.** Τὸ λεξιλόγιον τῶν δημοτικιστῶν συγγραφέων τὸ ὅποιο σχηματίστηκε πρὸ πάντων ἀπὸ λαϊκὰ καὶ ἀσυνήθιστες λέξεις ποὺ παίρνουν κατὰ σύστημα τὴ θέσι μιᾶς λέξεως ἀπ' τὴν καθημερινή μας ὀμιλία καὶ συχνὰ δὲν προσθέτουν τίποτε πολὺτιμο ἔς τὴν ἔννοια, οὔτε ἔς τὴν εὐφωνία, δὲν εἶναι ἀπεναντίας παρὰ ἕνας συνθηματικὸς λόγος, μιὰ πραγματικῶς βαρετὴ μεταμφίεσις ποὺ ἐξασθενίζει σοβαρὰ τὴν ἐκφραστικότητά τῶν φιλολογικῶν ἔργων.

Ὁ ἀναγνώστης θὰ αἰσθανθῆ ἴσως καλύτερα τί ἐννοοῦμε, ἀν ἀναφέρουμε καὶ πάλι μερικοὺς στίχους στοὺς ὁποίους, αὐτῇ τῇ φωνῇ ὅμως, θὰ διορθώσουμε ἀπέναντι τοὺς δημῶδεις ἰδιωτισμοὺς:

Κείμενο τοῦ κ. Γρυπάρη.	Οἱ στίχοι τοῦ ποιητοῦ τροποποιημένοι σύμφωνα με τὴν προφορὰ καὶ τὴ γλῶσσα μας.
Πορπατοῦν θαρρεῖς κ' οἱ στρά- [τες...—	Περπατοῦν θαρρεῖς καὶ οἱ στρά- [τες...—
Κι' ἄξαφνα ὀρθὸς ὁ Σαλπι- [χτῆς πηδάει ὁ λαβωμένος...—	Ἐξαφνα ὀρθὸς ὁ Σαλπικτῆς [πηδάει ὁ λαβωμένος...—
Μπρόβαλε μέρα λιβανὴ κι' ὁ- [νειροξεδιαλύτρα...—	Πρόβαλε μέρα λιβανὴ καί...—
λογῶ πῶς θὰ πεθάνω...—	Θαρρῶ πῶς θὰ πεθάνω...—

** Βρίσκουμε λ. χ. ὀμηρικὴ γλῶσσα ἢ μιὰν κάπως ἀρχαῖζουσα δωρικὴ στὰ ἐπικά ποιήματα τῶν ἀρχαίων καὶ στὰ χωρικά ὀρισμένων τραγιδιῶν.

Ἀπὸ τὰ παραδείγματα αὐτὰ βλέπει κανεὶς πῶς μιὰ λέξις, ἢ διαφορετικὴ προφορὰ μιᾶς συλλαβῆς ἀλλάζουν τὴ φυσιογνωμίαν τῆς φράσεως καὶ συντελοῦν, κατὰ τὴν ἀνάγκωσι, νὰ γεννοῦν στὸν ἀναγνώστη ἢ νὰ ἐμποδίζουσιν νὰ σχηματισθοῦν στὸ νοῦ του κάποιες συσχετίσεις ἰδεῶν ἀπ' τὶς ὁποῖες ἐξαρτᾶται σημαντικῶς ἢ βαθύτερη φιλολογικὴ συγκίνησις.

Μᾶς φαίνονται ἐξ ἴσου βλαβεροὶ γιὰ τὴν τέχνη οἱ ἄγνωστες εἰς τοὺς περισσοτέρους λέξεις ποὺ ὁ κ. Γρυπάρης παίρνει καὶ πάλι ἀπὸ τὴ λαϊκὴ λαλιὰ καὶ τὶς ποικίλες διαλέκτους ἢ, καμμιά φορά, ἀπ' τὴν παλιότερή μας γλῶσσα. Καὶ αὐτὰς εἶναι ἄσκοπες καὶ βλάπτουν τὶς περισσοτέρες φορὲς τὰ φιλολογικὰ κείμενα. Ἡ γλῶσσα μας δὲν εἶναι πρωτόγονη καὶ καθ' ἑαυτὸ ἀνεπαρκής, ὅπως ἦσαν οἱ γλῶσσες τῶν λαῶν τῆς Δύσεως, ὅταν τὰ ἔθνη αὐτὰ, ποὺ ἔθγαιναν τότε ἀπὸ τὴν καθαρὴν βαρβαρότητα, ἄρχισαν νὰ μεταχειρίζονται, στὴ φιλολογία, τὸ ζωντανό τους λόγο. Ἐπιτρέπεται φυσικὰ εἰς τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς νὰ ἀντλήσουν ἀπὸ τὴ λαλιὰ τῶν χωρικῶν κάποιες γραφικὰς ἐκφράσεις ἢ λέξεις ποὺ λείπουν ἀπὸ τὴ γλῶσσα τῶν πόλεων. Ὅφείλουν ὅμως πάντοτε νὰ δίνουν προσοχὴ καὶ νὰ μὴν καταφεύγουν σ' αὐτὰς παρὰ μόνον ἐκεῖ ποὺ εἶναι χρήσιμες κι' ἀναγκαῖες, δηλαδὴ ὅταν ἀναπληρῶνουν μιὰν ἔλλειψιν ἢ ὅταν ἐρμηνεύουν κάτι τι παραπάνω ἀπὸ τὶς λέξεις τῆς ἀστικῆς γλώσσας.

Ὅσο γιὰ τὶς παλιὰς λέξεις εἶναι ἀληθὲς ὅτι οἱ συγγραφεῖς, στὶς δυτικὰς χώρες, τὶς μεταχειρίζονται πότε πότε, πρὸ πάντων στὴν ποίησι, λ. χ. τὸ Lenz τῶν Γερμανῶν, τὰ courcier, onde τῶν Γάλλων. Μὰ γίνεται σ' αὐτοὺς με λεπτὴ διάκρισι καὶ σκοπιμότητα, ὅπως τὸ εἶπαμε καὶ προηγουμένως. Ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸ ἢ χρῆσις τους ἐκεῖ δὲν ἀποτελεῖ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπότομο κι' ἀυθαίρετο δημιούργημα, ἀλλὰ βγίηκε ἀπὸ ἀδιάσπαστη ποιητικὴ παράδοσι καὶ συνεπῶς τὸ πάντοτε περὶ ὁρισμένον αὐτὸ λεξιλόγιον εἶναι καταληπτὸ εἰς τὸ μορφωμένο κοινόν. Ἀμα χρησιμοποιοῦνται ὑπὸ τοὺς ὅρους αὐτοὺς οἱ παλιότερες λέξεις δὲ μᾶς ἐνοχλοῦν, οὔτε δυσκολεύουν τὴν ἀνάγκωσι, καὶ συμβάλλουν ἀπεναντίας στὴ μεγαλοπρέπεια ἢ στὴ δύναμι ὀρισμένων φιλολογικῶν ἔργων.

Τὰ: ρουφαλιά, σπαρνοῦν, φυρονεριά τοῦ κ. Γρυπάρη, ποὺ μᾶς εἶναι ἐντελῶς ἄγνωστα, ἢ τὰ: ἐξάστρα, συντεφένια, Γυαλι-

αὐτὸ: ἐξ. σπινθηροπλο

νός, απονύχτερο, ντηριέται, απάρησαν, που έχουν γνωστά και ευχρηστα συνώνυμα στη συνηθισμένη μας γλώσσα, δηλαδή: πούλια, φίλντεσι, Ίούλιος, νυχτερινός, φοβάται ή διατάζει, καθώς και τά: ψυχή (με την έννοια πεταλούδα), μηδέ, ουδέ, δέν εκπληρώνουν τέτοιο σκοπό. Οί συγγραφείς μας θα έπρεπε να σκεφθούν πώς μια ποιητική γλώσσα δε δημιουργείται αυθαιρέτως, ούτε σύμφωνα μόνον με κάποιες δογματικές θεωρίες, αλλά επιβάλλεται να γεννιέται απ' τις ανάγκες που παρουσιάζονται όταν πρόκειται ν' αποδοθούν με δύναμη οι ιδιαίτεροι ήχοι των διαφόρων ποιητικών έμπνεύσεων.

* *

Τά ποιήματα των «Σκαραβαίων» παρουσιάζουν πολλές φορές και το σοβαρό ελάττωμα να μὴν είναι καταληπτά παρά μόνον ύστερα από μελέτη που απαιτεί συχνά μάλιστα την καταβολή αληθινής προσπάθειας εκ μέρους μας για συναρμολόγησι και συμπλήρωσι των ιδεών τους. Τά θέματα δέν προβάλλουν με δύναμη, ή, καμμιά φορά, δέν εκτίθενται κατά τρόπο που να έλκυη το ενδιαφέρον μας. Τά πρόσωπα—και θα ταίριαζε καλύτερα κάποτε ή λέξεις οι όντότητες—που εμφανίζει ο συγγραφέας, δέν καθορίζονται πάντοτε επαρκώς. Άλλες φορές και ή σύνταξις, ακατάλληλη ή πολύ βαρειά, δέν είναι ευχάριστη.

Σ' ένα συμβολικό ποίημα λ. χ. (σ. 59) ο κ. Γρυπάρης εκφέρει γνώμες για το σύγχρονο πολιτισμό. Η υπερβολικά περιληπτική του σύνθεσις όμως δέ δίνει βάσι για ποιητική συγκίνησι. Η μάλλον θετική ιδέα του ποιητού, δηλαδή το ότι οι σημερινοί άνθρωποι δέν ξέρουν να χρησιμοποιήσουν τίς γνώσεις τους, θα ήθελε, για ν' απασχολήση το νοῦ μας, παραδείγματα που να την κάνουν άπτη. Επίσης θα έπρεπε ο συγγραφέας να μάς πληροφορήση για ποιους λόγους κρίνει πώς ο πολιτισμός, που παραβάλλεται, καθώς φαίνεται, με μια μέρα, πέρασε τή μεσουράνησί του, το «μεσημέρι». Και οι στίχοι στο ποίημα δέ συντελούν να προσηλώσουν τή σκέψι μας, γιατί άνηχούν πολύ μουγγά. Τό τέλος: «μά αν δέν ενύχτω-

σεν ακόμα δέν είναι πιά και μεσημέρι», είναι ασφαλώς άποτυχία, άκόμη και στο ρυθμό.

Στο σονέττο «Πάθος» (σ. 35), που παρατηρούμε έναν επιτυχημένο και μελαγχολικό, αν και λίγο σκοτεινό στίχο: «που άποτρυγάτε το άρρωστο όνειρό μου», ή σύνθεσις εμφανίζεται κάπως άμελέτητη, διότι ο συγγραφέας, ενώ βρίσκεται, καθώς μάς λέει, σε στιγμή μαρασμού όσον άφορά το αίσημα, παριστάνει, μάς φαίνεται, άπροετοίμαστα, στην προτελευταία στροφή, το πάθος το όποιο ζητεί σαν τετελεσμένο γεγονός: «ήρθε το πάθος»... και γεννιέται, ένεκα αυτού, σύγχυσις στην έννοια.

Μερικά χωρία τής συνθέσεως «Ο Κισσός» (σ. 101), εκείνα που τά πουλιά έρχονται να κελαϊθήσουν και να βρουν άνάπαυσι στα φύλλα, είναι δυνατά. Δυστυχώς οι παρομοιώσεις που κάνει ο ποιητής, στίς δύο πρώτες στροφές του ποιήματος, διατυπώνονται με υπερβολικά πολύπλοκο τρόπο: «ό μαῦρος κισσός... τον πόνο του τρυγῶ... και λέω... κ' είμαι το χάλασμα έγώ...» Αυτή ή πολύπλοκη έκθεσις κουράζει τον αναγνώστη κι' έμποδίζει κάπως τήν ποιητική απόλαυσι.

Οί στροφές τής σελίδας 65 θα είχαν ανάγκη από έναν τίτλο για να πληροφορηθούμε, δίχως περιττούς κόπους, ποιό θέμα πραγματεύεται. Το ποίημα αυτό φαίνεται, όταν πρώτη φορά το διαβάσουμε, άσυνάρτητο και περιέχει συνάμα περίεργες ανακολουθίες. Πώς συμβαίνει ο τελευταίος λογισμός του ποιητού, ό τόσο αδύνατος και μισοσδυμένος, να διασκορπίση όλους τους άλλους; Η υπόθεσις δέ στέκει σταθερά και διερωτώμεθα αν πρέπει να θεωρήσουμε τους στίχους αυτούς μίαν άνάλυσι του τρόπου με τον όποιον άγωνίζεται ο καλλιτέχνης για να δώση μορφή στα κάποτε τεχνητά και άόριστα θέματά του που κι' έμεις κατακρίνουμε στίς πρώτες σελίδες τής μελέτης μας!

«Σαν πεταλούδες χνουδωτές» είναι μια έκφραστική εικόνα. Άλλά μάς κάνει έκπληξι ό τύπος άπλώθω. Είναι άγνωστος εις όλους γύρω μας.

Τό ποίημα «Τά Ρόδα του Ηλιοθάλαου» (σ. 13) είναι συντεταγμένο με σκοτεινότητα ύφος. Ο συγγραφέας άποστεινεται σ'

αυτούς τους στίχους ἐκ περιτροπῆς πρὸς μίαν καρδιά, πρὸς ἓνα κύμα καὶ τέλος πρὸς τὴν ἀγάπη. Φρονούμε πὼς αὐτὲς οἱ ἀλλαγὲς παραεῖναι συχνὲς γιὰ μικρὸ ποίημα ὅπως τὸ σονέττο. Ἄλλ' ἀκόμη καὶ τὸ νόημα τῆς συνθέσεως εἶναι ἀμυδρό. Ἡ καλύτερη ἐρμηνεία—διότι δὲ φθάνουμε σὲ βεβαιότητα—εἶναι, μᾶς φαίνεται, πὼς ὁ καλλιτέχνης χρησιμοποιεῖ μὲ συμβολικὴ ἔννοια ἓνα ἐπεισόδιο τῆς ρωμαϊκῆς ἱστορίας. Τὸ ἐπεισόδιο ἔς τὸ ὁποῖο ἀναφέρεται δὲν εἶναι ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα καὶ πολλοὶ ἴμποροῦν καὶ νὰ μὴν τὸ ἔχουν πρόχειρο στὴ μνήμη τους: ὁ Ρωμαῖος αὐτοκράτωρ ἐπνίξε τοὺς καλεσμένους του μὲ πλημμύρα λουλουδιῶν ποῦ ἀδιάκοπα ἔπεφταν ἐπάνω τους. Ὁ συγγραφεὺς ἀπευθύνεται, νομίζουμε, σὲ μιὰ γυναῖκα ὅταν γράφει: ἀγλύκαντη καρδιά. Θὰ ἦταν ἀνάγκη ὅμως νὰ καθορίσῃ κάπως τὴν ἔννοιά του. Προσφωνεῖ ἔπειτα τὸ κύμα τὸ ὁποῖο ἀποκαλεῖ «ἐρωτικὴ βραδυὰ γιὰ ὅλη του τὴ ζωὴ». Γίνεται λόγος ἔπειτα γιὰ μιὰ ψυχὴ ποῦ στέκεται σὲ ἀκρογιαλὴ, ἔπειτα γιὰ φεγγάρι κι' ἔπειτα γιὰ τὸ θάνατο...

Βρίθουν οἱ εἰκόνες καὶ οἱ συμβολικὲς ἔννοιες στὸ ποίημα αὐτὸ καὶ δὲν καταφέρνει ὁ ἀναγνώστης νὰ διακρίνῃ τὸ νόημά τους, οὔτε καὶ νὰ παρακολουθήσῃ τὰ συμβάντα. Ἡ «ἀράθυμη ψυχὴ» ποῦ «ἐρχεται καὶ στέκεται» σ' ἀκρογιαλὴ θὰ εἶναι καὶ πάλι ἡ γυναικεῖα ψυχὴ καὶ τὸ φεγγάρι μὲ τὴν παλίσροια εἰκονίζουσαν τὸ θάνατο. Ὁ ποιητὴς στρέφεται ἔς τὸ τέλος τοῦ ποιήματος πρὸς τὴν ἀγάπη καὶ λέει πὼς ἡ ἀγάπη σκόρπισε στὴν καρδιά τῆς ψυχῆς τὰ ρόδα τοῦ Ἡλιογάβαλου. Εἶναι δύσκολο νὰ παρουσιασθῇ ἓνα θέμα μὲ τρόπο ἀτελέστερο!

Ἡ λέξις «τριμερούσα», μὲ τὴν ὁποῖαν ὁ συγγραφεὺς ἐννοεῖ, καθὼς συμπεραίνει κανεὶς μὲ κόπο, τὴ μοῖρα ποῦ ἔρχεται τὴν τρίτη ἡμέρα καὶ μοιραίνει τὸ παιδί (:) εἶναι γριφώδης.

Πιὸ ἀσαφὲς ἀκόμη ἐμφανίζεται τὸ σονέττο «Ἡ Σφίγγα» (σελ. 28). Ὁ κ. Γρυπάρης φαίνεται νὰ νόμισε κάπως ἀφελῶς πὼς ἦταν ἀνάγκη, γιὰ νὰ παραστήσῃ τὴ σφίγγα, νὰ κίνη καὶ τὸ ὅλο του ποίημα αἰνίγμα. Κάποιος μᾶς διηγεῖτο ὅτι, ἀφοῦ ζήτησε ἀπὸ μιὰ κυρία, θαυμάστρια τοῦ ποιητοῦ, ἐξηγήσεις περὶ τῆς ἀσαφοῦς αὐτῆς συνθέσεως, ἐκείνη τοῦ ἀποκρίθηκε πὼς τῆς εἶχαν ἄλλοτε ἐκμιστηρευθῆ τὴν ἔννοιά του, τὴν εἶχε ὅμως λησμονήσει καὶ δὲν τὴν ξα-

ναεῦρισκε ἀπὸ τότε. Αὐτὴ ἡ ἀπάντησις φανερώνει χτυπητὰ τὸν καθ' ἑαυτὸ γριφώδη χαρακτήρα τῆς συνθέσεως. Ὁ συγγραφεὺς ἀσφαλῶς δὲ φαντάστηκε τὴν ἐντύπωσι ποῦ προξενεῖ ἔς τὸν ἀναγνώστη τὸ αἰμοβαφὲς καὶ χαῶδες αὐτὸ ποίημα: θὰ ἔλεγε κανεὶς πὼς ἀκούει συνομιλία μεταξὺ καννιβάλων.

Ὁ ποιητὴς σφάλλει ὅταν μᾶς παρουσιάζει, στὶς ἀφηγήσεις του, τὴν ψυχὴ ξεχωρισμένη ἀπὸ ἓνα ἀνθρώπινο πλάσμα. Φανταζόμεθα βεβαίως τίς ψυχὲς σὰν ὄντοτητες αὐτοτελεῖς καὶ ἀπρόσωπες, ἅμα γίνεται λόγος γιὰ τὴν ὑπαρξί τους μετὰ τὸ θάνατο. Ἄλλὰ στὴ γήινη ζωὴ, ποῦ ὅλα τὰ πλάσματα μᾶς γίνονται ἀντιληπτὰ μὲ τὴν ὀλική τους ἐμφάνισι, ἡ ἔννοια τῆς λέξεως ψυχὴ ἀναφέρεται ἔς τὴ συνοπτικὴ ἰδέα τῆς ξεχωρισμένης καὶ βαθύτερης ἀτομικότητός τους. Ἡ ἐμφάνισις λοιπὸν μιᾶς ψυχῆς δίχως ἔνσαρκο στήριγμα καὶ δίχως καθωρισμένη ἀτομικότητα δὲ συνδυάζεται μὲ καμμία περιστασι τῆς ἀνθρώπινης πείρας καὶ δὲ μᾶς γεννᾷ τὸ συναίσθημα τῆς πραγματικότητος. Ὁ κ. Γρυπάρης ἔβλαψε καὶ τὸ τέλος τοῦ «Ἀπόβροχου», μολοντί ἡ ποιητικὴ ἔμπνευσις εἶναι ἐξαιρετικὰ δυνατὴ σ' αὐτὸ τὸ ποίημα, μὲ τὸ νὰ παρουσιάσῃ μιὰ ψυχὴ τῆς ὁποίας δὲ μᾶς ἐξηγεῖ τὴν ταυτότητα: «κρυφὴ λαχτᾶρα ἐπέρασε τὰ βάθη μιᾶς ψυχῆς». Ὁ καλλιτέχνης τὴν φαντάζεται μὲ διπλωμένα φτερά, τὴν ἀνεβάξει σὲ μιὰ κορυφὴ ποῦ «δοκιμάζει τίς φτεροῦγες» τῆς, μὰ δὲ μᾶς λέει σὲ ποιὸν ἀνήκει, οὔτε τί ἀντιπροσωπεύει. Θὰ ὑπέθετε κανεὶς πὼς γίνεται λόγος γιὰ τὴν ψυχὴ τοῦ ἰδίου συγγραφέως, ἂν αὐτὸς δὲν τὴν ὠνόμαζε στὸν προτελευταῖο στίχο: πικρὴ ἀδερφή. Ὁ συγγραφεὺς θὰ εἶχε πιθανὸν στὸ νοῦ του μιὰ γυναῖκα καὶ ὀλόκληρο τὸ ποίημα φαίνεται ν' ἀποτελεῖ μίαν ἀναπαράστασι ψυχικῶν διαθέσεων ποῦ συσχετίζονται μὲ κάποιο τρυφερὸ αἶσθημα. Ἡ περιστασις ὅμως ἀμυδρῶς μονάχα ὑποδεικνύεται μὲ τὰ «μᾶς» τῆς πρώτης καὶ τῆς πέμπτης στροφῆς ποῦ ἴμποροῦν, τὰ τελευταῖα πρὸ πάντων, καὶ νὰ ἀναφέρωνται ἔς ὅλη τὴν ἀνθρωπότητα. Ἡ αἰνίγματικὴ ἔννοια τῆς ἕκτης καὶ τῆς ἕβδομης στροφῆς καθιστοῦν τὸ τέλος τοῦ ποιήματος σχεδὸν περιέργο.

Στὴν «Κοσμοχαλασιά» (σ. 21) ὁ ποιητὴς γράφει: προσμένει... στὰ κάτασπρα ντυμένη. Τὸ ρῆμα προσμένει δὲν ἔχει ὑποκείμενο· χρειάζεται νὰ προσέξουμε ὅτι ἡ πρωτύτερη λέξις «φεγγάρι» δὲν εἶναι θηλυκοῦ γένους γιὰ νὰ βεβαιωθοῦμε πὼς ὁ συγγραφεὺς δὲ ἴμιλει

Στὸ σονέττο «Πάθος» (σ. 35) βρίσκουμε τοὺς ἀκόλουθους στίχους: «τὸ πάθος τὸ τρανὸ ζητῶ ποῦ ὀρίζεται... καὶ τὴν τυφλὴν ἀπόφασιν χαρίζει ποῦ ρίχνονται στὰ κύματα οἱ πνιγμένοι». Τὸ ποῦ ξαναέρχεται ἀδιάκοπα στὴν ὑπερλαϊκὴ γλῶσσα τοῦ συγγραφέως. Καὶ μᾶς δυσαρρεστῆ ἰδιαίτερος σ' αὐτοὺς τοὺς στίχους τῆ δευτέρῃ φορᾶ, ἐκεῖ ποῦ ἔχει τὴν ἔννοια τοῦ «διὰ τῆς ὁποίας». Ὁ ποιητὴς θὰ ἔπρεπε νὰ τὸ εἶχε ἀντικαταστήσει μ' ἓνα νά: «τὴν τυφλὴν ἀπόφασιν χαρίζει νὰ ρίχνονται...» Ἡ τόσο συχνὴ καὶ διάφορη χρῆσις τῆς λέξεως ποῦ δίνει ἴσως τῇ γλῶσσᾳ ἀρχέγονη χροιά καὶ ἀφαιρεῖ καὶ τὴ δύναμι ἀπ' τὸ λόγο.

Ἐποῦ γίνεται λόγος γιὰ τὴ λέξι «ποῦ», ἃς σημειώσουμε ὅτι καὶ στὸ ποίημα «Τὸ Ἀπόδροχο» ὑπάρχει ἓνα μέρος ποῦ ἢ χρῆσις τῆς δὲν εἶναι δικαιολογημένη: «ξεχνόντας ποῦ τίς λάβωσε». Τὸ ποῦ ἔμπορουσε νὰ σημαίνει ἐδῶ καὶ τὸ μέρος στὸ ὁποῖο ἀντὶ τοῦ ὅτι. Ἡ λέξις «πῶς» θὰ ταίριαζε ἀναντιρρήτως καλύτερα σ' αὐτὸν τὸ στίχο.

Ὁ κ. Γρυπάρης, σύμφωνος καὶ σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο μὲ ὅλους σχεδὸν τοὺς νεωτεριστάς, μεταχειρίζεται παρὰ πολὺ συχνὰ τὴ λέξι μᾶ. Ὁ σύνδεσμος μᾶ ἐκφράζει πολλὰς φορές στίς ὁμιλίαις μας μιὰν ἔντονη ἀντίρρηση ἢ καὶ δυσθυμία: μᾶ δὲν εἶναι ἔτσι, μᾶ ἐπὶ τέλους. Οἱ δημοτικιστὰὶ δὲν προσέχουν τὴν κάπως ζωνηρὴ ἀπόχρωσι τῆς λέξεως αὐτῆς καὶ τὴν χρησιμοποιοῦν κατὰ προτίμησιν καὶ ἐπιδεικτικῶς, θὰ λέγαμε, ἐπειδὴ τὴν γράφουν πολλὰς φορές ἐνῶ εἶναι περιττὴ ἢ ἐκεῖ ποῦ τὸ ἠπιώτερο ἀλλὰ ἢ τὰ ὅμως, ὡς τόσο— ποῦ εἶναι κάποτε ἐκφραστικώτερα, ἀποῦ συχνὰ ἔχουν περίπου τὴ σημασία τοῦ γαλλικοῦ *cependant*— θὰ ἦσαν πολὺ πιὸ κατάλληλα. Πολλὰ χωρὶα τῶν νεωτεριστῶν συγγραφέων θὰ παρουσίαζαν καλλιτεχνικώτερη χροιά καὶ μεγαλύτερη δύναμι, ἂν αὐτὲς οἱ τρεῖς λέξεις χρησιμοποιοῦνταν μὲ λεπτότερη φιλολογικὴ διάνοια. Ὁ κ. Γρυπάρης, σὲ μιὰ στροφὴ ἀπὸ μικροῦς στίχους ποῦ περιγράφει ἡρεμὴ πανσέληνον, μεταχειρίζεται δυὸ φορές τὸ μᾶ (τὸ ὁποῖο ἐπαυλαμβάνεται ὕστερα ἀκόμη ἴσως τὸ τέλος τοῦ ἴδιου σονέττου):

*Μὰ ἐκεῖ βαθιὰ ποῦ οδοφέγγει ἡ μέρα
ὅταν μικρὴ ζωὴ στὴ νύχτα μείνη,
ἐν ἄστρο λόγο μᾶ δικό του χύνει...*

Οἱ συγγραφεῖς θὰ ἔπρεπε νὰ προσέχουν τίς διάφορες λεπτεῖς ἀποχρώσεις τοῦ νοήματος ποῦ τὸ κοινὸν ἀποδίδει μὲ τίς λέξεις, διότι ἀπ' ἐκεῖνες ἐξαρτῶνται οἱ συσχετίσεις τῶν ἰδεῶν γιὰ τίς ὁποῖες κάναμε λόγο προηγουμένως. Ὁρισμένες ἐκφράσεις ἔχουν μὲς μας σειρά ὀλόκληρη ἀπὸ ἰδιαίτερες εἰκόνες καὶ συναισθήσεις. Ἐκεῖ εἶναι ἡ δύναμις τοῦ λογοτέχνου ὅταν ξέρη νὰ τίς διαλέγη ἀναλόγως μὲ τὰ θέματα· ἐκεῖ ὅμως, ἅμα δὲν τὸ κατορθώσῃ, φαίνεται καὶ ἡ ἀνεπιτηδεύτης του. Ἄν ἐξετάσουμε λεπτομερῶς στίχους τῶν καλῶν συγγραφέων, τοῦτο θὰ φανῇ χειροπιαστὰ. Ὁ Σολωμὸς γράφει στὸ ποίημά του: «Εἰς Μάρκο Μπότσαρη»:

*Ἄλλ' ὅποτε ἡ Μοῖρα τοῦ γράφῃ
Τὸν δρόμο τοῦ κόσμου νὰ πάφῃ
Ἡ Δόξα καθίζει μονάχῃ
Στὴν πλάκα τοῦ τάφου λαμπρῇ
Καὶ ὁ Φθόνος ἄλλοῦ περπατεῖ.*

Ἄν βάλουμε ἐδῶ ἓνα μᾶ στὴ θέσι τοῦ ἀλλά, αὐτὴ ἢ φαινομενικῶς ἀσήμαντη ἀλλαγὴ βλάπτει (ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τὴ χασμωδία ποῦ γεννιέται) τὸ μεγαλοπρεπὴ τόνο τῆς στροφῆς: Μὰ ὅποτε ἢ Μοῖρα... ἢ, γιὰ ν' ἀποφύγουμε τὴν δυσάρεστη χασμωδία Μὰ ὅποτε: Μὰ μὲν ἢ Μοῖρα...

Μερικὲς κάπως βαρεῖες ἐκφράσεις τῶν «Συαραβαίων» κάθουν παραφωνία σὲ ποίηματα τόσο σοβαρῆς τέχνης: «φεύγει ὁ βραχνᾶς ποῦ πλάκωνε τὸ βάρυπνο στομάχι· μοῦ κόβουν χέρια, πόδια καὶ ἦπατά μου».

Ἄλλ' αὐτὰ εἶναι λεπτομερειακὰ μόνον σφάλματα. Ἐνα σοβαρώτερο ἐλάττωμα τοῦ συγγραφέως εἶναι ἢ χρῆσις προχείρων ἐκφράσεων. Τὰ λυρικά καὶ ἀνώτερα ποίηματα τῶν ἀρχαίων, καθὼς καὶ τῶν ξένων μεγάλων ποιητῶν, εἶναι συντεταγμένα πάντοτε μὲ λεπτὸ ὕψος καὶ μὲ κάπως ἐκλεκτὰς ἐκφράσεις, συχνὰ μάλιστα οἱ λογοτέχνη αὐτοὶ ἐπιζήτησαν καὶ κάποια ἐπιβλητικὴτητα στίς πλοκές τους. Αὐτὸ δὲν εἶναι ἄτυχο, ἀλλ' ἀποτελεῖ ἀναπόσπαστη

ανάγκη τοῦ φιλολογικοῦ εἴδους αὐτοῦ. Πρόχειρες καὶ ἀπότομες ἐκφράσεις, ὅπως π. χ.: «νά σου... κύτταξε γὰ μὴ μοῦ ἀναστενάξῃς, τί νὰ τοὺς κάμη, ἄς πεθάνω!», ποὺ βρίσκουμε στοὺς «Σκαρβαλοὺς», δὲν εἶναι κατάλληλες γιὰ ἓνα ἐλεγεῖο ἢ γιὰ ἓνα σονέττο.

Ἀκόμη καὶ ὁ πολὺ ζωηρὸς τόνος δὲν ἐναρμονίζεται στὶς ἀνάγκες τῆς λυρικῆς καὶ ἀνώτερης τέχνης. Ἡ ἀνώτερη ποίησις, ὅσο ἄμεσα κι' ἂν ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀνθρώπινη τύχη, βλέπει πάντοτε ἀπὸ ψηλὰ τίς λεπτομέρειες τῆς ζωῆς μας. Εἶναι σκεπτικὴ καὶ συγγενεὺς συχνά, ὅταν ἐξυψώνεται, μὲ τίς φιλοσοφικὰς ἰδέες, κάποτε ἴσως καὶ μὲ κάποια θρησκευτικὴ ἀντίληψι τῆς πλάσεως. Ἴσως θὰ ἦταν δικαιολογημένο νὰ λεχθῆ πὼς τὸ ποιητικὸ αἶσθημα γεννιέται κυρίως ἀπὸ τὴ βαθύτερη συναίσθησι τῆς φορᾶς τῶν πραγμάτων καὶ τῶν νόμων ποὺ διέπουν τὴν πλάσι, ὅταν θίγουν τὴν τύχη μας καὶ συγκρούονται μὲ τὰ ὄνειρα τοῦ ἀνθρώπου. Κι' ἐπειδὴ ἡ ποίησις, τίς περισσότερες φορές, δὲν ἀποδίδει μόνον τὰ συμβάντα, ἀλλ' ἀσχολεῖται κυριώτερα μὲ βαθύτερες καὶ γενικὲς ὀψεις τῶν πραγμάτων, τὸ ὕφος τῆς πρόχειρης κι' ἀμελημένης ὀμιλίας δὲν ἀρμόζει ἐδῶ, ἐνῶ εἶναι καμιμὰ φορὰ ἀπαραίτητο ἀπεναντίας σὲ ἐλαφρότερα εἶδη, λ. χ. στὴν κωμωδία*. Οἱ μεγάλοι συγγραφεῖς τὸ ἐννόησαν κάλλιστα καὶ ταίριασαν τὸ ὕφος τοὺς μὲ τὴ φύσι τῶν διαφόρων τοὺς ἔργων. Ὁ Musset λ. χ., ποὺ ἔγραψε θαυμάσια ποιήματα κι' ἐκτὸς ἀπ' αὐτὰ χαριτωμένους κωμωδίες καὶ μικρὰ διηγήματα, ἀλλάζει ἐντελῶς ὕφος ἀναλόγως τοῦ ἂν ἐπιχειρῆ

αὐτὸ ἓνα ἢ τὸ ἄλλο φιλολογικὸ εἶδος. Ὁ ἀναγνώστης δὲν ἔχει, γιὰ νὰ πεισθῆ, παρὰ νὰ συγκρίνῃ τὸ ζωηρὸ τρόπο μὲ τὸν ὅποιον ἀρχίζουν τὰ ἐλαφρὰ ἔργα τοῦ μὲ τοὺς ἀπαλοὺς τόνους ποὺ ἔχουν τὰ λυρικά τοῦ ποιήματα, ὅσο φλογερὰ ἄλλωστε καὶ νὰ ἐμφανίζονται. Ὁ κ. Γρυπάρης δὲν προσέχει ἀρκετὰ τίς ἀπαιτήσεις τοῦ ποιητικοῦ εἴδους ποὺ πραγματεύεται. Οἱ ἀρχικοὶ στίχοι μερικῶν ποιημάτων τοῦ μᾶς φαίνονται ἐσφαλμένοι στὸ σημεῖο αὐτό. Π. χ. θὰ ταίριαζε ἀσυγκρίτως καλύτερα, κατὰ τὴ γνώμη μας, ἀντὶ τοῦ:

* Πολλοὶ ἀπ' τοὺς λογοτέχνους μας μεταχειρίζονται συχνὰ λέξεις ὅπως: ἐπὶ τέλους, μιά καὶ καλή, εἶναι ἀνάγκη πιά κ. λ. σὲ κριτικὰς καὶ σὲ ἄλλα ἔργα ἀναλυτικῆς φύσεως. Αὐτὲς οἱ ἀπότομες ἐκφράσεις δὲν ἔχουν τὴ θέσι τοὺς σὲ τέτοια φιλολογικὰ εἶδη καὶ βλάπτουν σοβαρὰ τὸ ὕφος.

Μὰ οὐδὲ τὰσημοκούδουνα
μὲ τὰ χροσὰ τοὺς σείστορα
σὴν τὴ δική σου τὴ φωνή
δὲν ἔχουν...

τό: Οὔτε... Ἀποδίδει ἡπιώτερα καὶ συνάμα μὲ περισσότερὴ δύναμι τὴν ἰδέα τοῦ ποιητοῦ. Καὶ οἱ πρῶτες λέξεις τοῦ σονέττου Σαπφῶ: «Καὶ τοῦ Λευκάτα ἢ θάλασσα» δὲν παρουσιάζουν τὸ πλαισίον τοῦ μὲ ἀρκετὴ ἐπιβλητικότητα. Μᾶς φαίνεται ἐπίσης πολὺ ὠμό, καὶ στὸ ὕφος, καὶ στὸ ρυθμὸ του, τό: «Ὡς πότε πιά ἡ ζωὴ μας νὰ σαπίζῃ», ἀφοῦ ἀποτελεῖ τὸν πρῶτο στίχο ἐνὸς λυρικοῦ σονέττου. Οἱ ἀρχικὲς λέξεις τοῦ ποιήματος «Κρίνος καὶ Ψυχὴ», : «Ψυχὴ φρουμάζει» εἶναι πολὺ ξαφνικὲς καὶ σχεδὸν περιεργες. Θὰ ἔπρεπε ἓνα ἄρθρον νὰ προηγηθῆ τῆς λέξεως ψυχὴ, γιὰ νὰ μὴν ἐμφανίζεται τὸ γεγονὸς ποὺ ἀναφέρεται τόσο ξεκάρφωτο*.

Ἐπίσης ὁ κ. Γρυπάρης δὲν ξέρει πάντοτε νὰ δώσῃ ἔς τὰ σονέττα τοῦ εὐχάριστο ἐξέλιξι. Ἡ «Ἐρυκίνη» (σ. 12) ἔχει ζωηρὴ ἀφήγησι καὶ βλέπουμε τὸν ποιητὴ στὸ σονέττο αὐτὸ νὰ ξεκινᾷ μὲ χαριέστατες φράσεις: Καλὸ ταξίδι ὦ Εὐπλοία... Τώρα γυρνᾷει φαῖδρος ὁ ναύτης κι' ὁ παραβοκύρης... Πολύ, Μαργώ μου, σ' ἀγαπῶ... Ἐπίσης στὸ σονέττο «Κρίνος καὶ Ψυχὴ» ὁ συγγραφεὺς ἀναπτύσσει τὸ θέμα τοῦ μὲ ἀπαλότητα καὶ δύναμι, καὶ τὸ «Ἀπάμη ἢ Βαρτάκου» εἶναι, ὑπὸ τὴν ἔποψι ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ, ἀρκετὰ ἐπιτυχημένο. Σ' ἄλλες συνθέσεις ὅμως τὸ θέμα, καθὼς τὸ εἶδαμε προηγουμένως, δὲν ἐξελισσεται καθαρὰ καὶ σὲ μερικὲς πάλι ἢ ἀφήγησις ἐμφανίζεται ἀπότομη καὶ βαρειά. Στὸ «Childe Harold» (σ. 25) ὁ κ. Γρυπάρης παρουσιάζει μ' ἓνα ὠμό νὰ τὸ νεκρὸ τοῦ τραγουδιστοῦ. Συχνότατα μεταχειρίζεται τὸ μᾶ ὡς εἰσαγωγὴ τῆς κυρίας δράσεως τοῦ ποιήματος, χωρὶς καὶ νὰ δικαιολογηθῆ πάντοτε ἢ χρῆσις τῆς λέξεως αὐτῆς ἀπὸ τὴν ἔννοια ποὺ διατυπώνεται: «Ροδόπη», «Σαλώμη» (βρίσκουμε καὶ δύο μᾶ στὸ σονέττο αὐτό),

* Ἡ φράσις ποὺ κατακρίνουμε θὰ εἶναι καὶ πάλι μία ἀτελῶς προσομοσμένη ἀπομίμησις τῶν λαϊκῶν ποιημάτων.

«Κρίνος και Ψυχή», «Ἰπνου Δάκρυα», «Τὰ Ρόδα τοῦ Ἡλιογάβαλου», «Ἰπνου Γέλια», «Μακαθρῶ», «Σύννεφου Δάκρυ», «Childe Harold», «Τρελλή Χαρά», «Ὀνειρο Γυρισμοῦ», «Στόν Ἦσκιο τῆς Καρυδιάς III», σ. 59 κ. λ..

Ὁ ἀναγνώστης θὰ καταλάβῃ καλύτερα τί ἐννοοῦμε, ὅταν θυμηθῇ τὰ σονέττα τοῦ Héredia λ. χ. κί' ἂν παρατηρήσῃ τίς εὐγενεῖς πλοκῆς ποῦ δίνουν τόσο γόητρο ἔς τὰ θέματά τους. Ἀναφέρουμε ἀρχικῆς λέξεις ἀπὸ τὰ ποιήματα τοῦ γάλλου λογοτέχνου: C' est l' heure flamboyante où .. C' est alors qu' apparut.. O Terre, ô Mer, pitié... Pars donc... Que ne suis-je... Tel qu' un éclat de foudre en un ciel sans éclair, tout à coup, retentit... τὸ ὁποῖο ὁ κ. Γρυπάρης μετέφρασε μὲ τίς ἀκόλουθες λέξεις: Μὰ ξαφνικά, σὰν τῆ βροντῆ στὸν ἄφωτον αἰθέρα... νά... ὁ Πήγασος σιμώνει..., ἀφαιρῶντας κάθε ἐπιβλητικότητα ἀπὸ τοὺς στίχους του μὲ πολὺ πρόχειρες ἐκφράσεις: σὰν τῆ βροντῆ, νὰ καὶ τὸ αἰώνιο μά, τὸ ὁποῖο σχεδὸν δὲν ἔχει τῆ θέσι του ἐδῶ. Ἡ παραβολὴ τοῦ κεμιμένου μὲ τὴν ἑλληνικὴ μετάφρασι ἀποκαλύπτει χτυπητὰ τίς ἀτέλειες ἔς τίς ὁποῖες ἀναφερόμεθα.

Ὁ Héredia μεταχειρίζεται καὶ αὐτὸς κάποτε τῆ λέξι mais, μὰ φυσικώτατα ἐκεῖ ποῦ παρουσιάζεται ἀντίθεσις ἰδεῶν καὶ προσέχοντας νὰ μὴ βλάβῃ τὸ πλατὺ ὕφος τῆς φράσεώς του: Mais le Dieu s' enivraient à ces jeux.. Mais deux yeux, brusquement, ont illuminé l' ombre, ἔχι ἕμως: Mais brusquement deux yeux, οὔτε: Mais brusquement voilà deux yeux ..

Ὅλες οἱ λεπτομέρειες ποῦ σημειώνουμε ἔχουν σπουδαία σημασία, καὶ ἰδιαίτερος σὲ σονέττα, δηλαδὴ σὲ ἓνα εἶδος συμπυκνωμένο, ὅπως θὰ τὸ ὠνομάζαμε, ποῦ δὲν ἀποκτᾷ γόητρο παρὰ μόνον ὅταν φθάσῃ σ' ὠρισμένο σημεῖο τελειότητος. Ἐπιβάλλεται ἔς τοὺς συγγραφεῖς μας νὰ σκεφθοῦν βαθύτερα τὸ καλλιτεχνικὸ νόημα τῆς κάθε λεπτομέρειας, ἀλλιώως ὑπάρχει φόβος ὠρισμένα τους ἔργα νὰ μὴν ἔχουν πέρασι παρὰ στοὺς φανατισμένους ἀπαθούς τῆς σχολῆς τους καὶ συνεπῶς νὰ σβύσουν γρήγορα. Στὸ βιβλίον τοῦ κ. Γρυπάρη τὰ

ἐλαττώματα τῆς μορφῆς εἶναι παρὰ πολλὰ. Ὅταν ἀναπολήσουμε τίς ἀτέλειες ποῦ σχολιάσαμε σ' αὐτὲς τίς σελίδες φθάνομε στὸ συμπέρασμα πὼς ὁ συγγραφεὺς, ἐνῶ ἐφαρμόζει πάντοτε σχεδὸν ἀλάνθαστα τοὺς συντακτικούς, ἀκόμη καὶ ὠρισμένους ποιητικούς κανόνες, δὲν εἶναι κάτοχος μολαταῦτα ὑπὸ καλλιτεχνικὴ ἔποψι τῆς γλώσσας ποῦ μεταχειρίζεται. Ἡ ἀπλοϊκὴ λαλιὰ τῆς ὁποίας ἀρέσκεται νὰ κἀνῃ χρῆσι καὶ ἔς τὴν ὁποία βεβιασμένα ἐπιχειρεῖ νὰ προσδώσῃ ὑψηλὸ χαρακτήρα, κάνει βαρὺ τὸ λόγο του καὶ τοῦ ἀφαιρεῖ συχνὰ τῆ δύναμι καὶ τῆ λεπτότητα τίς ὁποῖες, μὲ τὴν ἐπιμέλειά του, ἀλλιώς θὰ εἶχε πιθανώτατα ἐπιτύχει. Ὅποιος ἐξετάσῃ προσεκτικὰ τῆ συλλογὴ τῶν «Σκαραβαίων» καὶ παρατηρήσῃ τὴν ἀνεπιτηδεότητα τῆς ἐκθέσεως, τίς καλλιτεχνικῆς ἐλλείψεις στὴ μουσικότητα καὶ στὴ σύνταξι, θὰ παραδεχθῇ, ἂν εἶναι ἀπροκατάληπτος, τῆ γνώμη μας.

Μερικοὶ εἶπαν ὅτι ὁ κ. Γρυπάρης ἔφθασε σχεδὸν στὴν τελειότητα τῆς σχολῆς τῶν Παρνασσικῶν. Μεταξὺ ἐκείνου καὶ τοῦ Héredia παρατηροῦμε πράγματι ὁμοιότητα, καὶ κάποτε σχεδὸν ὑπερβολικὴ. Ἀλλὰ εἶναι ὅλως διόλου ἐξωτερικὴ καὶ περιορίζεται ἀποκλειστικῶς ἔς τὸ εἶδος τῶν θεμάτων ἢ, ἄλλες φορές, ἔς τὸν τρόπο τῆς ἐκθέσεως. Ὁ ἑλλην ποιητὴς ἔχει σπανιώτατα μονάχα τίς ἀρετὲς τῆς μορφῆς ποῦ διακρίνουν τὸ συγγραφεὴ τῶν Τροπαίων. Ὁ Héredia μᾶς παρουσιάζει τὰ θέματά του μὲ πλαστικὴ δύναμι καὶ μὲ λαμπερὰ χρώματα, σὲ ἠχηρὰ σονέττα ποῦ προσαρμόζει τὴν κάθε λέξι ἔς τὴ φύσι τῆς ἐμπνευσεώς του. Ἡ ποίησις τοῦ κ. Γρυπάρη ἀπεναντίας δὲν ἔχει σαφεῖς γραμμῆς, οὔτε ἠχηρότητα, οὔτε κἀν τὸν ἀπαιτούμενο εὐγενῆ τόνο. Ἡ τέχνη του δὲν εἶναι ζωντανή, ἀλλ' ἀπορρέει πρὸ πάντων ἀπὸ συστήματα ἢ ἀρτιότης γιὰ τὴν ὁποῖαν ἔγινε λόγος εἶναι μόνον ἐπιφανειακὴ καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ λέγεται μᾶλλον ἐπιτηδεότης. Θὰ ἦταν ἀστεῖο νὰ γίνετα σύγκρισις μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν Παρνασσικῶν ποῦ φημίζονται ἀκριβῶς γιὰ τὸ τέλειον τῆς μορφῆς τους καὶ τῆ δυνατή τους παραστατικότητα.

Ἡ φήμη τοῦ κ. Γρυπάρη δὲν εἶναι στερεὰ καὶ προορίζεται, σὲ μικρὸ διάστημα καιροῦ, νὰ σβύσῃ. Τὸν ἐπαινοῦν σήμερα καὶ ἴσως μάλιστα τὸν διαβάξουν μόνον οἱ φανατικοὶ δημοτικισταί, δηλαδὴ ἐκεῖνοι ποῦ ἐπιζητοῦν στὰ φιλολογικὰ ἔργα τὴν ἐπισφράγισιν τῶν γλωσσικῶν τους ἀντιλήψεων. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ καινοῦ

δὲ γνωρίζει παρατὸ ὄνομά του, ἢ μερικοὶ προσπάθησαν νὰ διαβάσουν τοὺς «Σκαρβαίους» καὶ δὲν κατώρθωσαν νὰ φθάσουν ὡς τὸ τέλος. Οἱ περισσότεροὶ ἀπ' ἐκείνους ποὺ πλέκουν τὸ ἐγκώμιό του, ἐπαναλαμβάνουν, ὅπως συμβαίνει συχνὰ στὴν Ἑλλάδα, τὶς γνώμες ὠρισμένων κριτικῶν καὶ ἀναφέρουν μὲ πεποίθησι μερικὰ ποιήματά του, σχεδὸν ὅλοι τὰ ἴδια, ὅχι ὅμως πάντοτε τὰ καλύτερα. Σπανίως κάνουν τὸν κόπο νὰ μελετήσουν οἱ ἴδιοι τὸ συγγραφέα, οὔτε πρὸ πάντων ἐπιχειροῦν νὰ διευκρινίσουν τὴν ἔννοια τῶν πολλῶν ἀδυνάτων ἢ ἀσαφῶν του στίχων. Ἡ νέα γενεὰ διανοουμένων ὅμως ἤδη ἠλιγώτερο συμμερίζεται τὴ γνώμη ποὺ πρέσβευσαν μερικοὶ λογοτέχναι κι' ἀπὸ σήμερα, ἐνῶ τὸ βιβλίον μόλις ἔπαυσε νὰ εἶναι ἕνας ἀπ' τοὺς τελευταίους νεωτερισμοὺς, ἀμφισβητεῖ τὶς μεροληπτικὰς καὶ κάπως ἐπιπόλαιας κρίσεις τους.

Εἶναι ἀνάγκη οἱ συγγραφεῖς μας νὰ σκεφθοῦν ὅτι τὰ φιλολογικὰ ἔργα, ἐπειδὴ ἀπευθύνονται πρὸ παντὸς στὴν καρδιά, πρέπει νὰ εἶναι ἑναρμονισμένα στὰ ἰδεώδη τοῦ ἀπροκαταλήπτου ἀναγνώστου. Πρέπει νὰ προσέχουν τὶς αὐθόρμητες ἐντυπώσεις τοῦ κοινού, καθὼς καὶ τὸ πνεῦμα μιᾶς κοινωνίας μὲ μακροχρόνια παράδοσι, τῆς ὁποίας εἶναι μέλη καὶ οἱ ἴδιοι. Εἶναι ἀνάγκη νὰ προικίζον τὰ ποιητικὰ τους ἔργα μὲ ἀρμονία καὶ μὲ περισσότερη φωνητικὴ χάρη. Πρέπει ἐπίσης νὰ ἀποφεύγουν τὶς τεχνητὰς ἰδέας, νὰ μὴν καταπιάνωνται μὲ ξένα ὅς τὴ νοστροπία τους φιλολογικὰ εἶδη καὶ νὰ ἐπιδιώκουν νὰ μᾶς παρουσιάζουν ζωντανὰ θέματα μὲ τέτοιο τρόπο ποὺ νὰ ἐπιβάλλωνται ζωηρὰ ὅς τὴ συνείδησί μας.

III

Ἐνα ἀπὸ τὰ πράγματα ποὺ ἰδιαιτέρως πειράζουν τὸ φιλολογικὸν μᾶς αἶσθημα στὴ γλῶσσα τῶν δημοτικιστῶν συγγραφέων εἶναι, καθὼς τὸ εἴπαμε, οἱ πολλὰς παραμορφώσεις τῶν λέξεων. Ἀναπτύξαμε τοὺς καλλιτεχνικοὺς, κι' ἔπειτα τοὺς ψυχολογικοὺς λόγους, γιὰ τοὺς ὁποίους ἢ στενὴ ἀπόδοσις τῆς λαϊκῆς λαλιᾶς δυ-

σαρραστεῖ τὸν ἀναγνώστη. Ἄλλ' οὔτε καὶ ἐπιστημονικῶς τέτοιαι παραμορφώσεις λέξεων δικαιολογοῦνται.

Ἡ ἑλληνικὴ τῶν ἀγραμμάτων, ὅπως καὶ ὅλα τὰ λαϊκὰ ἰδιώματα, εἶναι πολὺμορφη κι' ἀστάθης. * Οἱ νεωτερίζοντες λογοτέχναι τὴν θεωροῦν ὑπόδειγμα καὶ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς γράφουν σήμερα—ὁ ἀναγνώστης θυμᾶται τὰ παραδείγματα τοῦ κ. Γρυπάρη ποὺ ἀναφέραμε,—ὁ κάθε ἕνας σύμφωνα μὲ τὶς ἀναμνήσεις του ἢ καὶ μὲ τυχαῖες παρατηρήσεις ποὺ ἔκανε στὰ χωριάτικα ἰδιώματα (τὰ γαλλικὰ λεγόμενα patois), τὶς ἀσυνηθέστερες μορφές, τῶν ὁποίων τὶς περισσότερες δὲν τὶς μεταχειρίζομεθα οὔτε στὶς οἰκειότερές μας ὁμιλίες, συμβαίνει μάλιστα νὰ μὴν τὶς ἔχουμε καὶ ἀκούσει. ** Τὸ ὕφος αὐτό, ἀφύσικο ὅσο καὶ ὀχληρὸ γιὰ τὸ ἀπροκατάληπτο καὶ μὴ φανατισμένο κοινόν, μαρτυρεῖ ἀκόμη καὶ τέλεια παρανόησι τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖον δημιουργοῦνται οἱ φιλολογικὰς γλῶσσες.

Οἱ φιλολογικὰς γλῶσσες διακρίνονται ἀπὸ τὶς ἄλλες γιὰ τὴν κατὰ τὸν ὅρισμό τῶν ἰδίων γλωσσολόγων, εἶναι ὁμαλὲς καὶ «ιδανικευμένες» (langage normalisé, régularisé, ideale Sprache). Ἀπὸ τὶς ὀνομασίαις αὐτὰς καὶ μόνον ἀντιλαμβάνεται κανεὶς ὅτι ἡ

* Ὁ λαὸς μας μεταχειρίζεται λ. χ. τὶς ἀκόλουθες μορφές: ἔξαφνα, ἄξαφνα, ξάφνου, ἀπάνω, πάνω, ἀπάνου, πάνου, ἐλαφρός, ἀλαφρός, θάρθη, θάρτη, οἱ πατέρες, οἱ πατεράδες, οἱ τραγουδιστές, οἱ τραγουδιστάδες, τὰ ἄλογα, τὰ ἀλόγατα, ἀρώτησα, ρώτησα, ἐρώτησα, περπατοῦσα, περπάταγα, πορπατοῦσα, περπάτουνα, περπάτουν, προβατοῦσα, προβάτουνα, ἐτοιμαζόμουν, ἐτοιμαζοῦμουν, ἐτοιμαζόμουνα, χρειάζεστε, χρειάζοσαστε, χρειάζουσα, ἀρχίζω, ἀρχινίζω, ἀρχινάω, νὰ ζητήξετε, νὰ ζητήσετε, κνττοῦσα, κντταῖσα, κντταγα, ἐνῶ ἐμεῖς συνηθίζουμε μόνον σχεδὸν τὰ: ἔξαφνα, ἐπάνω ἢ ἀπάνω, ἐλαφρός, θὰ ἔλθῃ ἢ θ' ἔρθῃ, οἱ πατέρες, οἱ τραγουδισταί, τὰ ἄλογα, ἐρώτησα ἢ ρώτησα, περπατοῦσα, ἐτοιμαζόμουν, χρειάζεστε, ἀρχίζω, νὰ ζητήσετε, κντταῖσα.

** Τὰ καθ' ἑαυτὸ λαϊκὰ στοιχεῖα δὲν ἀποδίδονται ποτὲ στὴ φιλολογία. Στὰ ἔργα τοῦ Μολιέρου ἡ ὁμιλία τῶν γυναικῶν τοῦ λαοῦ καὶ τῶν χωρικῶν προκαλεῖ τὰ γέλια τοῦ ἀκροατηρίου. Ἴδου δείγματα τῆς γλώσσας αὐτῆς: Il lui prend des syncoles et des conversions que j' croyons qu' alle est passée. Le compère Pierre a marié sa fille Simonette au gros Thomas pour un quarquie de vaigne qu' il avait davanage que le jeune Robin, où elle avait bouté son amiqúé. (Le Médecin malgré lui).

ουσία τους είναι πρὸ πάντων ἡ ἐνότης, ἡ τάξις, καὶ κοντὰ ἕως τις ιδιότητες αὐτές, ἡ λεπτότης. Οἱ φιλολογικὲς γλώσσες ἔχουν πραγματικῶς παντοῦ τάσι ν' ἀποφεύγουν τις ποικιλίες καὶ ἀποκρυσταλλοῦνται χάρις εἰς λεπτή καὶ μελετημένη ἐπιλογή πρὸ πάντων μεταξὺ τῶν λεκτικῶν στοιχείων ἐν χρήσει στὸ περιβάλλον τῶν συγγραφέων. Στὶς ἐποχὲς ποὺ οἱ κοινωνίες σχηματίζονται, ὅταν ἡ διανοητικὴ δρᾶσις μόλις ἀρχίζει νὰ φανερώνεται καὶ ἡ πιὸ λεπτὴ γλῶσσα τῶν γραμματισμένων δὲν ἔχει ἀκόμη διαμορφωθῆ, οἱ τύποι τοῦ γραπτοῦ λόγου παρουσιάζουν πάντοτε ἰδιαιτέρως μεγάλη ποικιλία. Εἶναι μοιραῖο κακὸ καὶ ὅλοι οἱ πολιτισμένοι λαοὶ γνώρισαν τὴ φάσι αὐτῆ, ὅταν ἐξελίσσονταν ἀπὸ τὴ βαρβαρότητα πρὸς ἀνώτερο ἐπίπεδο. Τὸ ἐξαιρετικόν, τὸ παράλογο στὴν Ἑλλάδα εἶναι ὅτι μιὰ σχολὴ καταβάλλει σήμερα προσπάθειες γιὰ νὰ μᾶς ξαναγυρίσει, ὅσον ἀφορᾷ τὴ γραπτὴ γλῶσσα, σ' ἓνα ἐπίπεδο σχεδὸν ἀρχέγονο, μολονότι τὸ ἑλληνικὸ ἔθνος ἐδῶ καὶ πολλοὺς αἰῶνας πέρασε τὸ σταθμὸ ἐκεῖνο!

Οἱ δημοτικιστὰὶ βασίζονται τὴ θεωρίαν τους σὲ συμπεράσματα ἐσφαλμένως ἀντλούμενα, νομίζουμε, ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῶν γλωσσῶν. Ὁ καθηγγητὴς κ. Τριανταφυλλίδης, ἓνας ἀπ' τοὺς ἡγέτας τῶν νεωτεριστῶν, συνοψίζει τὴν ἰδέαν αὐτὴν μὲ τις ἀκόλουθες λέξεις: «...ἅμα ἀρχίζει νὰ πολιτίζεται ἓνας λαός... χρειάζεται καὶ διαμορφώνει γιὰ τὴν προφορικὴ καὶ γραπτὴ συνεννόησιν μιὰ κοινὴ ἐθνικὴ γλῶσσα. Ἡ γλῶσσα αὐτὴ, ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ζωντανὴν διάλεκτον, ποὺ μιλήθηκε ἀπὸ μέρος τοῦ λαοῦ, ἰσότημην γενετικῶς, σύγχρονον καὶ ἀδερφὴν τῶν ἄλλων διαλέκτων καὶ ἰδιωμάτων ὑψώνεται πάνω ἀπ' αὐτὰ γιὰ λόγους πολιτικούς, φιλολογικούς καὶ γεωγραφικούς, κανονίζεται κ. λ. (Δημοτικισμὸς σ. 25)». Ἡ παρατήρησις τοῦ συγγραφέως εἶναι ὀρθή. Ἀλλὰ δὲν ἐφαρμόζεται παρὰ στίς ἀρχέγονες περιόδους τῆς ζωῆς τῶν λαῶν, ἐνῶ δὲ δικαιολογεῖται βεβαίως νὰ λεχθῆ πῶς τὸ ἑλληνικὸ ἔθνος σήμερα «ἀρχίζει νὰ πολιτίζεται».

Ὁ κ. Τριανταφυλλίδης δὲν πρόσεξε ὅτι ἡ διάλεκτος γιὰ τὴν ὁποῖαν κάνει λόγο, βαρεῖα ἀρχικῶς καὶ ἄξεστη ὅπως οἱ ἄλλες γύρω τῆς πρωτογενεῖς ἀκόμη διάλεκτοι, ὑπερισχύει μόνον ἐφόσον τελειοποιεῖται καὶ θὰ λέγαμε μάλιστα «μεταμορφώνεται», ὅπως συμβαίνει πάντοτε ὅταν κἀνὴν χρῆσι μιᾶς γλώσσας ἓνα μέρος τοῦ

ἔθνους ποὺ ἀρχίζει ἐντονώτερα νὰ σκέπτεται. * Ἡ ὁμάδα αὐτὴ, μὲ τὴν αὐθόρμητον καθημερινὴν τῆς ὁμιλίαν, καὶ ἀφοῦ τείνει νὰ ἐκφράζη ἀκριβέστερες καὶ λεπτότερες ἔννοιες, «ἐξυψώνει», κατὰ τὴν ἔκφρασι τοῦ κ. Τριανταφυλλίδου, μὲ τὸν καιρὸ καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὴ γλῶσσα, καὶ τὴν προετοιμάζει γιὰ τὴν φιλολογικὴ τέχνη.** Οἱ συγγραφεῖς ἀναλαμβάνουν τότε νὰ τὴν τακτοποιήσουν, ἀντιλαμβάνου-

* Οἱ κοινὲς γλώσσες δὲν προέρχονται πάντοτε ἀπὸ μίαν μόνον διάλεκτον. «L' anglais commun, λέει ὁ κ. Vendryes, présente une forte influence de dialectes variés. Cela tient à ce que la ville de Londres, où l' anglais s' est formé, est placé au point de rencontre de plusieurs dialectes. (Le Langage). (Στὴν κοινὴ ἀγγλικὴ γλῶσσα παρατηροῦμε ἀπήχησι ἄρκετὰ αἰσθητὴ ἀπὸ ποικίλες διαλέκτους. Αὐτὸ προέρχεται ἀπ' τὸ ὅτι τὸ Λονδίνον, ποὺ διαμορφώθηκε ἡ ἀγγλικὴ γλῶσσα, βρίσκεται στὸ σημεῖο τῆς συναντήσεως διαφόρων διαλέκτων).

** Οἱ δημοτικιστὰὶ ὑποθέτουν πὼς εἰς τοὺς συγγραφεῖς ἀπόκειται νὰ φέρουν τὴ γλῶσσα ἀπὸ τὴν δημόδιον τῆς μορφῆς στὸ ἐπίπεδο ἐνός λόγου ἀνεπτυγμένων. Τέτοιο ἔργον ὅμως ὑπερβαίνει ἀπολύτως τις δυνάμεις τους. Ἡ ἐργασία μερικῶν συγγραφέων, ὁσοδήποτε δυνατοῦ καὶ μεγαλοφυεῖς κ' ἂν τοὺς φαντασθῶμε, εἶναι ἀδύνατον ν' ἀναπληρώσῃ τὴν πολυσύνθετη ἐκλέπτυνσιν τῆς γλώσσας ποὺ γίνεται μὲ τὴν ἀδιάκοπον χρῆσιν τῆς ἀπὸ χιλιάδες ἀνεπτυγμένων ἀνθρώπων. Αὐτὸ ἀποδεικνύεται σαφῶς, νομίζουμε, ἀπ' τὸ ὅτι παντοῦ οἱ λογοτέχναι μεταχειρίστηκαν κυρίως τὴ γλῶσσα τῆς μορφωμένης κοινωνίας. Ἀναφέραμε πρωτίτερα τὴ γνώμην τοῦ κ. Vendryes περὶ τῆς ἰταλικῆς τοῦ Dante. Ἐπίσης γιὰ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν ὁ περίφημος γλωσσολόγος κ. Meillet γράφει: «Qu' il s' agisse de la langue plus familière de Platon ou de la langue tendue des orateurs, c' est toujours du parler des classes supérieures d' Athènes et des hommes cultivés... que les textes littéraires conservés donnent une idée.—Sans viser à reproduire la langue vulgaire, des écrivains comme Ménandre, Aristote et Polybe, se sont conformés à l' usage des gens cultivés de leur temps. Ils écrivaient en personnes cultivées qui ne visent pas à l' archaïsme». (Aperçu d' une Histoire de la Langue grecque). (Εἴτε περὶ τῆς ἀπλούστερης ἑλληνικῆς τοῦ Πλάτωνος πρόκειται, εἴτε περὶ τῆς κάπως πανηγυρικώτερης τῶν ἐπισήμων ρητόρων, τὰ κείμενα ποὺ διεσώθησαν μᾶς παρέχουν μόνον δείγματα τῆς γλώσσας τῶν ἀνοτέρων τάξεων καὶ τῶν γραμματισμένων Ἀθηναίων. Συγγραφεῖς ὅπως ὁ Μένανδρος, ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Πολύβιος, δὲν προσπάθησαν ν' ἀποδώσουν τὴ λαϊκὴν γλῶσσα, ἀλλὰ συμμορφώθηκαν μὲ τὴν ὁμιλίαν τῶν ἀνεπτυγμένων ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς τους. Γράφουν ὡς μορφωμένοι, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ τείνουν στὸν ἀρχαϊσμό). Ὁ κ. Vendryes

γονται τούς κανόνες της, τὴν μελετοῦν καὶ τὴν ἀποτελειώγουν ἐν-
συνειδήτως. καὶ ὑπ' αὐτὴ τὴν τελειοποιημένη μορφὴ ἐξαπλώνεται
σχετικῶς γρήγορα σ' ὅλους τούς μορφωμένους κύκλους τοῦ ἔθνους.
Αὐτὸ συμβαίνει γιὰτί οἱ ἀνώτερες τάξεις ἀλλάζουν συχνότερα τόπο δια-
μονῆς, κι' ἀφοῦ καταγίνονται μὲ τὴν ἀνάγνωσι, καθὼς καὶ μὲ τὴ διοίκησι
τοῦ τόπου, ἔχουν ἰδιαιτέρως ἀνάγκη ἀπὸ ἓνα ὄργανον συνεννοήσεως. Ἡ
γλῶσσα ποὺ μεταχειρίζεται, ἀπὸ τὴ στιγμὴ ἐκείνη, δλόκληρη ἢ ἀνεπτυγ-
μένη κοινωνία καὶ ποὺ ἔμπορεῖ τότε νὰ θεωρηθῆ ἢ ἐθνικὴ γλῶσσα, ἀρ-
χίζει νὰ παλαίη μὲ τὰ δημῶδη καὶ τὰ ἐπαρχιακὰ ἰδιώματα*. Εἶναι

περιγράφει καὶ τὴ λατινικὴ μὲ τὸν ἐξῆς τρόπο : Le latin qui s' est étendu
comme langue commune à l' Italie... est essentiellement la langue de Rome, c'
est à dire d' une ville, par opposition au langage de la campagne environnante
autant qu' aux dialectes éloignés. Le sermo urbanus a commencé par
étouffer le sermo rusticus.. (Le Langage). (Ἡ λατινικὴ ποὺ διε-
δόθη ὡς κοινὴ γλῶσσα στὴν Ἰταλία ἦταν καθ' ἑαυτὸ ἢ γλῶσσα τῆς Ρώ-
μης, δηλαδὴ μιᾶς πόλεως, καὶ ὄχι τῶν γύρω ἐξοχῶν, οὔτε τῶν ἄλλων
ἀπομακρυσμένων ἐπαρχιῶν. Τὸ sermo urbanus ἔπνιξε πρῶτα τὸ sermo rus-
ticus..) * Ὅσο γιὰ τὴ γαλλικὴ καὶ τὴ γερμανικὴ γλῶσσα περιγράψαμε ἡδη
σύντομα, σὲ ἔργον ποὺ δημοσιεύσαμε τὸ 1926, Σκέψεις περὶ τοῦ Καθορι-
σμοῦ τῆς Νεοελληνικῆς, τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖον καθωρίστηκαν. Προσ-
θέτουμε ἀκόμη εἰς ὅσα εἶπαμε ὅτι ἡ περίφημη φράσις τοῦ Λουθήρου
ἀναφέρεται ἀκροτηριασμένη ἀπὸ μερικοὺς δημοτικιστὰς καὶ ἔχει παρανοη-
θῆ. Ὁ Λούθηρος λέει πράγματι : Man muss dem Volke auf das Maul hoeren,
die Mutter im Hause u. s. w. (Πρέπει ν' ἀκούσουμε τὸ λαὸ νὰ ἔμιλῆ, τὴ
μητέρα στὸ σπίτι κ. λ.), προσθέτει ὅμως : Und darnach dolmetschen. Es ist
doch dolmetschen nicht eines jeglichen Kunst (καὶ νὰ ἐρμηνεύσουμε τὴ
γλῶσσα αὐτῆ. Τέτοια ἐρμηνεία δὲν εἶναι ἄλλωστε τέχνη τοῦ καθενός).

* Μ' ὄλο ποὺ οἱ φιλολογικὲς γλῶσσες πρέπει νὰ συγχρονίζονται
ὀλοένα, ζοῦν ὅμως ξεχωριστὰ ἀπὸ τὶς λαϊκῆς. Ὁ κ. Meillet γράφει στὸ
Aperçu d'une Histoire de la Langue Grecque : Durant le XIXe siècle les lin-
guistes se sont proposé avant tout d' étudier le développement spontané du
langage, et ils ont été conduits par là... à négliger autant qu'ils le pouvaient
les langues littéraires.. La théorie des langues littéraires envisagées en elles-mé-
mes n' est faite qu' incomplètement. (Κατὰ τὸν XIX αἰῶνα οἱ ἐπιστήμονες
ἀφωσιώθησαν πρὸ πάντων ἔς τὴ σπουδὴ τῆς ἐλεύθερης ἐξελίξεως τῶν
γλωσσῶν καὶ παραμέλησαν, ὅσο ἦταν δυνατόν, τὶς φιλολογικὲς γλῶσσες. Δὲν
ἔχει περιγραφῆ ὡς τώρα λεπτομερῶς πῶς σχηματίζονται οἱ καθ' ἑαυτὸ
φιλολογικὲς γλῶσσες).

ἀλήθεια ὅτι δὲν τὰ ἀντικαθιστὰ ποτὲ ἐντελῶς καὶ μάλιστα τὸ λεξι-
λόγιο τῶν ἀγραμμάτων δὲν παύει νὰ ἐπηρεάζη σὲ μερικὰ σημεῖα τὴν
ὀμιλία τῶν γραμματισμένων.* Ὁ λαὸς ὅμως προσπαθεῖ νὰ πλησιάσῃ
τὴ λαλιά του, ὅσο μπορεῖ, στὴ γλῶσσα αὐτῆ, ποὺ γίνεται, θὰ λέγαμε,
κεντρικὴ καὶ τῆς ὁποίας διαισθάνεται τὴν ἀξία.** Ἄλλωστε ὁ λόγος
τῶν μορφωμένων, ἀφοῦ σχηματίζεται ὅπως τὸ ἐκθέσαμε παραπάνω,
δὲν ἀπέχει ποτὲ πολὺ ἀπὸ τὰ διάφορα λαϊκὰ ἰδιώματα, —παρὰ μό-
νον σὲ ἐξαιρετικὲς περιστάσεις, ὅταν παρουσιάζονται διαφορὲς στὴν
καταγωγὴ, ὅπως π. χ. στοὺς Βρεττανοὺς τῆς Γαλλίας—ὄλοι τὸν
καταλαβαίνουν καὶ ἀναπληρῶνει μιὰν ἔλλειψι ποὺ ὡς τότε ὑπῆρχε,
διότι γίνεται ὄργανον κοινῆς συνεννοήσεως.

Στὴ σημερινὴ Ἑλλάδα δὲν παρουσιάζεται αὐτὴ ἢ ἔλλειψις.
Δὲ χρειάζεται, γιὰ ν' ἀποκτήσουμε «κεντρικὴ» γλῶσσα, νὰ ξεκαθαρί-
σουμε μὲ κόπο μιὰν ἀπλοῦκὴ διάλεκτο, ὅπως γίνεται στίς μισοβάρ-
θαρες φυλὲς καὶ ὅπως ἔκαναν, τὸν μεσαῖωνα, τὰ ἀρχάρια τότε ἔθνη
τῆς Δύσεως. Ὁ παραλληλισμὸς ποὺ γίνεται σὲ μᾶς μεταξὺ τοῦ με-
σαίωτος στὴ Δύσι καὶ τῆς σημερινῆς Ἑλλάδος φανερῶνει μιὰ τάσι
πρὸς ἀμελέτητη μίμησι. Στὴν Ἑλλάδα μιὰ «ζωντανὴ διάλεκτος»
ὑψώθηκε ἡδη στοὺς ἀρχαίους χρόνους σὲ τελειοποιημένη καὶ φιλο-
λογικὴ γλῶσσα. Γι' αὐτὸ, καὶ ἐπειδὴ τὸ ἑλληνικὸ ἔθνος διατήρησε
σχεδὸν πάντοτε ἀπὸ τότε ἓνα ἐθνικὸ κέντρον καὶ ἐνότητα, ὑπάρχει
σὲ μᾶς γλῶσσα κοινὴ, ποὺ εἶναι ἢ σταθερότερη μορφὴ, ἢ κάπως
ἐξιδανικευμένη τῆς σύγχρονης ἑλληνικῆς, καὶ ποὺ συγχρόνως
πλησιάζει τόσο πρὸς τὰ λαϊκὰ ἰδιώματα ὥστε νὰ εἶναι κατα-
ληπτὴ εἰς ὅλους : εἶναι αὐτὴ ἢ γλῶσσα ποὺ μεταχειρίζονται σή-
μερα ὄλοι οἱ μορφωμένοι Ἑλληγες. (Δὲν ἐννοοῦμε φυσικὰ τὴν

* «Ἡ γλῶσσα», λέει ὁ Οὔμβολτ, «πρέπει νὰ εἶναι συνάμα δημώ-
δης καὶ λογία, καὶ νὰ ὑπάρχη ἀδιάκοπο ρεῦμα ἀπ' τὸ λαὸ στοὺς λογίους
κι' ἀπ' ἐκεῖνους πάλι στὸ λαὸ». (Einleitung, σ. CCXI).

** «A Athènes, comme ailleurs, γράφει ὁ κ. Pernot, c'est le langage du
peuple qui tend à se modeler sur celui de la classe plus élevée». (Préface d'une
Grammaire de Grec moderne). (Στὰς Ἀθήνας, ὅπως καὶ παντοῦ, ὁ λαὸς τεί-
νει στὴν ἀποδοχὴ τῆς γλώσσας τῶν ἀνωτέρων τάξεων).

ἀρχαῖζουσα πού γράφεται χωρίς κανέναν σχεδόν νά τήν ἠμιλή, οὔτε τή γλώσσα τῶν ἐπισήμων ρητόρων).*

Εἶπαμε ἤδη σέ προηγουμένη ἐργασία (Σκέψεις περί τοῦ Καθορισμοῦ τῆς Νεοελληνικῆς) γιά ποιούς λόγους ἡ ἑλληνική τῶν μορφωμένων δέν εἶναι ὀρθόν νά θεωρῆται συνολικῶς τεχνητή καί ὅτι ἡ ἐπιρροή τοῦ σχολείου δέν εἶναι τόση ὥστε νά ἀναστήσει νεκρούς τύπους καί πλοκῆς στήν ὁμιλία μιᾶς δλόκληρης κοινωνίας. Ἡ ἑλληνική τῶν γραμματισμένων εἶναι πρὸ πάντων προῖόν τοῦ μακροχρόνιου πολιτικοῦ μας βίου καί πολιτισμοῦ** καί παρουσιάζει φυσικώτατα χαρακτῆρα καί προσόντα πού δέν παρατηροῦνται παρά στίς γλώσσες πολιτισμένων λαῶν: πληρέστερο λεξιλόγιο, λεπτότερη φρασολογία, ἀκριβεῖς ἐκφράσεις*** καί τέλος μεγαλύτερη σταθερότητα στή μορφή τῶν λέξεων.

* Μερικοὶ ἔφεραν ὡς ἐπιχείρημα πὸς ἡ παραδοχή μιᾶς καθαρῶς λαϊκῆς γλώσσας ἐπιβάλλεται γιά τήν εὐκολία τῆς ἐκπαίδευσως. Μά εἶναι καί αὐτό μία πλάνη. Ἡ πλειονότης τοῦ λαοῦ μας ἠμιλεῖ τὰ τοπικά ποιήματα ἰδιώματα: τῆς Θεσσαλίας, τῶν νησιῶν, τῆς Κρήτης, καθὼς καί πολλὰ ἄλλα, καί οἱ τύποι καί λέξεις τῆς «δημοτικῆς» τῶν νεωτεριστῶν δέν ταυτίζονται βεβαίως μὲ τίς διαλεκτικῆς ιδιότητες.

** «Le latin commun de l'Empire d'Occident s'est brisé en un grand nombre de langues... Rien de pareil dans l'Empire d'Orient... L'Empire d'Orient ne s'est pas émietté en royaumes distincts... Par suite il y a eu des formes locales du grec... mais nulle part des groupes dialectaux importants... Le sentiment d'une unité a persisté». (Meillet, Aperçu d'une Histoire de la Langue Grecque, σ. 246). (Ἡ λατινική τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους διεσπάρθη καί σχημάτισε πολλές καινούργιες γλώσσες... Δὲ συνέβηκε τίποτε τὸ παρόμοιο στὸ βυζαντινὸν κράτος... Ἡ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία δὲ διαμελίστηκε σὲ ξεχωριστὰ κράτη. Κατὰ συνέπεια σχηματίστηκαν στήν ἑλληνικὴ γλώσσα ἰδιωτισμοὶ κατὰ τόπους, δὲ διαμορφώθηκαν πούθενά ὅμως σημαντικῆς ὁμάδες διαλέκτων... Στὴν ἑλληνικὴ γλώσσα ἔχει ἐπικρατήσει ἓνα πνεῦμα ἐνότητος).

*** Μερικοὶ συνέδεσαν τὸ γλωσσικὸ ζήτημα μὲ κοινωνικῆς θεωρίες. Αὐτὴ ἡ προσπάθεια ὁμῶς νομίζουμε ὅτι προσέχεται ἀπὸ ἐσφαλμένο συλλογισμό. Ὅποιος κι' ἂν εἶναι οἱ πολιτικῆς ἀντιλήψεις ἢ τὰ ὄνειρα τῶν διαφόρων κομμάτων, ὅσο ἐπιθυμοῦν ν' ἀνυψώσουν τὸ διανοητικὸ ἐπίπεδο, ἢ εὐχαμπτη καί λεπτότερη ἑλληνικὴ τῶν μορφωμένων θὰ ἐξυπηρετήσῃ καλύτερα τοὺς σκοποὺς τους.

Αὐτὲς οἱ ἐξηγήσεις μας ἔχουν κυρίως σκοπὸ νά δικαιολογήσουν εἰς ἐκείνους πού δέν τολμοῦν νά ἐμπιστεύωνται ἕως τίς ἀτομικῆς τους ἐντυπώσεις, τὸ δυσάρεστο συναίσθημα πού μᾶς προξενοῦν οἱ πολλῆς ἀλλοιώσεις τῶν λέξεων στοὺς «μαλλιαρούς» συγγραφεῖς. Μορφῆς ὅπως: μπρόβαλε, πορπατῶ, δεξιά, μεσανύχτι κ.λ. ἀντίκεινται, καί ἕως τῆ συνήθειά μας, καί ἀκόμη ἕως τὸ θαυότερο γλωσσικὸ μας ἰδεῶδες. Οὔτε δικαιολογεῖται, καθὼς τὸ γράψαμε προηγουμένως, νά θεωρήσουμε ὡς ποιητικὴ ἄδεια παρόμοιες παραφθορές. Οἱ λογοτέχναι μας δείχνουν μὲ αὐτὲς πὸς τὸ θεωρητικὸ πνεῦμα καί ἡ προσήλωσις εἰς ἀσυνήθιστες μορφῆς θολώνουν συχνὰ μέσα τους τὴν καλλιτεχνικὴ εὐφύα καί ἀπὸ στεῖρες ἀσκήσεις τοῦ εἶδους αὐτοῦ κανένα ὄφελος δέν ἔχει ἡ φιλολογικὴ τέχνη.

*
* *

Ἐφοῦ θίξαμε τὸ θέμα τῆς γλώσσας πού συνδέεται στενὰ μὲ τὸ μέλλον τῆς φιλολογίας μας, θὰ προσθέσουμε ἄλλες λέξεις ἀκόμη ἐν σχέσει μὲ τὸ ζήτημα αὐτὸ πού νά δικαιολογοῦν ἐντονώτερα μερικῆς ἀπ' τίς κρίσεις πού διατυπώσαμε σ' αὐτὲς τίς σελίδες.

Ἐνα μέρος τοῦ κοινοῦ πείστηκε κάπως εὐκολα ἀπὸ τίς θεωρίες τῶν νεωτεριστῶν καί νομίζει πὸς τὰ ἰδιώματα τῶν ἀγραμμάτων μας πληθυσμῶν, μὲ τοὺς γραμματικὸς τύπους καί τίς ἐκφράσεις τους καί μὲ τὴν ἰδιόρρυθμὴ τους προφορά, ἀποτελοῦν μόνον ἀμιγῆ καί «ὁμοίμορφα» σύνολα, ἐνῶ ἀπεναντίας ὅσα διακρίνουν τὴ γλώσσα τῶν γραμματισμένων στήν Ἑλλάδα εἶναι ἀσυγχρόνιστα καί παράσιτα. Ὅλοι αὐτοὶ ἀπέφυγαν συνεπῶς στή γραπτὴ γλώσσα πάμπολλα στοιχεῖα πού μεταχειρίζονται ἐν τούτοις καθημερινῶς. Ἐφοῦ ἔκλεισαν, μέσ' στὸ νοῦ τους, σὲ δυὸ ξεχωριστὰ καί σχεδόν ξένα διαμερίσματα, ἀπ' ἐνός τῆ γραμματικῆ καί τίς μορφῆς τῆς ἐπίσημης γλώσσας κι' ἀπ' ἐτέρου τίς ἰδιότητες τῆς λαϊκῆς, ἡ συνηθισμένη μας ὁμιλία πού ἔχει στοιχεῖα καί τῶν δυό, τοὺς φαίνεται ἐρμαφροδίτη. Δηλώνουν μὲ πεποίθησι πὸς δέν «αἰσθάνονται» τὴ γλώσσα πού ἀπὸ παιδιὰ ἠμιλοῦν οἱ ἴδιοι, καθὼς καί οἱ γύρω τους,

και ισχυρίζονται πώς ή δημώδης έλληνική μονάχη έξυπηρετεί τὸ αἴσθημα και τή σκέψη τους.

Ἡ ιδέα αὐτή τήν ὁποία με μιὰ φωνή ἐπαναλαμβάνουν οἱ δημοτικισταί, δὲν εἶναι καρπὸς ἀτομικῆς πείρας και σκέψεων τοῦ καθηνός, μετεδόθη κυρίως ἀπὸ μιὰ θεωρία, ἀπ' τήν «ἐπιστημονική» θεωρία, ὅπως τήν ὀνομάζουν οἱ ὀπαδοί της, τοῦ Ψυχάρη, και δὲν ἔχει μελετηθῆ ἄρκετά. Πῶς νὰ δικαιολογήσουμε πράγματι τίς δυὸ αὐτὲς τόσο ξεχωρισμένες κατηγορίες ποῦ παραδέχθησαν οἱ ὀπαδοί τοῦ δημοτικισμοῦ; Οἱ περισσότεροί στήν Ἑλλάδα ἔδωσαν δυσανάλογη σημασία ὅς τὰ ἔργα τῶν γραμματικῶν τῆς μιᾶς και τῆς ἀντίθετης παρατάξεως και σχεδὸν κανένας ἀπ' ὅσους ἀσχολήθησαν με τὸν καθορισμὸ τῆς νεοελληνικῆς δὲν πρόσεξε ἄρκετά τή γύρω του ὀμιλουμένη γλῶσσα.*

Οἱ γλῶσσες ζοῦν, ἀνανεωμένες πάντοτε, ἀλλὰ ἐν μέρει μόνον. Ἐπὶ πλέον στίς χώρες ποῦ ἀναπτύσσεται πολιτισμὸς παίρνουν δυὸ μορφές, διαιροῦνται δηλαδή σὲ γλῶσσα μορφωμένων και γλῶσσα ἀπλοϊκή. Οἱ φάσεις ἀπ' τίς ὁποῖες περνοῦν οἱ δυὸ αὐτὲς γλῶσσες κατὰ τήν παράλληλη ἐξέλιξι τους συνδέονται ἀπὸ ἀλληλοδιαδόχους σταθμούς. Κάθε στιγμή τοῦ βίου τους ἐπομένως δὲν ἀποτελεῖ παρά μιὰ μεταβατικὴ φάσι στήν ὁποία συνδυάζεται τὸ παρελθὸν με νέα στοιχεῖα. Ἡ σημερινὴ ὀμιλουμένη τῶν ἑγγραμμάτων μας εἶναι

* Οἱ πρόμαχοί τοῦ δημοτικισμοῦ ἐπηρεάστηκαν ὑπερβολικά και ἀπὸ ὀρισμένες ἀντιλήψεις γλωσσολόγων ποῦ βασίζονται σὲ φωνητικὲς παρατηρήσεις. Ἄλλ' αὐτὲς οἱ θεωρίες δὲν εἶναι παρὰ προσωπικὲς γνώμες ποῦ ἤδη ἄρχισαν ν' ἀμφισβητοῦνται. Μᾶς φαίνεται παρὸλογο και μάλιστα σχολαστικὸ νὰ βασίζεται ὁ καθορισμὸς μιᾶς γλῶσσας στήν ὀμοίωμορφη φωνητικὴ ἐξέλιξι. Οἱ ἀλλαγές στίς λέξεις δὲν ἐπικρατοῦν παρὰ βαθμηδόν, συχνὰ παρουσιάζονται και πολὺ ἀνώμαλα, ἀφοῦ συμβαίνει «ψυχολογικοὶ παρὰγοντες», ὅπως τοὺς ὀνομάζουν οἱ ἐπιστήμονες, νὰ τίς περιορίζουν. Ὁ κ. Vendryes γράφει: «La formation des langues communes... est réglée par des causes historiques... extérieures au langage, par les mouvements mêmes de la civilisation». (Le Langage, σ. 329). (Ὁ σχηματισμὸς τῆς κοινῆς γλῶσσας σὲ κάθε ἔθνος κανονίζεται ἀπὸ τὰ ιστορικά γεγονότα ποῦ ἐπιδρῶν ἔξω ἀπὸ τὸ πλαίσιον τῶν γλωσσικῶν νόμων, κανονίζεται δηλαδή ἀπὸ τήν ἐξέλιξι τοῦ πολιτισμοῦ του).

ἀπλῶς, ἐν τῷ συνόλω της, μιὰ ἀπ' τίς φυσικὲς φάσεις τῆς ἑλληνικῆς τῶν ἀνεπτυγμένων.

Οἱ γλῶσσες τῶν γραμματισμένων (ἐννοοῦμε πάντοτε ὅσες ἴμιλοῦνται) εἶναι σταθερότερες, τὸ εἶπαμε και παραπάνω, ἀπὸ τίς λαϊκὲς—ή ἰδιότης αὐτὴ ἄλλωστε ἀποδεικνύεται ἐξαιρετικῶς εὐνοϊκὴ γιὰ τή φιλολογικὴ τέχνη και τήν τελειοποίησι τοῦ λόγου. Ἡ γλῶσσα τῶν μορφωμένων θρίσκεται συνεπῶς παντοῦ μεταξὺ παλιότερης και νεωτεριστικῆς δημώδους λαλιᾶς. Δὲν ἀποβάλλει ὅμως γι' αὐτὸ οὔτε τήν ὀργανικὴ της ὑπόστασι, οὔτε και τὸ λεπτότερό της χαρακτήρα.* Τὴ ζωτικότητα μιᾶς γλῶσσας δείχνει ἢ χρῆσις της ἀπὸ ὀρισμένη κοινωνικὴ τάξι σὲ ὀρισμένη περίοδο. Αὐτὸ εἶναι τὸ μόνον κριτήριον στίς γλῶσσες. Και πῶς ἄλλιῶς θὰ ἴμιποῦσε νὰ ὀρισθῆ μιὰ γλῶσσα;**

Ὁ κ. Τριανταφυλλίδης ἴμιλει σ' ἕνα ἀπὸ τὰ φυλλάδιά του (Δημοτικισμὸς) γιὰ «δύο γλωσσικοὺς κόσμους», συνοψίζοντας με αὐτὲς τίς λέξεις τήν ἐσφαλμένη ἀντίληψη τῆς ὀμάδας του. Ἐνα τέτοιο κι' ἀπόλυτο χωρίσμα ἀποτελεῖ βασικὸ σφάλμα. Στίς γλῶσσες, τὸ ξαναλέμε, σχηματίζονται χίλιες μεταβατικὲς φάσεις και ἀποχρώσεις. Τὸ ὅτι παρατηροῦνται λατὸν στήν ὀμιλία μας μερικὰ πιὸ ἀρχαῖα στοιχεῖα περισσότερα ἀπ' ἑκείνα ποῦ παρουσιάζουν σή-

* Ἡ γλωσσολογία θεωρεῖται στὰ τελευταῖα χρόνια πρὸ πάντων ἢ μελέτη τῶν τύπων και λέξεων ἐν χρῆσει σ' ὀρισμένες ἐποχές και στὰ διάφορα κοινωνικά στρώματα.

** Ἡ γλῶσσα ἑνὸς ἔθνους παρουσιάζεται πάντοτε πολύμορφη. Ἡ μορφή της ἢ ἀποχρωσταλλωμένη εἶναι ἐν χρῆσει μόνον σὲ μέρος τοῦ ἔθνους. Ὁ κ. Meillet γράφει: Le français varie de milieu social à milieu social, de situation à situation, d'individu à individu. Sans sortir de la France centrale, le français varie de ville à ville.—L'allemand qui est fixé comme langue écrite, l'est peu dans sa forme parlée.—Le linguiste à qui l'on demande de décrire le français commun, l'allemand commun, l'anglais commun est donc embarrassé». (Aperçu d'une Histoire de la Langue Grecque, σ. 192) (Ἡ γαλλικὴ γλῶσσα ἀλλάζει ἀπὸ τὸν ἕνα κοινωνικὸ κύκλο στὸν ἄλλο, ἀπὸ ἐπάγγελμα σὲ ἐπάγγελμα, ἀπὸ πρόσωπο σὲ πρόσωπο. Στήν κεντρικὴ ἀκόμη Γαλλία ἀλλάζει ἀπὸ πόλι σὲ πόλι.—Ἡ γερμανικὴ εἶναι καθορισμένη ὡς γραπτὴ γλῶσσα, ἀλλὰ πολύμορφη στὸν προφορικὸ λόγο. Ὁ ἐπιστήμων, ὅταν θέλῃ νὰ περιγράψῃ τήν κοινὴ γλῶσσα τῆς Γαλλίας, καθὼς και τὴ γερμανικὴ ἢ τήν ἀγγλικὴ γλῶσσα, θρίσκεται σὲ μεγάλη ἀμηχανία).

μερα ώρισμένες απ' τις δημώδεις λαλιές, (διότι δὲ ἔμπορει νὰ γίνῃ λόγος παρὰ γιὰ ποσοτική μόνον διαφορά, ἐπειδὴ ἡ γλῶσσα τοῦ λαοῦ ἔχει καὶ αὐτὴ λέξεις καὶ τύπους πού ἔμειναν σχεδὸν ἀμετάβλητοι ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα) * καθὼς καὶ κάποιοι διπλοὶ τύποι, τοῦτο δὲ σημαίνει καθόλου πὼς ἡ συνηθισμένη μας γλῶσσα δὲν ἀποτελεῖ ἓνα ζωντανὸ σύνολο.** Τὴν ὀμιλουμένη μας γλῶσσα διέπλασαν αὐθρομήτως οἱ ἀλληλοδιάδοχοι γενεές τῶν μορφωμένων μας, στίς ζωντανές τους ὀμιλίες, συγχωνεύοντας διαφορετικά, ἀλλὰ συγγενῆ καὶ ἀφομοίωσιμα στοιχεία, καὶ δὲν ἀρμόζει νὰ θεωρῆται νόθος, οὔτε καὶ σχολαστικῆ. Ἡ λέξις σχολαστικῆ ταιριάζει τότε μονάχα ὅταν ἓνα πρόσωπο μεταχειρίζεται ἀσυνήθιστες λέξεις ἢ τύπους μὲ τὸ σκοπὸ νὰ ἐπιδεικνύῃ τις ἀτομικὲς του γνώσεις, ἢ ὅταν ὁ τρόπος τοῦ ἐκφράζεσθαι δείχνῃ τὸ ἐπάγγελμα (τοῦ ὑπαλλήλου, τοῦ νομικοῦ ἢ ἄλλο). Τὰ γνωρίσματα αὐτὰ εἶναι καὶ πάλι, νομίζουμε, τὰ μόνα.

Ἡ βεβαιωμένη ἐκκαθάρισις τὴν ὁποίαν οἱ μεταρρυθμιστὰ ἐπιμένουν νὰ ἐπιβάλλουν ἔς τὸ λόγο μας καὶ πού ἀποδλέπει στὴν ἀφομοίωσί του μὲ κάποιες λαϊκὲς γλῶσσες, εἶναι ἓν σοβαρὸ σφάλμα, καλλιτεχνικὸ καὶ ἱστορικὸ, κι' ἐπίσης γλωσσικόν***. Πῶς νὰ παρα-

* Ὅπως: ὁ Θεός, ἡ ζωὴ, ἡ ἀγάπη, μισῶ, ἐργάζομαι, ὁ ἄνθρωπος, τοῦ ἀνθρώπου κ.λ. Στὰ νησιὰ καὶ σὲ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος ἐξακολουθοῦν μάλιστα νὰ εἶναι ἐν χρήσει καὶ λέξεις ἢ τύποι πού στὴν Ἀθήνα φαίνονται σήμερα ἀρχαϊκοί, καθὼς: ἀγαποῦσιν, πέμπω, μάτηρ, αἶγα, ἐτρόγουν, πινάκιον, προδεδίξε κ.λ. Ὁ καθηγητὴς κ. Ἀμαντος λέει: «Ἡ ἐπιστήμη ἔδειξεν ὅτι διαλεκτικῶς ἐσώθη ὅλον σχεδὸν τὸ ἀρχαῖον γλωσσικὸν ὕλικόν» (Τὸ Γλωσσικὸν Ζήτημα, σ. 9).

** Οἱ λέξεις καὶ οἱ τύποι τῶν λαϊκῶν ιδιωμάτων περνοῦν καὶ αὐτοὶ ἀπὸ μεταβατικῆς περιόδου. Βλέπουμε στὸ λαϊκὸ τραγοῦδι μορφές τῆς σήμερα νεκρῆς γλώσσας καὶ ἄλλες νεώτερες δίπλα τους, ἀκόμη καὶ διπλοὺς ἢ ἀνώμαλους τύπους στὸν ἴδιο στίχο: βρὲ νέε μου, σὺ πλέχτηκες, βρὲ νέε μου τρελλάθης — Ἀρχοντες τρῶν καὶ πίνουσιν — Γιατὶ σηκώθη πόλεμος — Τὰ ὄρη ἐδισκέλιζε, βουνοῦ κορφῆς ἐπήδα — Κ' ἡ κόρη ἀπάνω εὐρέθη — Θὰ μὲ εἶπῃ — Πετάχτησαν, ἐχτρούς, οὔτε καὶ οὐδὲ — μετὰ χαρᾶς, ξαδέρφια μου κ.λ.

*** Ἄλλοι ζητοῦν τὴν ἀποδοχὴ τῶν γραμματικῶν τύπων ἐνός ἀπ' τὰ λαϊκά μας ἰδιώματα καὶ προτείνουν συγχρόνως νὰ διατηρήσουμε τὴν ἀστικὴν μας φρασεολογία. Ἄλλ' αὐτοὶ οἱ αὐθαίρετοι διχασμοὶ δὲ δικαιολογοῦνται, οὔτε καὶ εἶναι βιώσιμοι, γιατί οἱ διάφορες γλῶσσες ἀποτελοῦν ὄργανικὰ σύνολα καὶ δὲ δέχονται βιαία ἐπέμβασι.

δεχθῶμε ὅτι τὸ γλωσσικὸ ἐνστικτο περὶ τοῦ ὁποίου τόσος ἔγινε λόγος ἐν σχέσει μὲ τὸ λαὸ δὲν ὑπάρχει διόλου στοὺς μορφωμένους μας; Κατὰ τις δημιουργικὲς περιόδους τῆς ἱστορίας, τόσο στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα ὅσο καὶ ἀργότερα στὴν Ἰταλία, στίς γερμανικὲς χῶρες καὶ στὴ Γαλλία, οἱ λογοτέχναι, τὸ εἶπαμε παραπάνω, μεταχειρίστηκαν πρὸ πάντων τὴ γλῶσσα τῶν μορφωμένων. Δὲν πιστεύουμε νὰ εἶναι παράτολμο ἂν συμπεράνουμε ἀπ' αὐτὸ πὼς ἡ ἀστικὴ τάξις εἶναι ἐπίσης, καὶ μάλιστα περισσότερο ἄξια ἀπ' τὸ λαὸ, ἰδίως ὅταν ἀναφερόμεθα εἰς ἀνώτερη διανοητικὴ, ἀκόμη καὶ εἰς αἰσθητικὴ ἔννοια, νὰ διαπλάττῃ ἀρμονικὰ τὸ λόγο τῆς, αὐθρομήτα, καὶ σύμφωνα μὲ τις ἰδιαιτερές τῆς ἀνάγκες καὶ ἀπαιτήσεις.* Ἡ περιφρόνησις τῆς ὀμάδας τῶν δημοτικιστῶν γιὰ τὴν καθημερινὴν μας γλῶσσα ἐμφανίζεται ὅπως διόλου ἀστήριχτη. Πολὺ ὀρθὰ κατηγόρησαν τὴν «καθαρεύουσα» ὅτι δὲν εἶναι γλῶσσα ὀμιλουμένη, ἀλλὰ αὐτὸ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ λεχθῇ γιὰ τὴ δικήν μας, τὴν ὁποία χιλιάδες ἄνθρωποι, οἱ ἐκλεκτότεροι μάλιστα τοῦ ἔθνους, διαρκῶς μεταχειρίζονται στὸν οἰκογενειακὸ τους βίον.

Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ δημοτικισμοῦ δηλώνουν πὼς δὲν «αἰσθάνονται» παρὰ τὴν δημώδη ἐλληνικὴν, δηλαδὴ μιὰ γλῶσσα μὲ τὴν ὁποία δὲν ἔχουν ἐξοικειωθῆ. Εἶναι φανερόν ὅτι γελιοῦνται.** Τὸ αἰσθημα αὐτὸ, ἄς τὸ προσέξουμε, ἦταν σχεδὸν ἄγνωστο πρὶν διατυπωθῶν οἱ σχετικὲς θεωρίαι. Μήπως οἱ μορφωμένοι ἄνθρωποι τῆς προηγουμένης γενεᾶς δὲ θὰ ἔλεγαν, ἂν τοὺς ἴρωτοῦσαν, πὼς αἰσθάνονται μόνον τὴν ἀρχαῖζουσα γλῶσσα τῶν βιβλίων τους; Τὸ νὰ αἰσθάνεται ὅμως κανεὶς μιὰ γλῶσσα δὲ σημαίνει νὰ προσκολλᾶται μὲ πάθος στὴν

* Οἱ περισσότεροι νεωτερισμοὶ τῶν ἀστῶν μας ὄχι μόνον εἶναι ἐκφραστικοί, ἀλλὰ καὶ ἀπαραίτητοι γιὰ τὴν ἐκδήλωσι τῶν σκέψεών μας, π. χ.: στάσις σ' ἓνα ζήτημα, ἀποκρυστάλλωσις τῶν σκέψεων, συμμερίζομαι, ἐπείγων κ.λ.

** Αἰσθανόμεθα βεβαίως μόνον τὴ σύγχρονη ἐλληνικὴ. Ἄλλὰ οἱ καθ' ἑαυτὸ λαϊκὲς ἰδιότητες, δηλαδὴ ὅσα στοιχεία διαφέρουν ἀπὸ τὴ συνηθισμένην μας γλῶσσα, δὲν εἶναι ἐκφραστικὰ γιὰ μᾶς, π. χ.: Ἐκεῖ δὲ μέσα κάθεται ὁ ἀποληθμονιάρχης ὅπου μ' ἀπαληθμόνησε (ὁ ὁποῖος) καὶ πού τὸν βοήθησα, τίποτε δὲ μπόρεσε νὰ κίμῃ (μιολοτότι).

ἔξωτερική της ἐμφάνισι, ἀλλ' ἐκεῖνος μόνον αἰσθάνεται μιὰ γλῶσσα ὁ ὁποῖος γνωρίζει καὶ διαισθάνεται τὴν κάθε ἀπόχρωσι τῶν λέξεων καὶ τῶν σχημάτων της καὶ ἔξερει νὰ χρησιμοποιῇ, χωρὶς νὰ σφάλῃ καὶ μὲ ζωνηρότητα, τὰ διάφορα της στοιχεῖα σ' ὅλα τὰ θέματα τῆς ὁμιλίας. Δὲν εἶναι δυνατόν ἐπομένως νὰ αἰσθάνεται κανεὶς καὶ νὰ κατέχῃ βαθιὰ παρὰ τὴ διαρκῶς καὶ γύρω του ὁμιλουμένη γλῶσσα.

Ἡ περιφρόνησις τῆς ὁμιλουμένης μας γλώσσας ποὺ συνιστοῦν οἱ δημοτικισταὶ δὲ δικαιολογεῖται μὲ τίποτε. Ἡ γλῶσσα μας ἐμφανίζεται ζωντανή ὅσο καὶ τὰ λαϊκὰ ἰδιώματα, κι' ἀφοῦ εἶναι τὸ ἀπαύγασμα τῶν σκέψεων καὶ τῶν αἰσθημάτων μας, μᾶς βοηθεῖ ἀσυγκρίτως περισσότερο στὴν ἐκδήλωσί τους. Εἶναι ἀνάγκη νὰ κατανοήσουμε τὴ στοιχειώδη αὐτὴ ἀλήθεια, ἀφοῦ ἀπαλλαχθοῦμε ἀπὸ τὶς πλανερὲς ἀντιλήψεις ποὺ μᾶς ἐπέβαλαν διάφορες κι' ἐσφαλμένες θεωρίαι, καὶ νὰ μελετήσουμε τὸ βίον της καὶ τοὺς κανόνας εἰς τοὺς ὁποίους ὑπόκειται.

IV

Τὸ ζήτημα τοῦ καθορισμοῦ καὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς σύγχρονης γλώσσας δὲ λύεται, καθὼς τὸ εἶδαμε, μὲ τὴν ἀντιγραφή λαϊκῶν ἰδιωμάτων καὶ τῶν ποικίλων μορφῶν τους, ἀλλὰ θὰ συντελέσουν μόνον στὴν πραγματοποίησι τοῦ ἔργου αὐτοῦ ὅσοι θὰ κάνουν προσπάθεια γιὰ νὰ κανονίσουν καὶ νὰ ἐπεξεργασθοῦν τὴν ἑλληνικὴ τῶν ἀνεπτυγμένων. Ἄς καθορίσουμε ἀκριθέστερα, πρὶν τελειώσουμε τὴ μελέτη μας αὐτὴ, πῶς ἐννοοῦμε τὴν ἀποκρυστάλλωσι τῆς σημερινῆς μας γλώσσας. Ὅλοι οἱ πολιτισμένοι λαοὶ παραδέχθησαν ὡς φιλολογικὸ ὄργανον κυρίως τὴ γλῶσσα τῶν γραμματισμένων τους τάξεων. Στὴν Ἑλλάδα ἕμως ἢ ἐκπαίδευσις καὶ τὸ βιβλίον πολλοὺς αἰῶνας δὲν ἀκολούθησαν τὴ ζωντανὴ γλῶσσα στὴν ἐξέλιξί της καὶ δὲ δόθηκε ἔς τὸ λόγο τῶν γραμματισμένων ἢ πρέπουσα σημασία καὶ μέριμνα. Δέχθηκε συνεπῶς ὑπερβολικὰ σ' ὠρισμένα σημεῖα τὴν ἀπήχησι τῆς κάποτε ὠμῆς καὶ χοντροκομμένης λαλιᾶς τῶν ἀγραμ-

μάτων.* Ἡ ἀρχαῖζουσα κι' ἐπίσημη γλῶσσα ἀφ' ἐτέρου διατήρησε ἢ ἐπανάφερε στὴν ὁμιλίαν μερικῶν κάποιους παλιούς τύπους κι' ἐκφράσεις—περιορισμένο ἕμως πάντοτε, καθὼς κρίνουμε, ἀριθμό. Αὐτὲς οἱ ἀντίθετες συνέπειαι τῆς ἐσφαλμένης γλωσσικῆς μας συντηρητικότητος θέλουν προσεκτικὴ διόρθωσι.

Οἱ λογοτέχναι μας θὰ ἔπρεπε νὰ μελετήσουν τὴ γύρω τους ὁμιλουμένη ἑλληνικὴ καὶ νὰ παραδεχθοῦν στὴ γραπτὴ γλῶσσα μόνον τὶς πιὸ συνηθισμένες της μορφές. Ἐπρεπε νὰ ξεχωρίζουν καὶ νὰ ἀποφεύγουν ὅσα ἀπὸ τοὺς γραμματικὸς τύπους καὶ τὶς πλοκὰς ποὺ παρουσιάζονται στὶς ὁμιλίας μας, προέρχονται πραγματικῶς ἀπὸ τὴν παραδοχὴ τῆς νεκρῆς γλώσσας στὰ ἐπίσημα ἔγγραφα καὶ τὰ βιβλία. Οἱ ἀσυγχρόνιστες μορφές τοῦ εἴδους αὐτοῦ ἀναγνωρίζονται εὐκόλα, ἢ ἀπ' τὸ ὅτι ἢ χρῆσις τους περιορίζεται εἰς ἕσους καταγινοῦνται μὲ ὠρισμένα ἐπαγγέλματα καὶ μὲ ἔγγραφα, ἢ γιὰτὶ σπάνια ξαναέρχονται στὶς ὁμιλίας μας καὶ πρὸ πάντων ὅταν πραγματευόμεθα θέματα ἀφηρημένης φύσεως ἢ τοῦ δημοσίου βίου, ἀπ' ἐκεῖνα μὲ τὰ ὁποῖα πιὸ συχρὰ γραπτῶς ἀσχολούμεθα, ἢ ἀκόμη ἀπ' τὸ ὅτι δὲν ἐμφανίζονται παρὰ σὲ φράσεις κάπως στερεότυπες, ὅπως π. χ. : τοῦ Κωνσταντίνου βασιλεύοντος, οἱ ἐκ τοῦ μετώπου ἑλθόντες κ. λ.**

Οἱ συγγραφεῖς μας θὰ ἔπρεπε νὰ διατηρήσουν συγχρόνως μὲ

* Ὀνομάζουμε βαρεῖες ἐκφράσεις ὅπως: πιὸ ἡλιώτερο, σουφρώσανε τὰ κρέατά μου, νὰ τὸν πᾶν μέσα (ἀντὶ φυλακίσουν), ἀνθρώπος ποὺ δὲν εἶδα τὸ πρόσωπό του, ἀπ' τὶς ὁποῖες μερικὲς διεδόθησαν καὶ στοὺς μορφωμένους. (Αὐτὴ ἡ τελευταία πλοκὴ ποὺ ἀναφέρουμε παρατηρεῖται καὶ στοὺς γάλλους χωρικοὺς: Un homme que j'ai pas vu sa figure. Tà dont, duquel, auquel κ.λ., καθὼς καὶ ὠρισμένα ἄλλα λεκτικὰ στοιχεῖα ποὺ συμπληρῶνουν τὶς γλῶσσες, εἶναι δημιουργήματα τῶν γραμματισμένων καὶ δὲ χρησιμοποιοῦνται παρὰ σπανίως ἀπὸ τοὺς ἄμορφους).

** Ὁρισμένο μέρος τοῦ κοινοῦ συνηθίζει κάποιες κομπῆς φράσεις τῆς ἀρχαιότερης ἑλληνικῆς, διότι ἢ σημερινὴ μας ὁμιλουμένη δὲ γράφεται—παρὰ μόνον διαστρεβλωμένη κατὰ τὸ λαϊκὸ ἦθος, ὁ Γάλλος θὰ ἔλεγε «pastiche» τὸ ἦθος αὐτὸ—κι' ἐπομένως δὲν τελειοποιεῖται σύμφωνα μὲ ὅλες τὶς ἀπαιτήσεις ἐνὸς προηγμένου πνεύματος. Ἡ ζωντανὴ μας γλῶσσα μὲνει ἀτελής γιὰτὶ δὲν τὴν ἐπεξεργάζεται ἢ τέχνη καὶ συγχρόνως ἢ φιλολογία μας δὲν προοδεύει ὅσο θὰ ἔπρεπε γιὰτὶ οἱ λογοτέχναι δὲ μεταχειρίζονται τὴν καθημερινὴ καὶ ταυριασμένη ἔς τὶς ἀνάγκαις τοὺς ἑλληνικῆς.

στοργή τις ιδιότητες εκείνες που γεννοῦν στο λόγο τῶν γραμματικῶν λεπτότερη χροιά καὶ κομψότητα. Ὄταν λέμε αὐτὸ δὲν ἐννοοῦμε, ὅπως μερικοὶ θὰ νομίσουν στὴν Ἑλλάδα, ἰδίως παλιότερους τύπους ἢ λέξεις. Ποτὲ βεβαίως δὲ σκεφθῆκαμε πὼς θὰ συνέφερε νὰ ἀποβάλουμε κάθε πρωτοβουλία καὶ νὰ ὑποταχθοῦμε παθητικῶς ἔς τὴν ἐξουσία τοῦ παρελθόντος. Εἶναι ἀνάγκη ἀπεναντίας νὰ προτιμήσουμε ὅ,τι εἶναι ζωντανώτερο, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ παραμελήσουμε τὴ φυσικὴ χάρη, τὴ λεπτότητα ἢ τὴν κυριολεξία. Ἄς ἀποτανοῦν οἱ λογοτέχναι μᾶς πρὸ πάντων στὸ καλλιτεχνικὸ τους αἶσθημα.*

Μιά τέτοια ἀβίαστη καὶ καλλιτεχνικὴ ἔλως διόλου διαλογὴ εἶναι ἀπαραίτητη, διότι ἀπ' ἐνὸς πολλὰ ἀπ' τὰ παλιότερα λεκτικὰ στοιχεῖα ἔχασαν τὴ χάρη τους, ἐπειδὴ ἄλλαξε ἀπὸ τότε ἡ προφορά τους ἢ ἐπειδὴ δὲ συμβιβάζονται μὲ τὴν ἐξέλιξι τῆς σημερινῆς γλώσσας, καὶ διότι ἀπ' ἐτέρου κάμποσοι ἀπ' τοὺς νεωτερισμοὺς εἶναι ἄχαρεις καὶ δὲ θὰ μᾶς ὠφελοῦσὲ νὰ εἰσχωρήσουν στὴ φιλολογικὴ γλώσσα. Οἱ λογοτέχναι τῆς Δύσεως πρόσεξαν ἰδιαίτερος, στίς ἐποχὰς πού καθώρισαν τίς ἐθνικὰς τους γλώσσας, τοὺς δυὸ αὐτοὺς σκοπέλους, τὸ ἀρχαῖο καὶ τὸ θαρύ**.

* Μᾶς φαίνεται πὼς ἡ γλώσσα τῆς ἀνεπτυγμένης Ἀθηναίας εἶναι ἓνα ἰδιαίτερος πολῦτιμο ὑπόδειγμα. Ἡ νεκρὴ γλώσσα τῶν γραφείων ἐπηρεάζει τὴν ὁμιλίαν τῶν ἀνδρῶν καὶ ὁ κάθε ἓνας—λίγοι μόνον θὰ βρεθοῦν ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ τὴ συνήθεια αὐτὴ—ἀνακατώνει μὲ διαφορετικὸ τρόπο στίς ὁμιλίαις του, κατὰ τὸ ἐπάγγελμά του καὶ τὴ δυνάμει τοῦ μνημονικοῦ του, παλιότερους γραμματικοὺς τύπους καὶ μὴ συγχρονισμένες ἐκφράσεις καὶ πλοκὰς ὀνομάζουμε «ἐπαγγελματικά» τὰ στοιχεῖα αὐτά. Ἡ ὁμιλία τῶν γυναικῶν ἐμφανίζεται ἀπεναντίας ἐνιαία καὶ ἁρμονικὴ εἶναι πάντοτε σύγχρονη στίς πλοκὰς καὶ σπανίως μόνον ἔχει διπλοὺς τύπους. Ἀποδεικνύεται συγχρόνως, ὅταν ἐξετασθῇ λεπτομερῶς, ἀσυγκρίτως ἀρτιότερη ἀπ' τὰ λαϊκὰ ἰδιώματα. Παρουσιάζει, κοντὰ ἔς τὴν εὐλογισίαν καὶ ἔς τὸ χρῶμα, ἀνεκτίμητες ἀναλυτικὰς ἰκανότητες, καθὼς ἐπίσης καὶ μαλακώτερο ὕφος. Οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς ἔχουν πρῶχειρο ἓναν πλούσιο θησαυρὸ καὶ τὸν ἀφίνουν ἀνεκμετάλλευτο.

** Ἡ λεπτομερὴς μελέτη τῆς ἐργασίας πού ἔγινε στίς δυτικὰς χώρες γιὰ τὴν ἐκλέπτουσι τῶν γλωσσῶν καὶ τὴ διάπλασι τοῦ ὕφους θὰ ἦταν ἐξαιρετικῶς χρήσιμη ἔς τοὺς λογοτέχναις μᾶς. Μᾶς φαίνεται πὼς τὸ ζήτημα τῆς γλώσσας κρίνεται στὴν Ἑλλάδα μὲ πολὺ θεωρητικὸ πνεῦμα. Ἡ ἐξέτασις συγκεκριμένων λεπτομερειῶν θὰ μᾶς ἔφερε σὲ ὀρθότερη ἀντίληψιν.

Τὸ ὅτι δὲν ἀρμόζει ἡ λαλιὰ τοῦ λαοῦ νὰ εἰσβάλλῃ ἐν σώματι στὴ λογοτεχνία δὲ σημαίνει πὼς δὲν πρέπει διόλου νὰ τὴν προσέξουμε. Στὸ λαϊκὸ λόγῳ φαίνεται καλύτερα τὸ πνεῦμα τῶν γλωσσῶν καὶ εἶναι καθήκον τῶν συγγραφέων νὰ τὸν μελετήσουν στίς περιόδους πού ἀποκρυσταλλοῦνται οἱ γλώσσες.* Οἱ λαϊκὰς εἰκόνες καὶ ἐκφράσεις εἶναι ἐπίσης συχνὰ χαριτωμένες ἢ εὐστοχες, ὅπως π. χ. οἱ ἀκόλουθοι: Ἄμκ πατήση ζέστη, πήρε τὰ βουνά, τὸ βασιλεῖμμα τοῦ ἡλίου κ.λ. Ὄταν τὰ στοιχεῖα αὐτὰ ξεδιαλέγωνται καὶ προσαρμόζονται κατὰλληλα στὴν ἀστικὴ γλώσσα πλουτίζουν ἰδιαίτερος τὰ φιλολογικὰ κείμενα.**

Ἡ ἀποδοχὴ τῶν δημοτικῶν ἐκφράσεων στὰ φιλολογικὰ ἔργα ἐπιβάλλεται—τὸ εἴπαμε ἤδη ἄλλοῦ καὶ ἐπιμένουμε σ' αὐτὸ—νὰ γίνεταί μὲ προσοχὴ καὶ μέτρο, δηλαδὴ ἀποκλειστικὰ μόνον ὅσες φορές δίνουν περισσότερὴ δύναμι ἔς τὸ λόγο, ὅσες φορές ταιριάζουν ἐντελῶς μὲ τὸ εἶδος καὶ τὴν περίστασι, καὶ ὅχι νὰ χρησιμοποιοῦνται συστηματικὰ καὶ μὲ ἐπίδειξι. Ὁ σκοπὸς εἶναι νὰ χρωματίσουν τὸ λόγο μᾶς, δίχως νὰ ἀλλάξουν τὸ χαρακτῆρα, μὰ οὔτε καὶ τὴν ὄψιν του. Χρειαζέταί μὲ μιὰ λέξι νὰ μᾶς βοηθήσουν καὶ νὰ μὴ μᾶς ἀποξενώσουν ἀπ' τὸν ἑαυτὸ μᾶς.

Ὁ κ. Γρυπάρης γράφει πολλὰς φορές χαριτωμένες ἐκφράσεις καὶ λέξεις ἀπὸ τὴ λαϊκὴ γλώσσα ὅπως: πλάνο, ἀνοιξιὰτικη καλωσύνη, τὸ λάλο ἀνάδλυσμα κρατεῖ τοῦ βράχου ἢ νερομάννα κ.λ. Ἄλλὰ σφάλλει ὅταν συσσωρεύῃ κυριολεκτικῶς ἀσυνήθιστα ἢ ἄγνωστα λεκτικὰ στοιχεῖα***, ὅταν μεταχειρίζεται βαρεῖες λέξεις, καθὼς ὀλο-

* Ἡ μελέτη τῆς δημοτικῆς μᾶς γλώσσας, καθὼς καὶ ἡ γνώσις τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, θὰ βοηθήσουν πρὸ πάντων τοὺς λογοτέχναις νὰ βροῦν τίς μεταφορικὰς ἐννοίας πού δέχονται οἱ λέξεις. Αὐτὸ ἔγινε καὶ στίς χώρες τῆς Δύσεως.

** Τὸ ἀμελέτητο ἀνακάτωμα νεκρῶν λέξεων μὲ δημόδιαις νεωτερισμοὺς πού παταθεῖται σήμερα σὲ πολλοὺς δημοσιογράφους καὶ συγγραφεῖς, δὲ μᾶς φαίνεται διόλου ἔργον καλλιτεχνικόν. Προστίθεται ἔτσι ἔς τὸ ὄμο ὕφος τῆς μιᾶς φιλολογικῆς μᾶς σχολῆς καὶ ἔς τὸ νεκρωμένο χαρακτῆρα τῆς ἄλλης μίᾳ βαρεῖα παραφωνία.

*** Ὅπως στοὺς ἀκόλουθους στίχους: Θαρρεῖς νεκροὶ καὶ ἀπύρησαν τὰ μνήματ' ἀραχνὰ σύγκαιρα ὄρθοι γιὰ τὴ στερνὴ τὴν κρίσι, καὶ ἐνῶ οἱ ἀνέγνωμοι σπαρνοῦν μὲς σὲ κακὸ βραχνᾶ... (σ. 105).—Μ' οὐδ' ἀνεπνία γρικᾶω τὸ μεσανύχτι (σ. 71).

γιομο, τὰ κραχτα, ποθοπλαντάζου, μαργαριταρόριζα και άλλα, ἢ ὅταν ἀραδιάζη ἀναρίθμητα «καί», κί ὅταν, γιά ν' ἀκολουθήσει πιστά τις ἀρχές του, ἀποφεύγη νά μεταχειρίζεται πλοκές τῆς ὀμιλίας μας πού ἀποδίδουν λεπτές ἀποχρώσεις και συνδυασμούς σκέψεων. Σφάλλει ἐπίσης, καθὼς τὸ γράψαμε ἤδη, παραμορφώνοντας τις λέξεις σύμφωνα με τὴν κάποτε ἄγνωστη προφορὰ τοῦ λαοῦ. Τὰ φιλολογικὰ ἔργα κκταντοῦν ἔτσι νά εἶναι δυσκολοχώνευτα ὅσο και στρυφνά. Ἡ λογοτεχνία δὲν ἔχει προσωρισμὸ νά ἐπιβάλλη βιαίως σὲ μιὰ ὀλόκληρη κοινωνία τις διάφορες τοπικὲς ἢ χωριάτικες μορφές τῶν λέξεων, οὔτε και εἶναι στὴν ἐξουσία της νά τὸ κάνη.

Εἶναι ἀνάγκη ἀκόμη νά παρατηρήσουμε πὼς ἡ χρῆσις τοῦ παλιότερου μας λεκτικοῦ εἶναι δικαιολογημένη μόνον ἐκεῖ πού ἡ σύγχρονη γλῶσσα δὲν ἔχει συνώνυμη λέξι. Τὸ ἴδιο πρέπει νά λεχθῆ και γιά ὅσα δημιουργοῦν οἱ μορφωμένοι, καμμιά φορά κατὰ τὸ ὑπόδειγμα ξένων ἐκφράσεων· ἐπιτρέπεται νά γραφοῦν στὰ φιλολογικὰ ἔργα, ὅταν ἡ χρῆσις τους ἔχη γενικευθῆ και ὅταν ἡ γλῶσσα μας δὲν ἔχη ζωντανὴν ἔκφρασι πού ν' ἀποδίδη τὴν ἔννοιάν τους. Στις ξένες γλώσσες βρίσκουμε πολλὰ στοιχεῖα τοῦ εἶδους αὐτοῦ, ἀκόμη και λέξεις παρμένες ἀπὸ ἄλλες γλώσσες, ὅπως τὰ : enthousiasme, anecdote, analyse κ. λ. τῆς γαλλικῆς.

Ὅσο γιά τὸ ὕφος μᾶς φαίνεται πὼς οἱ συγγραφεῖς μας θὰ ὤφελοῦνταν πολὺ ἂν χρησιμοποιοῦσαν μετέχνη και μαζί με τις συνηθισμένες μας φράσεις και πλοκές, ὅσα συντακτικὰ σχήματα ἀπ' τοὺς μεγάλους μας προγενεστέρους συγγραφεῖς ἐναρμονίζονται στὸ πνεῦμα τῆς σημερινῆς μας γλώσσας. Αὐτὸ ἔκαναν και οἱ γάλλοι λογοτέχνη, τὸν XVII αἰῶνα, ὅταν δημιούργησαν τὸ φημισμένο τους ὕφος : διδάχθησαν πολλὰ ἀπ' τὴ συντακτικὴν τέχνη τῶν ἀρχαίων.* Και θὰ εἴμαστε ἀκαταλόγιστοι ἂν περιφρονούσαμε, ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες, τὸ ἀπόκτη-

* • Ailleuis, λέει ὁ μεγάλος κριτικὸς Sainte - Beuve, ἀναλύοντας τὸ ὕφος τοῦ Bossuet, c'est plutôt dans l'emploi de certains mots .. concis, et dans le tour presque latin, qu'on sent le contemporain de Pascal. (Causeries du lundi, T X σ. 194). (Ἄλλοῦ ὁ Bossuet ἀποδεικνύεται σύγχρονος τοῦ Pascal ἀπὸ κάποιες πολὺ ἀκριβεῖς ἐκφράσεις κί ἀπὸ τὸ σχεδὸν λατινικὸ χαρακτῆρα πού παίρνει τὸ ὕφος του).

μα τῶν πατέρων μας κί ἂν ἀρχίζαμε ἀπὸ τὸ μηδὲν τὸ ἔργον τῆς φιλολογικῆς μας ἀναπτύξεως !

Ὁ Σολωμὸς, ὁ τόσο ἀφωσιωμένος ἔς τὸ ἀληθινὸ και ἔς τὸ ὠραῖο, ἀσφαλῶς ὠδηγοῦνταν ἀπ' τις ὀρθότερες ἀντιλήψεις ὅταν ἔγραφε : «Ἡ κλέφτικη ποίησις εἶναι ἔμορφη ὡς ἀνεπιτήδευτη ἔκφρασις τῶν κλεφτῶν. Ἄλλ' εἰς τὸ στόμα μας δὲν ἔχει πλέον τὸν αὐτὸ σκοπὸ. Τὸ ἔθνος ζητεῖ ἀπὸ μᾶς τὸ θησαυρὸ τῆς ἀτομικῆς μας ἰδιοφυῖας. . . »

Δὲν ἐννοοῦμε μ' αὐτὸ πὼς ὁ συγγραφεὺς πού ἔζησε ὅταν εἶχε μόλις ἔξυπνήσει ἀπὸ μακρὸ ὕπνο ἡ φιλολογικὴ μας τέχνη, ἔλυσε ἀπὸ τότε τὸ ζήτημα τοῦ καθορισμοῦ τῆς γλώσσας· δὲν ἔχει ἀνάτοτε, οὔτε αὐτός, τὸ ἐντελῶς ἀπαλὸ ὕφος τὸ ἀπαραίτητο στὰ τέλεια λυρικὰ ἔργα. Ὁ ζακυνθινὸς ποιητὴς μεταχειρίζονταν πρῶτος σχεδὸν τὴν σύγχρονη γλῶσσα και δὲ ἔμπορουσε νά ἐπιτύχη μετέχνην ἔξιδανικευσί τῆς. Πάντως ὅμως τὴν δοκίμαζε προσεκτικὰ, μετέχνην δισταγμοὺς καλλιτεχνικῆς φύσεως—ἴσως ἔς τὴ φροντίδα αὐτὴ πρέπει ν' ἀποδοθῆ ἐν μέρει ἡ περιωρισμένη του παραγωγή—και δὲν ἔμοιαζε μετέχνην σημερινῶν μας συγγραφεῖς οἱ ὅποιοι δὲν προσέχουν πὼς μιὰ φιλολογικὴ γλῶσσα θέλει πρῶτ' ἀπ' ὅλα εὐγενεῖς ρυθμοὺς κί ἀπαλότητα και περιορίζονται νά ἐφαρμόσουν ἐπιστημονικοφανεῖς και ἄγονες θεωρίες. Ἔτσι προέκισε ὁ Σολωμὸς τὰ ἔργα του μετέχνην και μετέχνην μουσικότητα.

Ἄς ἐπιπύουμε πὼς ἡ γνώμη αὐτὴ τοῦ χαριέστερου τῶν νεοελλήνων ποιητῶν δὲ θὰ ἀργήσῃ πιά ν' ἀκουσθῆ, διότι ἐκτὸς ἀπ' τις πολλὰς ἀδυναμίες πού ἀναφέραμε, ἄλλο σοβαρὸ μειονέκτημα ἐπακολουθεῖ τὴν παραδοχὴν ἀπ' τοὺς λογοτέχνας μιᾶς γλώσσας τὴν ὅποια δὲ ἔμιλλοῦν οἱ ἴδιοι. Πράγματι ὄχι μόνον ὁ συγγραφεὺς δεσμεύεται ἀπὸ τὴν ἀνεπιθύλακτη χρῆσι τῆς λαϊκῆς γλώσσας και δὲν εἶναι δυνατόν, ἄμα ἀνήχη ἔς τὴν μορφωμένην τάξιν, νά τὴν μεταχειρισθῆ μετέχνην ἀκριβὲς αἶσθημα τῶν ἀποχρώσεών της, ἀλλὰ συμβαίνει συχνὰ και νά βλέπη τις ἰδιορρυθμίες τῆς ἐκφράσεως και λέξεως ὅταν ν' ἀποτελοῦν, και μόνες τους, φιλολογικὸν δημιούργημα. Και παρατηρεῖται ἀκόμη ἔνα

κακό: οί εκφράσεις δὲ δείχνουν τὰ θέματα μὲ ἀπόλυτη διαύγεια καὶ πολλὰς φορές γελοῦν διπλὰ τὸ συγγραφέα μὲ αὐτὴ τὴν ἀλόκοτη μορφή οἱ ιδέες παίρνουν ψεύτικη ὄψη κι' ἐμφανίζονται, ὅσο κι' ἂν εἶναι κοινές, σὰν καινούργιες ἢ ξεχωριστές.

Ἦτος δικαιολογεῖται, ὅταν ἐρευνήσουμε βαθιά, ν' ἀποδώσουμε ἕως τὴ συνήθεια τὴ ριζωμένη στὸ ἑλληνικὸ ἔθνος ἀπὸ τὸ μεσαίωνα νὰ γράφη σὲ ἀσυγχρόνιστη γλῶσσα, νὰ ἐρμηνεύη δηλαδὴ τὶς ιδέες μὲ συνθηματικὸ κι' ἀφύσικο λεκτικὸ, τὴ ραγδαία διάδοσι τῶν σφαλμάτων τοῦ δημοτικισμοῦ. Δὲν προσέχουμε ἀρκετὰ στὴν Ἑλλάδα ὅτι ἡ τέχνη τοῦ ὕφους δὲν εἶναι ἄλλα παρὰ εὐχάριστος συνδυασμὸς καὶ ἀπόλυτη προσαρμογὴ ἕως τὸ θέμα ἐκφράσεων καὶ λέξεων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπλουστάτων, γνωστῶν ἕως ἐκείνους ποὺ διαδίδουν καὶ καθημερινῆς χρήσεως.* Μία τέτοια ἄποψις ξεφνίζει καὶ μάλιστα ἀπογοητεύει πολλούς. Ὅσο ὅμως δὲ θὰ ἔχουμε ἐξοικειωθῆ μὲ τὴ θεμελιώδη αὐτὴ ἀλήθεια εἶναι ἀδύνατον νὰ περιμένουμε σοβαρὴ ἀναγέννησι στὴ λογοτεχνία μας. Ἡ φτώχεια τῶν φιλολογικῶν μας ἔργων, ἡ ροπή τῶν συγγραφέων μας νὰ καταφεύγουν σὲ ἀπομιμήσεις ἢ σὲ ἄψυχα συναρμολογήματα τῆς φαντασίας πηγαίνουν κυρίως ἀπὸ τὴν ἐπιτηδευμένη τους γλῶσσα. Ἡ εὐχάριστος, κάποτε μάλιστα ἢ ἐπίδειξις, μὲ τὴν ὁποία γράφουν παράξενους τύπους καὶ μορφές, τοὺς ἀπορροφᾷ παραμελοῦν γιὰ ἄκείνες τὸ περιεχόμενο, ἀκόμη καὶ τὴν ἀληθινὴν χάρι τῆς μορφῆς. Ἡ προσήλωσις στὶς λέξεις, αὐτὴ ἢ πληγὴ, ποὺ τόσους αἰῶνας μαστίζει τὴ φιλολογικὴ μας τέχνη, ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχει, ἄλλαξε μόνον ἀντικείμενο.

Οἱ γραμματικοὶ τύποι καὶ οἱ συλλαβῆς τῶν διαφόρων λέξεων δὲν ἔχουν θαυματουργὰς δυνάμεις καὶ ἀρετὲς. Οἱ γλῶσσες, ἡ λαϊκὴ μας ὅπως καὶ κάθε ἄλλη, ἔχουν τὴ χάρι καὶ τὸ θέλητρού τους. Μὰ ἡ χάρι αὐτὴ ἀπορρέει ἀπὸ τὸ πλήρες ταίριασμα τῆς νοο-

* Ὁ κ. Vendryes λέει στὸ βιβλίον του Le Langage (σ. 323) γιὰ τὴ γαλλικὴ γλῶσσα: «En retranchant de la langue écrite tout ce qui choquait le naturel et le bon goût... les littérateurs et les grammairiens l'ont adaptée d'avance à toutes les exigences de l'esprit». (Ἀφοῦ ἀφῆραν ἀπὸ τὴ γραπτὴ γλῶσσα ὅσα ἀπομακρύνονται ἀπ' τὴ φυσικὴ χάρι ἢ προσβάλλουν τὴν καλαισθησία... οἱ λογοτέχναι καὶ οἱ γραμματικοὶ μας τὴν προσήρμοσαν ἕως ὅλες τὶς ἀπαιτήσεις ἐνὸς ἀνεπτυγμένου πνεύματος).

τροπίας τῶν διαφόρων ἀνθρωπίνων ομάδων μὲ τὶς ἰδιαίτερες ἐκφράσεις τὶς ὁποῖες συνηθίζουν. Ὅταν ἐπιπροσῆται μιὰ τέτοια ἀρμονία, οἱ λέξεις γίνονται ἐκφραστικὲς καὶ τὰ θέματα προσβάλλουν μὲ ζωηρότητα. Μόλις λείψῃ ὅμως, χάνεται ἀπ' τὸ λόγο κάθε παλμὸς ζωῆς καὶ δὲ μένουν παρὰ νεκρὲς λέξεις.

Τὴ γνώμη μας δικαιολογεῖ χτυπητὰ, νομίζουμε, τὸ ὅτι τίποτε σχεδὸν δὲν παρατηρεῖται ἀπ' τὶς πολυτιμότερες ἀρετὲς τῶν λαϊκῶν στίχων, δηλαδὴ ἡ δροσιὰ καὶ ἡ ζωηρότητα τους παραστατικότης, σ' αὐτὴ ἀκριβῶς τὴ σχολὴ ποὺ μὲ ἐπιμέλεια μιμήθηκε τὴν ἐξωτερικὴ τους ἐμφάνισι. Ἡ προσποιητὴ γλῶσσα καὶ ἡ διαρκὴς ἐπιζητήσις γραφικότητος καὶ ἀφελοῦς ὕφους ἀφαιροῦν ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν δημοτικιστῶν συγγραφέων κάθε ἐλεύθερο ἀνάδυσμα.

Ἡ ἐργασία τῶν τελευταίων ἐτῶν ὠφέλησε τὴ λογοτεχνία μας γιὰ τὴ ὠθησε τοὺς συγγραφεῖς νὰ προσέξουν καὶ νὰ μελετήσουν τὴ σύγχρονη γλῶσσα ποὺ ὡς τὴ στιγμὴ ἐκείνη εἶχε ὅλως διόλου παραμεληθῆ. Δὲν ἔχει ὅμως νὰ δείξῃ σχεδὸν καμμία σπουδαιότερη καὶ καλλιτεχνικὴ ἐργασία. Οἱ συγγραφεῖς δὲ σκέφθηκαν ἀρκετὰ τὴν προσαρμογὴ ἕως τὰ θέματα τῆς πλοκῆς καὶ τῶν λέξεων, δὲ φρόντισαν νὰ φθάσουν στὴν ἐνδεδειγμένη τάξι, οὔτε ἀσχολήθηκαν ὅσο θὰ ἔπρεπε μὲ τὴν εὐφωνία καὶ μὲ τὴν ἀνώτερη ἀνάπτυξι τῆς συντακτικῆς τέχνης. Δὲν ἔγινε σχεδὸν τίποτε γι' αὐτὰ ὡς σήμερα.

Ὅποιος θελήσῃ νὰ ἐξελέγξῃ εὐσυνείδητα ὅσα λέμε γιὰ τὸ βαρὺ καὶ τὸ ἄψυχο στὴ σημερινὴ λογοτεχνία μας, δὲν ἔχει παρὰ νὰ διαβάσῃ δημοτικούς, καθὼς καὶ ξένους στίχους, κι' ἔπειτα σύγχρονα ἑλληνικὰ ποιήματα. Διαλέξαμε γιὰ τὸν παραλληλισμὸ ποὺ προτείνουμε καλοὺς ξένους στίχους, ὅχι ὅμως ἀπ' τὰ ἔργα τῶν κολοσσῶν τῆς ποιητικῆς τέχνης, ὥστε νὰ μὴν ἀποδοθῇ ἡ δικηφορὰ τῆς καλλιτεχνικῆς ἀξίας εἰς τὴν ἀνισότητά μεταξὺ τῶν προσωπικῶν χαρισμάτων τῶν συγγραφέων.

Ἀγάπη θέλει φρόνησι, θέλει ταπεινοσύνη,
Θέλει λαγοῦ περπατησιά, ἀετοῦ γληγοροσύνη...

Τὰ ροῦχα μου καὶ τὰ καλὰ ὅποιος τὰ βοῆ, ἄς τὰ πάρη,
Μὰ τῆς καρδιάς μου τὸν καὶμὸ κανένας νὰ μὴν πάρη...

Ἄϊντε καὶ βάνε τᾶρματα, κ' ἔλα ἔς τὴν Κρούα Βρούση,
 Νὰ περπατᾶμε ἔς τὰ βουνά, ἔς τῆς Λιάκουρας τὸ χιόνι,
 Νὰ ἴσαι τς ἀγρούλις ἢ δροσιὰ καὶ τοῦ Μαγιοῦ ἢ πάχηη,
 Καὶ μέσα ἔς τὸ λιμέρι μου νὰ λάμπησ' σὰν τὴν Πούλια...

Θάλασσα ἀπ' ὄλα τὰ νερὰ καὶ τὰ ποτάμια πίνεις,
 καὶ τὰ δικὰ μου δάκρυα πιέ, πλατύτερον νὰ γίνης...

Παίρνουν ν' ἀνθίσουν τὰ κλαριά κ' ἡ πάχηη δὲν τ' ἀφίνει,
 Θέλω κι' ἐγὼ νὰ σ' ἀρνηθῶ καὶ δὲ μ' ἀφίνει ὁ πόνος. . . *

Den baengsten Traum begleitet
 ein heimliches Gefuehl,
 dass alles nichts bedeutet,
 und waer es noch so schwuel.
 Da spielt in unser Weinen
 ein Laecheln hold hinein;
 ich aber moechte meinen,
 so sollt es im mer sein!

(HEBBEL)

Stance XI, Premier Livre.

Ne dites pas: La vie est un joyeux festin;
 Ou c'est d'un esprit sot ou c'est d'une âme basse.
 Surtout ne dites point: elle est malheur sans fin;
 C'est d'un mauvais courage et qui trop tôt se lasse.

* Ἄς παρατηρήσουν οἱ ἀναγνώσται μας, μὲ τὴν εὐκαιρία ποῦ τοὺς παρέχεται, πὼς ἡ ἀξία τῶν λαϊκῶν ποιημάτων δὲν προέρχεται, ὅπως μερικοὶ νομίζουν σὲ μᾶς—κρίνοντας ὅπως ἔκριναν καὶ οἱ «καθαρευουσιάνοι»—ἀπὸ τὴν ιδιαίτερη μορφή τῶν λέξεων, ἀλλὰ πρωτίστως ἀπὸ τὴς ζωντανῆς τοὺς παρατηρήσεις καὶ τὰ αἰσθητά.

Riez comme au printemps s'agitent les rameaux,
 Pleurez comme la bise ou le flot sur la grève,
 Goûtez tous les plaisirs et souffrez tous les maux;
 Et dites: c'est beaucoup, et c'est l'ombre d'un rêve.

(J. MORÉAS)

Καλοφοροᾶει τὰ ξόμπλια τῆς ἡ Νύχτα ἢ ξελογοιάστρα,
 γυρνάει τὸν Ἑφταπάρθενο χορὸ καὶ τὴν Ἑξάστρα
 καὶ στὸν προσηλιακὸ οὐρανὸ τὸ Ἄστρο τῆς μέρας φέρνει.
 μὰ ἐγὼ τὸν ὕπνο μου ζητῶ κι ὁ ὕπνος δὲ μὲ παίρνει.

ᾠ ἔσὸν, στερνέ μου λογισμὲ, ποῦ τοὺς παλιούς μου πνίγεις
 καὶ στὸ κατώφλι μου ἔρχεσαι μόλις μὲ ἰδῆς νὰ φύγῃς,
 ᾠ ἔσὸν, σκοπέ ἀτραγούδιστε, ποῦ πρὶν σὲ κελαϊδήσω,
 ἀπὸ τὰ σπάργανα γυρνᾷς στὰ σάβανά σου πίσω,

Στοῦ νοῦ τὸ ζαλοφρόντισμα τοῦ νυχτοστρατοκόπου
 σὰν πεταλοῦδες χνουδωτῆς μὲ τριγυρνᾶτε—μὰ ὅπου
 λαχταριστὰ τὸ χέρι μου γιὰ νὰ σᾶς πιάσω ἀπλώθω,
 νεκρὸ φοβοῦμαι μὴν τὸν βοῶ καὶ τὸ στερνὸ μου πόθο!

(Ι. ΓΡΥΠΑΡΗΣ)

ΛΑΧΤΑΡΑ

Σιμώνει ἡ ὥρα κι ὁ καιρὸς, χαρὰ μου,
 κι ἀπόκουφος καρδιοσωμὸς μὲ λυώνει
 σὰν κῆμα δίχως ἄνεμο φουσκώνει
 στὰ στενεμένα στήθια μου ἢ καρδιά μου.

Λαχτάρες τρόμοι ἀραθυμιές καὶ πόνοι
μοῦ κόβουν χέρια πόδια καὶ ἥπατά μου,
κι ὅσα δὲν πρόλαβεν ἡ ξενητεία μου
τοῦ γυρισμοῦ μου ἡ ὥρα τὰποσώνει.

Τὶς νύχτες μου ἡ ἀγρύπνια μέρες κάνει
κι ἂν φτάνῃ ὁ ὕπνος σύνανγα νὰ κλείσῃ
τὰ μάτια μου—πικρῶν ὀνείρων πλάνῃ

μὲ πιὸ βαρειά καρδιά θὰ μὲ ξυπνήσῃ,
νὰ μὴν μπορῶ στοῦ νέου τὴν ἔγνοια τρόμου
τὸ θλιβερὸ νὰ θυμηθῶ ὄνειρό μου.

(Ι. ΓΡΥΠΑΡΗΣ)

Ἐὰς προσέξῃ κανεὶς τὰ ἐκφραστικὰ καὶ ἑναρμονισμένα λόγια τῶν διαφόρων αὐτῶν στίχων, τῶν ὁποίων ὁ κάθε ἕνας θίγει κάτι ἀπ' τὴ ζωὴ μας καὶ τὴν πραγματικότητα, καὶ ἄς παρατηρήσῃ τοὺς βαρεῖς ἤχους καὶ τὴ χαλαρὴ ἔγνοια τῶν στίχων τοῦ κ. Γρυπάρη. Περιττεύει δυστυχῶς κάθε σχόλιο.

Δὲν ἐπιδιώκουμε—εἶναι ἀρὰ γε ἀνάγκη νὰ λεχθῇ;—νὰ ὠθήσομε τοὺς λογοτέχναις μας στὴν ἀπομίμησι αὐτῶν ἢ καὶ ἄλλων ξένων ποιημάτων, οὔτε καὶ τῶν ἀφελῶν στίχων τῶν ἀγροτῶν μας. Ἐναφέρουμε ἀπεναντίας τοὺς στίχους αὐτοὺς ὡς πρότυπα εὐλικρίνειας καὶ ἀγνῆς ἐμπνεύσεως. Ἀπ' τὰ περισσότερα νεοελληνικὰ ἔργα λείπει ἡ ἀλήθεια, —μοιάζουν ὡς φιλολογικὲς ἀσκήσεις καὶ φανερῶν ὀλίγα μόνον ἀπ' ὅσα ζοῦν πραγματικῶς στὴν ψυχὴ τοῦ συγγραφέως. Ὅταν ἐργάζεται, οἱ λέξεις προβάλλουν καὶ τοῦ σκεπάζουν τὶς ἐντυπώσεις του, καὶ τὶς λέξεις πρὸ πάντων βλέπουμε καὶ ἡμεῖς ἐνῶ διαβάζουμε, δὲ βλέπουμε ὅμως παρὰ ἀμυδρῶς τὰ πράγματα, τὶς εἰκόνες ἢ τὶς ἰδέες τὶς ὁποῖες ἔπρεπε νὰ μᾶς παριστάνουν. Δυστυχῶς πολλοὶ ἀναγνώσται, εἴτε ἀπὸ ἀνεπάρκεια καλλιτεχνικῆς μορφώσεως, εἴτε ἀπὸ κάπως ἄστοχο πατριω-

τικὸ ζῆλο, εὐκόλα ἀνέχονται τὴν κενολογία. Φαντάζονται συχνὰ τὴ λογοτεχνία ὡς διανοητικὸ παιχνίδι καὶ ξεχνοῦν πῶς ἡ καλὴ τέχνη εἶναι ἐκεῖνη μόνον ποὺ ἀσχολεῖται μὲ τὰ πραγματικὰ μας αἰσθήματα καὶ ἔρχεται σὲ ἐπαφὴ μὲ τὰ ὄνειρα καὶ τὴ μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου.

Ὅλα ὅσα εἶπαμε σ' αὐτὲς τὶς σελίδες ἓνα συμπέρασμα προκαλοῦν: ὅτι ἐπιβάλλεται ν' ἀναθεωρήσομε τὶς λογοτεχνικὰς μας ἀντιλήψεις. Τὴ σπουδαία, τὴν ἀπαραίτητη εἰς τὴν πρόοδο ἐργασία αὐτὴ, τὴν περιμένουμε ἀπὸ τοὺς νέους συγγραφεῖς μας. Βλέπουμε κάλλιστα τὴ δυσχέρειά της. Θὰ χρειασθῇ ἔς τοὺς λογοτέχναις μας ἰδιαίτερη φιλολογικὴ διάκρισις καὶ ἐπιμέλεια γιὰ νὰ ξεκαθαρίσουν τὴ γλῶσσα συγχρόνως ἀπ' τὰ ἔχνη τοῦ ἀρχαϊσμοῦ καὶ ἀπὸ τοὺς ἀκαλαίσθητους νεωτερισμούς. Θ' ἀναγκασθοῦν νὰ ὑποβάλουν τὴν καλλιτεχνικὴν τους συνείδησι εἰς μεγάλο κόπο γιὰ νὰ φθάσουν στὸ μόνον σπουδαῖο σκοπὸ τοῦ λογοτέχνου, δηλαδὴ τὴν πλήρη κατανόησι τῶν ἰδιαίτερων ἐντυπώσεων καὶ αἰσθημάτων ποὺ γεννοῦν στὴν ψυχὴ του τὰ διάφορα γεγονότα, καθὼς καὶ τὴν ἐξεύρεσι τῶν πιὸ δυνατῶν μέσων γιὰ νὰ μεταδώσῃ εἰς τὸν ἀναγνώστη τὰ συναισθήματα αὐτά.

Ἄλλὰ ὁ ἀληθινὸς καλλιτέχνης μὲ θάρρος ἀντικρύζει τὰ ἐμπόδια ποὺ φράζουν τὸ δρόμο του. Οἱ δυσκολίαι ποὺ παρουσιάζονται στὴ σημερινὴ Ἑλλάδα δὲν εἶναι ἄλλωστε ἐξαιρετικῆς. Οἱ φιλολογικὲς γλῶσσες παντοῦ δημιουργήθησαν μὲ ἐκκαθαρίσεις. Καὶ σημειώνομε πῶς τὸ ἔργον αὐτὸ εἶναι σὲ μᾶς ἀσυγκρίτως εὐκολώτερον ἀπ' ἐκεῖνο ποὺ ἐξετέλεσαν, τὸν μεσαιῶνα, τὰ ἀρχαῖα τότε ἔθνη τῆς Δύσεως. Ἡ ἑλληνικὴ, ὅπως τὴν ἴμιλομε, ἀφοῦ τόσοι αἰῶνας ἐγκαταλείφθηκε ἀπὸ τὸ σχολεῖο καὶ τοὺς λογοτέχναις, δὲν ἐμφανίζεται φυσικὰ ὡς φιλολογικὸ ὄργανον ἕτοιμο καὶ κανονισμένο. Μὰ αὐτὸ δὲ σημαίνει πῶς δὲν ἔχει, ἐν συγκρίσει μὲ τὶς πρωτόγονες λαλιές, ἀπειρα τηλεονεκτήματα, ἀπ' τὰ ὁποῖα σχετικῶς εὐκόλα θὰ ἐπωφεληθῶμε, ἅμα τὰ ἐκτιμήσομε. Ὅσο γιὰ τὴν ἰδιαίτερη προσπάθεια ποὺ ἀπαιτοῦμε ἐν σχέσει μὲ τὴν ἀγνόητα τῶν φιλολογικῶν ἐμπνεύσεων, ἄς θυμηθῶμε πῶς πάντοτε οἱ λογοτέχνη ἀναγκάστη-

καν να τήν κάνουν, στίς εποχές που άρχισαν να προσδεύουν οι φιλολογίες. Φθάνει να παρακολουθήσουμε τήν εξέλιξη τής φιλολογίας στα μεγάλα έθνη τής Δύσεως για να πεισθοῦμε.

Μας φαίνεται ότι σήμερα που το μορφωμένο κοινόν αρχίζει να πληθύνεται στην Ελλάδα, αφού ή χώρα μας μεγάλωσε παρά τά άτυχήματά της και πλουτίζεται παρ' όλες τις δοκιμασίες της, που διερχόμεθα μιὰ περίοδο ειρήνης και κατευνασμού των παθών, ήλθε κι' ο καιρός να φανοῦμε προσεκτικοί και να κρίνουμε λεπτομερέστερα τά έργα τής τέχνης*. Η τέχνη δέν είναι μιὰ έπουσιώδης διασκέδασις ή κανένα γύμνασμα τής έπινοήσεως. Σε μιὰ κοινωνία που ποθει κάτω τι παραπάνω απ' τις υλικές ευχαριστήσεις, έχει ύψηλότερο προσορισμό, να μας οδηγήση στη βαθύτερη κατανόησι του έαυτού μας, καθώς και των ανθρώπων και των περιστάσεων.

Αντι ν' άπορροφούνται από τήν κοπιώδη και άσκοπη αντιγραφή του λαϊκού λόγου, άς στρέψουν άλλοι οι λογοτέχναι μας τήν προσοχή τους. "Ας κυττάζουν πριν απ' όλα βαθιά στην ψυχή τους κι' άς προσπαθήσουν ν' άποδώσουν με ακρίβεια ό, τι αισθάνονται. "Ας επιδιώξουν να έρευνήσουν τήν καρδιά των ανθρώπων γύρω τους, να έρμηνεύσουν τά αισθήματα και τις πράξεις τους, να βρουν τά κρυφά

* Το κοινόν μας τότε μόνον θα συμβάλη στην αίσια λύσι του γλωσσικού μας ζητήματος, όπως έχει υποχρέωσι, όταν θα κάνει προσπάθεια για να το άτενίση με πνεῦμα καλλιτεχνικό· χρειάζεται, για ένα τέτοιο έργο, οι άναγνώσται να επιβάλουν ώρισμένη πειθαρχία 'ς τον έαυτό τους. Πρέπει δηλαδή να προσέξουν και να μὴν κρίνουν όσα βλέπουν τυπωμένα με δογματικές αντιλήψεις, αλλά να πάρουν για γνώμονα τ' άβίαστα και βαθιά τους αισθήματα, έννοοῦμε μ' αυτό όσα αισθήματα συμφωνοῦν με τις αυθόρμητες και ζωντανές έντυπώσεις που τους καθοδηγοῦν στη ζωή τους. "Ας καταπολεμήσουν οι άναγνώσται κάποιες έπιφαιειακές έντυπώσεις, καθώς και τις κάποτε άσυνεπείς γνώμες που γεννοῦν συχνά στους έλληνομαθείς σχολικές συνήθειες κι' επιρροές ή στενές αντιλήψεις. "Ας κρίνουν ελεύθερα κι' άς θεωρήσουν βάνουσα στα βιβλία εκείνα μόνον τά στοιχεία που τους φαίνονται βάνουσα και στη ζωή, άς ονομάσουν χωριάτικα όσα ακούονται μονάχα στους χωρικούς, σχολαστικά όσα δέ μεταχειρίζονται οι ίδιοι στίς αυθόρμητές τους όμιλίες και οὔτω καθ' έξης.

τους ελατήρια. Να μάθουν να παραμερίσουν τις ψεύτικες έμπνεύσεις και να μὴν καταγίνονται με φιλολογικά είδη ξένα 'ς τά προσόντα τους. Να καινοτομήσουν, οὔτε για να εκπλήξουν, οὔτε από άναρχικό πνεῦμα, αλλά ευσυνείδητα, προσεκτικά, σύμφωνα με τις πραγματικές ανάγκες μιᾶς καινούργιας κι' άτομικῆς σκέψεως και με τις απαιτήσεις τής αισθητικῆς· να δικαιολογήσουν 'ς τον ίδιο τον έαυτό τους τον κάθε νεωτερισμό, κρίνοντας αὐστηρά και με τὸ φόβο πάντοτε μήπως παρασυρθοῦν πέρα απ' τά όρια τής καλαισθησίας. "Ας μεταχειρισθοῦν τήν εύκολη και φυσική τους γλώσσα, τής οποίας διαισθάνονται τήν κάθε απόχρωσι, κι' έτσι θα μπορέσουν να φθάσουν σε ακριβολογία και, σ' ώρισμένες στιγμές, σε επιβλητικό τόνο. "Ας αποβλέψουν στη μαλακότητα κι' άς άφίσουν πρόχειρο τὸ ὕφος μόνον όταν τὸ επιτρέπουν τά φιλολογικά είδη και τά θέματα. Ν' άφοσιωθοῦν με ζήλο 'ς τήν άνώτερη συντακτική ανάπτυξι τής γλώσσας μας, ή οποία από τόσους αιώνας δέν καλλιεργεῖται. "Ετσι μόνον θα άποκτήση ή φιλολογία μας επιβλητικότητα και γοητεία και θα ἴμορρηση να προσδεύση σταθερά.

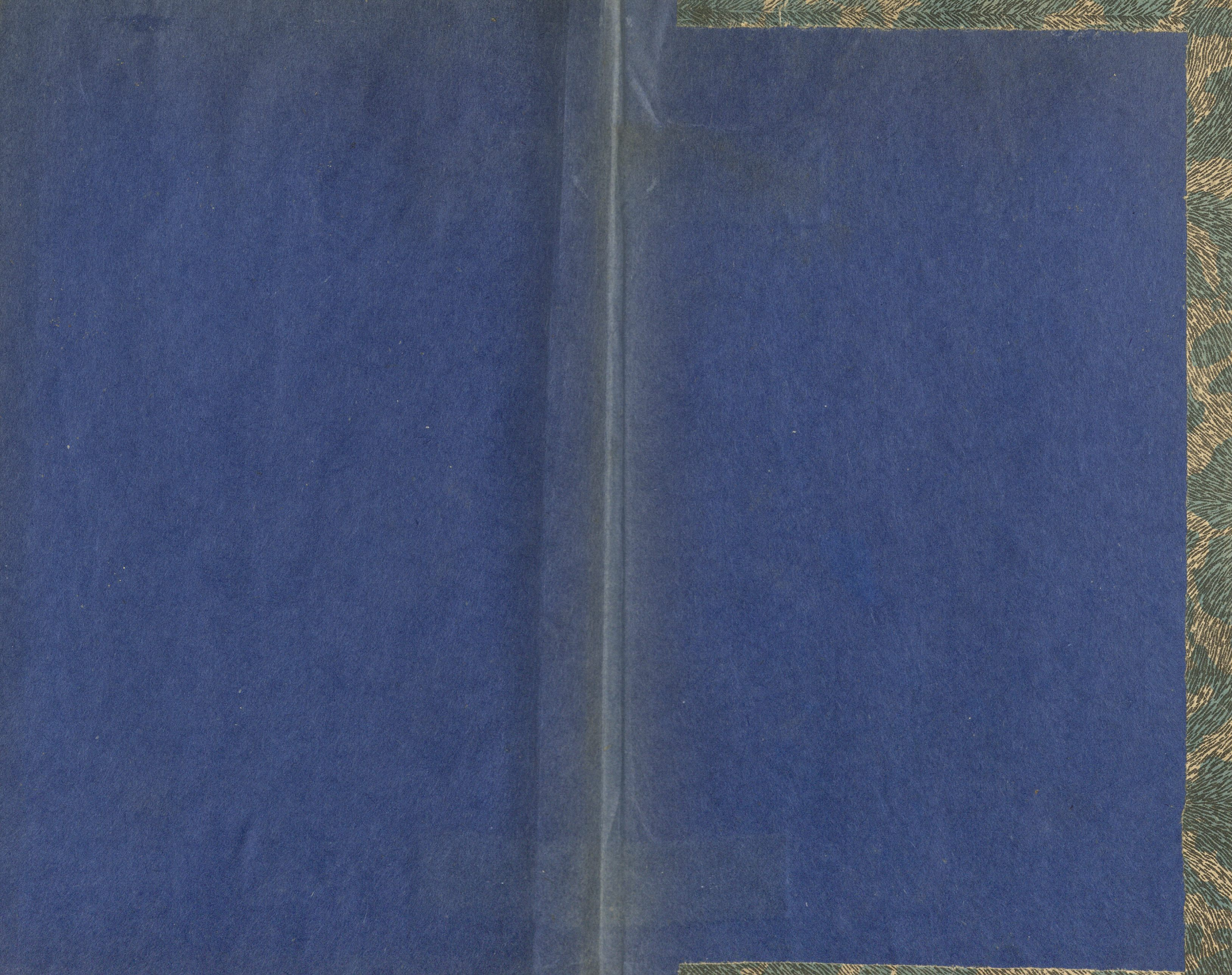
Απευθυνόμεθα ιδιαίτέρως στη γενεά των νέων λογοτεχνῶν και διανοουμένων και τους προτρέπουμε να ξεελέγξουν και πάλι, με δοκιμές και με συγκρίσεις, τις άρχές που διεδόθησαν εν όνόματι τής επιστήμης. Δέ θα θέλαμε οὔτε και τις δικές μας γνώμες να τις παραδεχθοῦν άσυζήτητα όσοι τυχόν πείστηκαν απ' τις σκέψεις μας. "Η έπιθυμία μας είναι να κρίνουν οι νέοι τά ζητήματα αυτά σοβαρώς, χωρίς προλήψεις και χωρίς έπιπολαιότητα. "Ας ζητήσουν να εῦρουν άνόθευτες τις πραγματικές τους έντυπώσεις και άς βασίσουν επάνω σ' αυτές ισχυρά συμπεράσματα και γόνιμες άρχές.

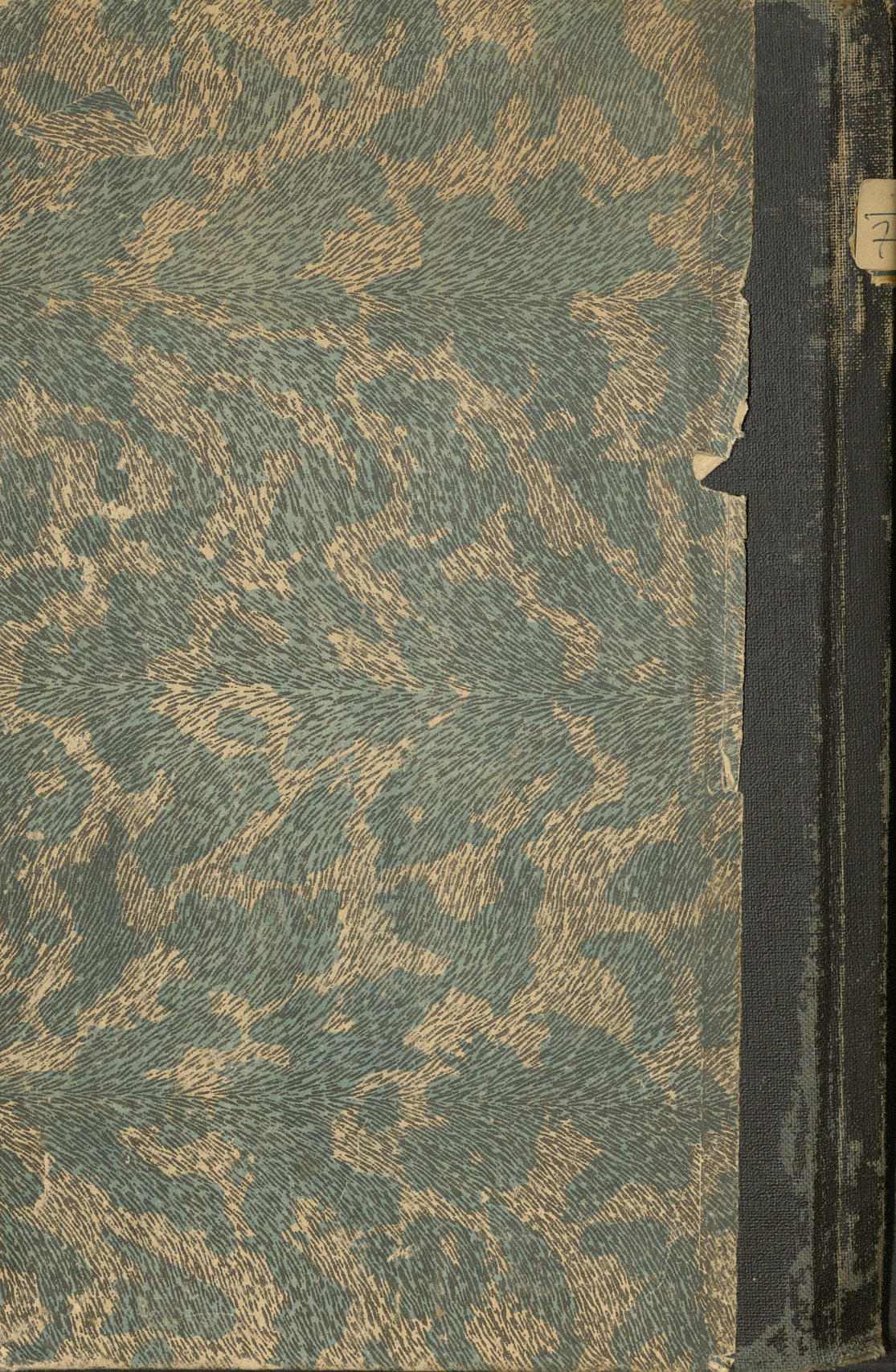
Όσο για μας προσπαθήσαμε να διατυπώσουμε με ακρίβεια τὸ αἴσθημά μας και να καθορίσουμε τους κυρίους λόγους που συντελοῦν να μένουν αδύνατα και άτελή τά περισσότερα φιλολογικά μας έργα. Μιὰ λεπτομερῆς αναθεώρησι των καλλιτεχνικῶν αντιλήψεων θα ἴμοροῦσε, νομίζουμε, να προκαλέση ένα καινούργιο κι' ελεύθερο ανάδλωμα στη λογοτεχνία μας, αφού θα τής έδινε ένα ειλικρινέστερο, μελετημένο και συνεπῶς πρωτότυπο χαρακτήρα. "Ασφαλώς θα ἴδοῦμε τότε, ὕστερα από τήν ἡμιαναγέννησι που χρεωστοῦμε 'ς τους δημοτικιστάς, τήν πραγματική άναγέννησι των ελληνικῶν Γραμμάτων.

ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ ΣΦΑΛΜΑΤΩΝ

Σελ.	4	στίχος	21	ἀντί	ἐξετάσω	γρ. ἐξετάζω.
»	5	»	25	»	καλλιτεχνικό	» λογοτεχνικό.
»	11	»	29	»	παραβάλλουμε	» παραβάλλουμε.
»	13	»	18 και 26	»	πῶς	» πῶς.
»	19	»	13	»	ἀλλὰ εὐφωνικά	» ἀλλὰ τὰ εὐφωνικά.
»	28	»	29			Le Langage, σ. 315.
»	40	»	23	»	ἂν ἐπιχειρή τό...	» ἂν ἐπιχειρή νὰ γρά- γράψῃ στό...
»	47	»	10			» Le Langage, σ. 312
»	47	»	32			» Langue grecque, σ. 167 και 201.
»	48	»	14			» Le Langage, σ. 310
»	48	»	30			» Langue grecque σελ. 81.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ - Π.Τ.Δ.Ε
ΔΙΑΔΡΑΣΤΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΣΧΟΛΙΚΟΥ
ΜΟΥΣΕΙΑΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ (Δ.Π.Ε.Σ.Μ.Υ.)
ΑΡΧΕΙΟ - ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΔΙΔΑΚΤΗΛΕΙΟΥ &
ΠΑΙΔ. ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ (Α.-Β.Α.Κ.Η.)
ΑΡΙΘΜ. ΕΙΣΑΓ. 8810.....
ΗΜΕΡ. ΕΙΣΑΓ. 17-8-2011.....
ΤΑΞΙΝ. ΑΡΙΘ. DEW. 889.13 ΑΡΓ.....

12